

AIDAI

1953

NR. 7

TURINYS

SEPTEMBER, 1953

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription $5.00 yearly in U. S. A.; single copy 50c.; Canada $5.25, single copy 55c.; Foreign $6.00.—Entered as second class matter at the post office at Kennebunk Port, Maine, February 7, 1950, under the act of March 3, 1879. Additional entry at Brooklyn, N. Y.

AIDAI
MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS
1953 METAI RUGSĖJO MĖNUO Nr. 7 (63)

LIETUVIŠKĄJĄ ENCIKLOPEDIJĄ PASITINKANT

JUOZAS ALAUŠIUS

Kada prieš pusantrų metų buvo iškelta lietuviškosios enciklopedijos mintis, ji daugeliui atrodė tik viena iš tų gražių svajonių, kuriomis pasigėrima vieną momentą, kad sekantį momentą jos būtų vėl užmirštos. Tikriausiai nekitaip būtų atsitikę ir su lietuviškosios enciklopedijos mintimi, jei ji būtų buvusi kilusi tik to ar kito teoretiko mintyje. Daug dalykų lieka pasmerkti žlugti projektais ne dėl to, kad jie nebūtų galimi įgyvendinti, o paprasčiausiai dėl to, kad neatsiranda žmogaus, kuris imtųsi juos gyvendinti. Šį kartą toks likimas neištiko lietuviškosios enciklopedijos, nes jos mintis gimė žmoguje, kuriam ji reiškė ne projektą kitiems, o uždavinį sau pačiam. Todėl šiomis dienomis pirmasis Lietuviškosios Enciklopedijos tomas jau išvysta viešumą ir tolesnį jos likimą atiduoda į visuomenės sprendimo rankas: jei visi jos prenumeratoriai laikysis savo ankstesnio pasižadėjimo, enciklopedijos išleidimas iš minties virs tikrove. Šiuo sprendžiančiu momentu norime ir mes dar kartą pasisakyti šioje vietoje.

Norime pasisakyti, nes diskusijos dar nėra pasibaigusios kai kurios spaudos skiltyse, nors darbas buvo dirbamas jau nuo šių metų pavasario. Laukti diskusijų pabaigos nebuvo galima, nes jos būtų nutilusios tik su minties žūtimi. Tik mirusieji paliekami ramiai. Nebuvo šios diskusijos nereikalingos ar nereikšmingos. Jos didžiai padėjo išryškinti, kokios enciklopedijos norime. Bet, kaip paprastai, palankių ir priešingų balsų sūkuryje daug ir drumsties liko. Ypačiai todėl, kad priešingumas visada virsta uolesne aistra, negu palankumas: visada žmogui greičiau prisiruošti savajam nepasitenkinimui ar net pasipiktinimui parodyti, negu teigiamu pritarimu savo palankumą išreikšti. Taip buvo ir šiuo atveju. Tačiau pagrindinis klausimo sprendimas vyko ne šiomis diskusijomis spaudos skiltyse, o lietuviškosios enciklopedijos bičiulių platintojų kontaktavimu pačios visuomenės. Nieko būtų nepadėjęs ir pats entuziastiškiausias lietuviškosios enciklopedijos spaudoje sutikimas, jei visuomenė būtų likusi šiai minčiai abejinga. Nedaug užtat greičiausia reikalui pakenkė ir tie spaudos balsai, kurie vienais ar kitais motyvais viešai reiškė bent savo abejingumą, jei ne tiesioginį priešingumą, lietuviškajai enciklopedijai. Dabar, encklopedijai pasirodant, diskusijos dėl leidimo ar neleidimo savaime netenka prasmės. Galima betgi tikėtis, kad tos pačios plunksnos, kurios anksčiau buvo reiškusios savo nepalankumą lietuviškajai enciklopedijai, nebus nuramintos išeinančiais tomais. Pozityvi kritika bus didelis veiksnys, kad enciklopedija galimai tobulėtų su kiekvienu tomu. Kitas dalykas bus ta kritika, kuriai tebus svarbu pateisinti savo ankstesnį enciklopedijai nepalankumą. Šita prasme lietuviškosios enciklopedijos mintis, nors ir kita forma, liks ir toliau gyva — kol darbas bus ištesėtas ar kol jis žlugs. Todėl ir norime pasveikinti Lietuviškosios Enciklopedijos pasirodymą šiuo mūsų pasisakymu kaip tik tą momentą, kai hamletinius leidimo ar neleidimo svarstymus netrukus būsime priversti pakeisti konkrečiu jos pirmųjų tomų vertinimu.

Trimis pagrindiniais klausimais norime čia pasisakyti: a. kodėl lietuviškosios enciklopedijos leidimą laikome prasmingu žygiu, vertu visų mūsų talkos, b. kokiomis viltimis laikome jos leidimą turinčiu pagrindo būti ligi galo ištesėtu, ir pagaliau c. kokio pobūdžio enciklopedija yra mūsų laukiama.

1.

Ar yra prasmės mums šiuo metu ir šioje šalyje imtis lietuviškosios enciklopedijos leidimo? Ne kartą esu kėlęs balsą prieš tokį optimizmą,

kuris ne žygiams skatina, o snauduliui ramina. Nekitaip šis optimizmas gundė ir lietuviškosios enciklopedijos klausimu nusistatyti. Kalbėjo jis labai skaidriai: argi ilgam mes čia būsime, kad imtumėmės tokio didžio darbo: nespėsime nei darbo baigti, ir jau galėsime grįžti namo. Palaiminga būtų tokia "laikinumo" nuotaika, jei ji kreiptųsi prieš "įsikūrimo" dvasią. Bet kada ji kreipiasi prieš kaip tik tokius žygius, kurie vieni gali tapti atrama prieš įsikūrimo pagundą, geriausiu atveju tegalime ją laikyti tinginio balsu: rytoj, tik ne šiandien. Deja, sakau: geriausiu atveju, nes apsigręžus tas pats optimizmas nejučiomis virsta brutaliu defetizmu: kas gi beskaitys lietuviškąją enciklopediją — senieji mirštame, o jaunimui nebereikia. Žinoma, jei taip visi mąstytume, iš tiesų netrukus visi "išmirtume" — tautine mirtimi anksčiau, negu fizine. Tas pats ir su jaunimu. Jei neduosime jam kuo tautiškai gyventi, savo šaknimis jis įsigyvens čia.

Kaip nepramatoma mirtis, taip nepramatoma ir apskritai ateitis. Užtat ir beprasmiška norėti vienaip ar kitaip jas įspėti. Greičiau, nesiimdami jokių bergždžių spėjimų, turime nešti atsakomybę už tą laiką, kuris mums duotas. Būti visada pasiruošus mirčiai, ir tačiau kiekvieną gyvenimo valandą išnaudoti — toks yra gyvenimo dėsnis žmonių, kurie nenori leisti savo laikui veltui tekėti. Panašiai, bendresne prasme, turime būti ir mes visi nusiteikę. Esame įpareigoti neužsimiršti, išlaikyti laikinio čia buvimo sąmonę, nesukniubti po asmeninio egoizmo diktuojama įsikūrimo pagunda. Bet beprasmiška jaustis čia taip laikinai, kad neberastume reikalo nieko imtis. Nežinome, kada galėsime grįžti. Gal netrukus, gal ilgiau, negu tikimės. Bet kiekvienu atveju, ką būsime padarę, tas ir liks laimėjimu tiek mums dabar čia, tiek vėliau apskritai mūsų tautai.

Jei po šių pastabų vėl grįžti prie lietuviškosios enciklopedijos prasmės klausimo, aš pats šį klausimą esu sau teigiamai atsakęs visų pirma sekančiu motyvu: išleista lietuviškoji enciklopedija būtų dokumentu, akivaizdžiai liudijančiu mokslo įjungimą į mūsų tautinę kultūrą, atliktą nepriklausomojo gyvenimo metais. Iš pirmo toks atsakymas gali pasirodyti perdaug tolimas nuo apskritai enciklopedijai skiriamo tikslo. Tebūnie leista užtat pora žodžių paaiškinti, ką anuo atsakymu turėjau mintyje. Be abejo, kaip kiekviena, taip ir lietuviškoji enciklopedija tiesioginiu tikslu turės suteikti skaitytojui santraukiškai visa, kas šiandien žmogaus žinojimo pasiekta. Bet drauge (pavadinkime tai, jei norime, lietuviškąja jos prasme) ji bus liudijimu, kad ir mūsų tauta buvo atsiskleidusi visoms žinijos sritims. Tai šia prasme ją anksčiau pavadinau dokumentu, liudysiančiu mokslo įjungimą į mūsų tautinę kultūrą.

Kada kalbame apie tautinę kultūrą, paprastai teturime mintyje meną ir literatūrą. Tiesa, kad literatūra ir menas ryškiau tautinę dvasią išsako, negu mokslas. Bet lygiai esmingai tautinei kultūrai priklauso ir mokslas bei filosofija. Jei tai tarsi pamirštame, tai greičiau tik dėl tos nelemtos aplinkybės, kad iš tiesų ligi tautinio atgimimo metų apskritai mokslas nebuvo integruotas į mūsų tautinę kultūrą. Kai mūsų literatūra rėmėsi tokia galinga figūra, kaip Donelaitis, ir ištisa eile smulkesnių, tai sava kalba mokslo visai neturėjome. Jei ir buvo mūsuose stambesnių ar smulkesnių mokslo žmonių, visi jie buvo rašę svetimosiomis kalbomis. Ak, jei būtume turėję tokį Donelaitį mūsų moksle! Bet reikėjo visa pradėti beveik nuo nieko, tarsi amžiais nejudintame dirvone. Net ir tie, kurių interesas mokslui teliko labiau romantinis žavesys, tėra toki neseni (turiu mintyje Daukantą ir Basanavičių). Tikra prasme mokslas buvo įvestas į mūsų tautinę kultūrą tik nepriklausomybės metais, sukūrus savus augštojo mokslo židinius. Ar per anuos trumpus metus vienose srityse pasiekėme didesnių laimėjimų ar kitose mažesnių, tam tikra prasme lieka antraeilis klausimas. Visų pirma svarbu tai, kad visose srityse mokslinis žinojimas buvo integruotas į lietuvių kalbą ir tuo pačiu i mūsų tautinę kultūrą apskritai. Sunkus ir didelis tai buvo uždavinys. Tie, kurie jau savo kalba gavome mokslą, nė neisivaizduojame visų sunkumų, prieš kuriuos turėjo atsistoti mūsų dėstytojai. Galime apie visus šiuos sunkumus spręsti, tik lygindami pirmuosius mokslinius veikalus mūsų kalba su jau vėlyvesniais.

Didelis darbas buvo atliktas šiuo mokslinės minties įvilkimu į mūsų kalbą. Lygiai didžiai užtat svarbu, kad atliktasai darbas nebūtų tarsi žemėn užkastas anas Evangelijos minimas bergždžias talentas. Priešingai, jis turi likti gyva paskata ir toliau mokslą išlaikyti gyva mūsų tautinės kultūros dalimi. Gi lietuviškoji enciklopedija, sukodifikuodama mokslinę žiniją lietuvių kalba, kaip tik ir bus tuo pagrindiniu dokumentu, kuris visiems sutelks į vieną vietą, kas buvo laimėta mokslo įvedimu į mūsų tautą savąja kalba. Tai šita prasme ir manau, kad lietuviškoji enciklopedija ir turės didžios reikšmės lietuviškojo mokslo ateičiai. O ji tokiame pat pavojuje, kaip ir apskritai mūsų tautinė kultūra. Iš Lietuvos ateinančios žinios skelbia, kad augštosiose mokyklose vis daugiau dėstytojų pakeičiama svetimaisiais, kad disertacijos rašomos rusų kalba, kad mokslinių veikalų negausiai tepasirodo. Tarp kitko, ir seniau leistosios enciklopedijos niekas ten nebetęsia. Kita prasme lietuviškojo mokslo ateitis tamsi ir čia. Mūsų jaunimas, kuris mokslus gauna jau čia, atsiduria beveik toje pačioje padėtyje, kokioje buvo mūsų vyresnieji, mokslus ėję vienokiose ar kitokiose svetimųjų mokyklose. Pakanka pasižiūrėti, kaip ima rašyti mūsų mokslinio prieauglio vyrai, kurie nebėra mokęsi

lietuviškoje mokykloje: atrodo, kad jie nē neįsivaizduoja, jog turime ir savus žodžius toms pačioms sąvokoms, kurioms jie griebiasi barbarizmų. Vēliau nebus geriau. Nužengiant pamaži mūsų, kurie save vadinamēs tremtiniais, kartai, galimas dalykas, mūsų vaikams atrodys, kad iš viso mūsų tautoje mokslo nē nebūta. Jei bus išleista lietuviškoji enciklopedija, priešingai, ji akivaizdžiai liudys, kad nebuvo nē vienos žinijos srities, kuriai būtume buvę svetimi.

Savaime suprantama, nesu toks naivus, kad laikyčiau lietuviškosios enciklopedijos išleidimą kokia panacēja, kuri išspręstų tuos klausimus, prieš kuriuos stovi mūsų mokslo ateitis. Kiekvienu atveju ji galēs patarnauti bent mūsosios mokslinēs tradicijos perdavimu ateičiai—ne kažkada ateisiančiai tolimajai ateičiai, o tai, kuri ateina su kiekvienais metais, išleidžiančiais iš augštųjų mokyklų mūsų jaunus mokslininkus.

2.

Kokios yra realios viltys, kad užsimotasai pasiryžimas išleisti lietuviškąją enciklopediją bus ištesētas? Trys yra veiksniai, nuo kurių priklausys šio pasiryžimo ištesējimas: visuomenē, bendradarbiai ir redakcija.

Visuomenē jau yra davusi savo atsakymą, sudarydama tą prenumeratorių minimumą, kuris buvo reikalingas darbui pradēti. Visokių žodžių prisakome "visuomenei". Dažnai jie nemažiau teisingi, kaip kartūs. Bet tautinis instinktas tebēra joje (taigi, visuose mumyse) kol kas džiugiai gyvas. Kai tik šaukiama ne į kokį "veikimą apskritai", o ryžtamasi konkrečiam darbui, atsiliepiame daugiau ar mažiau visi taip, kad patys nustembame. Tokiu tautinēs gyvybēs instinktu buvo sutikta ir lietuviškosios enciklopedijos mintis. Kai laikraščiuose greičiau skepticizmo banga iš pradžių pasipylē, tai žmonēse buvo iš karto suprasta, kad semti šviesą savo kalba savaime bus semti ir tautinę šviesą. Nēra pagrindo manyti, kad šis visuomenēs palankumas būtų buvęs tik momentinis entuziazmas.

Nemažiau svarbus veiksnys yra bendradarbiai. Jei nuo visuomenēs priklausys pats enciklopedijos išleidimas, tai nuo bendradarbių talkos priklausys darbo kokybē. Svarbu, kad ne tik enciklopedija būtų išleista, bet kad ji būtų iš tiesų gera išleista. Beveik visose srityse turime žmonių, kurių kompetencija anapus abejonēs. Visi jie kviečiami talkon. Ir džiugu, kad aktyvus jų dalyvavimas jau pirmame tome teikia vilties, jog, nežiūrint visų sunkių asmeninių gyvenimo sąlygų, jie savo talka laiduos augštą lietuviškosios enciklopedijos kokybę. Antra gi vertus, turi ir juos džiuginti lietuviškoji enciklopedija. Tegu jos rēmai ir labai siauri, nes skirti tik santraukinei informacijai, vis dēlto jie nevienam leis bent šiuo būdu patarnauti lietuvių mokslui. Jei literatai savo "kraitin" pasididžiuodami krauja P. Andriušio, H. Radauskos, M. Katiliškio ir žemininkų tremties kūrybą, tai mūsų mokslininkai galētų didžiuotis bent lietuviškosios enciklopedijos pateikimu.

Pagaliau neatrodo, kad būtų iš anksto pagrindo nepasitikēti ir enciklopedijos redakcija. Juk viso darbo pryšakyje kaip tik stovi tas pats žmogus, kuris vadovavo ir anksčiau leistajai enciklopedijai. Reikia tikētis, kad redakcija pajēgs susilydyti į darnų kolektyvą, išlaikyti darbe objektyvumą ir likti atvira visai ta konstruktyviai kritikai, kuria jai į talką ateis pirmųjų enciklopedijos tomų kritiniai vertinimai. Tiesa, tam tikroje spaudoje (ir, deja, kaip tik toje, kuri atrodo mažiausiai būtų turējusi tam pagrindo) buvo mēginama partinēs diskriminacijos keliu per greitai piktintis, kad to ar kito žmogaus į darbą įtraukimas sugriausiąs objektyvumo viltį. Lyg objektyvumas tarsi tebūtų vienos partijos monopolis! Neatrodo tačiau, kad šie fanatinēs baimēs padiktuoti balsai būtų radę platesnio atgarsio. Nē viena srovē nebūtų pajēgusi pati viena imtis enciklopedijos išleidimo.

3.

Kokios enciklopedijos laukiame? Iš pat pradžių buvo iškilęs ginčas, kokios enciklopedijos imtis: lituanistinēs ar bendrosios? Pirmieji pasiūlymą iškēlē lituanistai. Vēliau jį pasigavo ir visi kiti, kurie jautēsi galį naudotis svetimosiomis enciklopedijomis. Lituanistų rūpestis buvo labai suprantamas: jei abejoti bendrosios enciklopedijos ištesējimu, tai susitelkti bent lituanistinių dalykų enciklopedijai! Sunkiau man buvo suprasti tas "elitines augštybes", kurios nematē lietuviškajai enciklopedijai kitos prasmēs, kaip patarnauti tai "visuomenei", kuri nepajēgia naudotis svetimomis enciklopedijomis. Parbloškančiai nustelbia šis samprotavimas: kam ko nors reikia lietuviškai, jei jau yra svetimosiomis kalbomis. Svetimieji viso turi. Jei pasitenkintume jų turtais, nieko nereikētų mums imtis. Kam tada, pavyzdžiui, beleisti ir "Aidus", nes neblogesnių kultūros žurnalų visomis kalbomis yra? Po metų kitų ne tik šviesuomenē, bet ir "visuomenē" bus išmokusi angliškai. Tai ar jau reikēs iš viso atsisakyti lietuviškos knygos? Juk neblogų rašytojų yra ir amerikiečiuose . . .

Grįžtant nuo šios "elito" logikos, perregimai pamuštos tautiniu defetizmu, į patį klausimą, man regis, paprastiesiems yra paprastas ir atsakymas. Jei nebūtų galima išleisti pilnos enciklopedijos, reiktų stengtis išsileisti bent lituanistinių dalykų enciklopediją. Geriau mažiau, negu nieko: verčiau bent tai, kas būtiniausio. Bet jei galime išleisti pilną enciklopediją, beprasmiška kelti diskusijas dēl pasitenkinimo mažiau, negu daugiau. Kada skaičiau kai kurias karštas lituanistinēs enciklopedijos apologijas, man kartais kilo kuklus klausimas: ar pačių žinoma, ko norima? Klausimu turiu mintyje pačią lituanis-

tikos sąvoką. Tiesa, siaura prasme lituanistika apima tik lituanistinius dalykus, atseit dalykus, liečiančius lietuviškąją tikrovę: mūsų kalbą, mūsų literatūrą bei meną, mūsų istoriją ir mūsų geografiją. Bet platesne prasme lituanistikos sąvokon įeina ne tik tiesiog lituanistiniai dalykai. Net ir tokie dalykai, kurie tiesiog neliečia lietuviškosios tikrovės, įgauna lituanistinę prasmę pačiu lietuvišku žvilgiu, kuriuo jie gali būti nušviesti. Sakysime, A raidėje rasime tokius tarptautinius mokslus, kaip anatomija ar antropologija. Patys savyje šie mokslai nėra niekuo lietuviški. Bet ir jų traktavimas gali virsti lietuanistiniu, jei bus duodama šių mokslų istorija mūsuose. Panašiai ir su atskirais kitais tarptautiniais objektais (bent nemaža jų dalimi): pavyzdžiui, artilerija, aviacija, bitininkystė etc. Kaip nerasime svetimosiose enciklopedijose lituanistinių dalykų, taip lygiai jose nerasime ir, pavyzdžiui, nieko apie mūsų artileriją, mūsų Anbo ar kokį vaidmenį pas mus anksčiau turėjusi bitininkystė. Ar ne per drąsiai, nes nepagalvoję, užtat teigė kai kurie, kad lietuviškoji enciklopedija būsianti pravarti tik "visuomenei", negalinčiai svetimosiomis enciklopedijomis naudotis? Kiek dabar leidžiamoji enciklopedija yra pasiryžusi visus dalykus nušviesti lietuviškuoju žvilgiu, ji iš tiesų bus nekitokia, o lituanistinė enciklopedija, nors ir daugiau, kaip vien tiesiogine prasme lietuanistinių dalykų enciklopedija.

4.

Baigdami norime paliesti dar kelis būdingus priekaištus, kuriais buvo ar yra siekiama sukelti enciklopedijai abejingumą. Pirmasis priekaištas netrukus savaime išsisklaidys. Turiu mintyje beveik visuotinį (net enciklopedijos bičiulių) įsitikinimą, kad tebus paprastai perspausdinti senosios enciklopedijos tomai. Pirmasis tomas įtikins bent tuos, kurie po ranka turės senąją enciklopediją, kiek neteisingai buvo spėliota. Tiesa, iš dalies naudojamasi senąja enciklopedija. Bet lygiai visur ji papildoma nauja medžiaga (nekalbant apie tam tikro balasto išmetimą). Lygiai nelemtas su anuo spėjimu dažnai siejamas ir kitas spėjimas: tebus išleisti tie tomai, kurie buvo ir anksčiau išleisti. Šitoks "pranašavimas" dar nelemtesnis todėl, kad jo atrėmimas šiandien faktiškai neįmanomas. Tiesa, kad senoji enciklopedija patarnaus tarsi įsibėgėjimu tiems tomams, kuriuos reikės be jokios atramos paruošti. Bet jei enciklopedija bus įleidusi šaknis su pirmaisiais tomais, redakcija yra tikra, kad ji pajėgs paruošti ir tolimesniuosius. Kartais naujai dalykus paruošti nedaugiau laiko reikalauja, negu senų "lopymas".

Savotiškas yra ir tasai priekaištas, kuriuo vietoj tiesioginio enciklopedijai priešingumo sėjama nepasitenkinimas leidėju. Būtent: kam privatus žmogus imasi tokio didelio darbo! Būdamas gerokai linkęs į valstybės iniciatyvą ūkiniame gyvenime, vis dėlto lieku įsitikinęs, kad privati iniciatyva dažnai lieka panašiais atvejais, kaip mūsasis, našesnė. Turiu prieš akis visų pirma šį faktą: nei Šv. Kazimiero Draugija (pokariniais metais), nei Spaudos Fondas nepadarė mūsų knygai tiek, kiek A. Kniukšta. Jei ir enciklopedijos leidimas būtų buvęs pasiryžtas "visuomeniniais" pagrindais, nėra abejonės, kad niekada jis nebūtų išėjęs iš diskusijų posėdžiuose. Bet — kaip su pelnu? Vienas tiesiai jau su pieštuku buvo ėmęs viešai kalkuliacijos. Truputį per ankstyvas skaičiavimas: kol pelnai pasirodys, nuostoliai (įdedamo kapitalo prasme) jau čia pat. Kiekvienu žygiu siekiama tam tikro pelno (rašytojų atveju bent honoraro pavidalu). Abejoju tačiau, ar susidarys toks pelnas, kad reiktų dabar jau pradėti svarstyti klausimą, kaip iš dalies jį nukreipti visuomenine prasme (sakysime, apskritai stipresnės lietuviškos leidyklos linkui). Kiekvienu atveju: paspėsime šiuo klausimu vėliau pasirūpinti. Jei visi tikru palankumu, nedrumsčiamu pavydo, sutikome "Baltosios Meškos" iniciatyvą, tai bent tuo pačiu palankumu sutikime ir lietuviškos enciklopedijos iniciatyvą (kreipiuosi į tuos, kurie visuose savo sprendimuose neužmiršta ir ūkinių atžvilgių).

Pačiu keisčiausiu betgi pasirodė man šis argumentas prieš enciklopediją: jaunoji karta jos neskaitys. Net kelis kartus užtikau tokią šneką. O viename laikraštyje taip tiesiai buvo pasakyta to, kuris pats jau šios jaunosios kartos atstovu jautėsi. Žinoma, ne mes, seniai, galime pasakyti, ar jaunoji karta besinaudos visais mūsų darbais, ne tik enciklopedija. Kiekviena karta atsakys pati už save. Ne už viską būsime kalti, ką mūsų vaikai išduos. Bet mūsų pareiga visa padaryti, kad, per uoliai skęsdama nutautėjimo prarajon jaunoji karta nebūtų teisi, jei imtųsi teisintis neturėjus mūsų tautą mokslo, stokojus žodžių mokslinei minčiai, nesiėmus perduoti jiems, ką patys buvome pasiekę.

5.

Tokia mūsų galutinė išvada: šiuo metu galime išleisti lietuviškąją enciklopediją, tai ir išleiskime. Nemažesnio uždavinio senieji buvo ėmesi, kai jie savo laiku išleido visą Kudirką. Jei šiek tiek ir reikės kiekvienam eilinių išlaidų biudžete skirti doleriu kitu daugiau, tai lengvai juos galime sutaupyti, atsisakydami tų visokių vertimėlių, kuriais esame be reikalo apkraunami. Išleiskime lietuviškąją enciklopediją šiuo metu, nes vėliau jos tikrai nebekils nė mintis. Dabar pats laikas. Gi po metų kitų sparčiai pradės retėti eilės tų, kurie šiandien dar gali šiam darbui atsidėti (turiu mintyje visus bendradarbius). O jaunajai kartai šis uždavinys bus per sunkus, jei būsime juos palikę be nieko, neperdavę, ką buvome pasiekę. Neatidėkime vaikams, kas mūsų jiems pareiga.

VENANCIJUS ALIŠAS

SAULĖS BREVIJORIUS

AD PRIMAM

Čiulpia mėnulis
Rasų šaltą pieną,
Krūtį prigulęs
Kalno kiekvieno.

Žemė sapnuoja —
Juodakė mergaitė.
Žvaigždės važiuoja,
Veža jai kraitį:

Didelę skrynią
Balčiausių rietimų —
Jojon aušrinės
Prakaitas lima.

Veža ir antrą:
Sidabro ir aukso —
Stato ant kranto
Rytmečio džiaugsmą.

Trečią, gražiausią,
Karolių pripiltą,
Stato ant rausvo
Debesio tilto.

AD SEXTAM

Mėlynam vyzdy
Dangus telpa visas.
Lengsta ir vysta
Ten kiparisas.

Marmuro lentos
Įkaitę tarp lapų.
Įrašas šventas
Trokšta ant kapo.

Vėsų pavėsį
Kaitra nusvijo.
Kur besisėsi,
Jei ugnim lija?

Saulė ant varpo
Su spinduliu žaidžia:
Virvę sukarpo,
Lynus sukeičia.

Kol varpininkas
Miegos pasilakęs —
Snūduos aplinkui
Margos plaštakės.

AD TERTIAM

Žagrė auksinė
Vandens laukus aria —
Saulė įmynė
Pėdas ant marių.

Maudosi rytą,
Nuogai nusirengia.
Uolos dantyta
Ketera žengia.

Valandas brėžia
Rodyklė ant sienos;
Laikrodžio dėžę
Skambina plienas.

Laimei matuoti
Žmogus jį išrado:
Ašarų puotai,
Ilgesio badui.

Tiesias į viršų
Iliuzijų rankos —
Viltį įpiršo
Naują tau dangūs.

AD NONAM

Rudenio gėlės
Nusviro prie kelio,
Lyg spindulėlis
Vaiko veidely.

Širdį vijoklių
Rankos apipynė —
Šaltą klajoklio
Pirkioj molinėj.

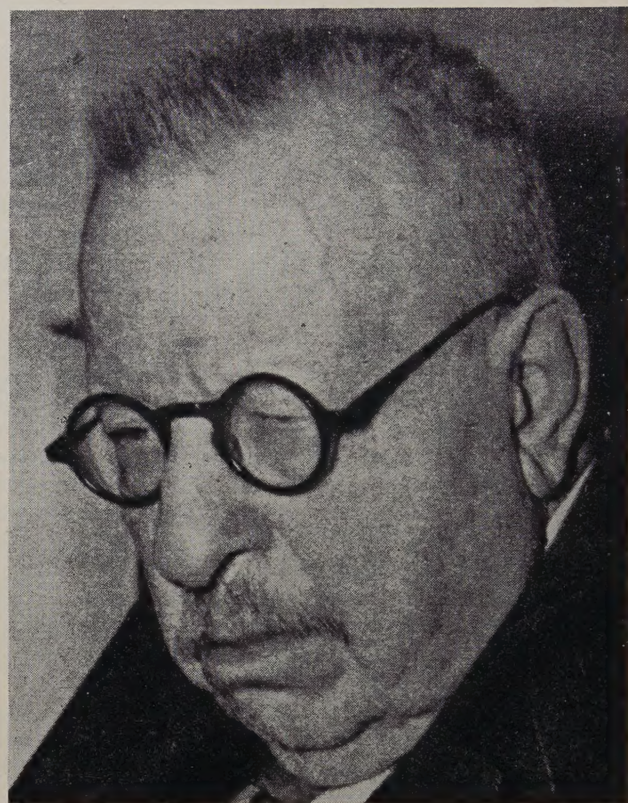
Švelnios, tarytum,
Tų statulų akys,
Kai į jas krito
Miego plaštakės,

Dienos man moja...
To gesto užtenka:
Žengia jau koja,
Duodu jau ranką.

Einam nueinam
Į pasaką žavią —
Linksmą vėl dainą
Dievas man davė!

BENEDETTO CROCE

J. JAKŠTAS

Benedetto Croce (1866. II. 25 - 1952. XI. 20), žymiausias šio šimtmečio pirmosios pusės italų liberalinis filosofas, buvo kilęs iš konservatyvios stambių žemvaldžių šeimos Pietų Italijoje (Neapolio apylinkėje). Romos universitete klausė marksisto A. Labriolos paskaitų. Nepasidavė marksistinei pasaulėžiūrai, nors nebe šios įtakos kreipė didelį dėmesį ekonominei veiklai. Paveldėjęs stambų ūkį, jis galėjo ramiai atsidėti kūrybos darbui. Neapoly jis leido nuo 1903 dvimėnesinį žurnalą La Critica, per kurį praleido visus savo vėliau atskirai paskelbtus veikalus, didžiai veikdamas italų visuomenę liberalistine linkme. Sulaukęs pasaulinio garso, buvo paskirtas karališkuoju, atseit amžinu senatoriumi. 1920 m. kurį laiką buvo švietimo ministeriu, o po Badoglio perversmo (1943) ministeriu be portfelio. Iš pradžių jis nebuvo tiesiog fašizmui priešingas, bet brutali šio politika vėliau jį nustūmė į opoziciją. Savo pagrinduose jo filosofija visą laiką likusi Hegelio panteistinio idealizmo ženklu pažymėta. Nesiimant kritinio svarstymo, sekančiame straipsnyje supažindinama su jo filosofijos pagrindinėmis mintimis, būdingomis tai epochai, kuri jau žengia į istorinę praeitį.

I.

Iš esmės Crocės filosofija yra idealistinės filosofijos tradicijų tęsimas. Ji nukreipta pirmiausia prieš pozityvizmą, kurį Croce kritikavo jau ryšium su marksizmo neigiamu vertinimu. Tuo būdu Crocės filosofiniam galvojimui patarnavo akstinu tas pats motyvas, kaip ir Kantui, būtent — pozityvistinė bei materialistinė srovė. Kaip Humės pozityvizmas paskatino Karaliaučiaus filosofą ieškoti pažinimo pagrindų, taip tas pats pozityvizmas, Crocės išgvildentas ryšium su ekonominėmis studijomis, pastūmėjo jį gilintis į pačios tikrovės pažinimo būdą.

Šiuo atveju jam daug reiškė Hegelio filosofija, kurios tradicijos buvo itin stiprios jo šeimoj. Jo vienas dėdė Bertrando Spaventa, buvo žymus hegelininkas. Kaip Hegelis kūrė savo sistemą, tirdamas mastymo pagrindus, taip Crocė kūrė savo filosofiją, ieškodamas *meno* esmės. Į meną jį bus pirmiausia pastūmėję du neapoliečiai: jo pirmatakas De Sanctis (1818-83) ir J. B. Vico (1668 - 1744). Jų skatinamas, Crocė pirmiausia ryžosi suprasti estetinio pažinimo esmę, ir tų pastangų vaisius buvo veikalas: "Estetika — išraiškos mokslas ir bendroji kalbotyra". Jame jis ieško estetinio pažinimo pagrindų.

Eidamas anų savo pirmatakų keliu, Crocė įrodinėja esant dvejopą žmogaus pažinimą. Pirma, žmogus pažįsta jį pažadinančius įspūdžius betarpiškai, atseit, intuityviškai. Savo intuityviniu pažinimu arti susijęs su jį apsupančiu pasauliu, žmogus yra, taip sakant, jo neatskiriama dalis, narys didžiojo Universumo arba, kaip Croce dažnai vadina, Realybės. Iš realybės kylančius įspūdžius žmogus pagauna ne tik penkiais savo pojūčiais, bet dar sąmone bei protu ir juos pasisavina, paversdamas juos savo asmenybės dalimi. Taigi asmuo ir pasaulis, subjektas ir objektas yra esmingai sužiesti dalykai ir gali būti atskiriami tik ideališkai, bet ne reališkai. Iš tikrųjų, kiekvienas individas arba jo dvasia yra dalis visuotinės Dvasios, kuri yra sąlygota tam tikro *istorinio* momento. Vyraujanti laiko dvasia palenkia sau kiekvieną individą ir rikiuoja jo galvoseną bei veiklą. Štai ši pasaulinė Dvasia, istorinio proceso sudaroma, ir yra Crocės filosofijos pagrindas. Iš čia ir jos pavadinimas — Dvasios filosofija (Filosofia dello Spirito).

Bet žmogus nėra vien pasyvus jį apsupančio pasaulio įspūdžių priėmėjas. Jis, būdamas aktyvi asmenybė, į juos reaguoja, kitaip sakant, juos išreiškia. Vadinasi, intuicijos keliu gauti įspūdžiai, arba, kaip mūsų filosofas sako, impre-

sija, gimdo žmoguje jų išraišką, arba ekspresiją. Abu aktai vyksta greta ir vienas be kito negalimi. "Intuityvus pažinimas yra ekspresyvus pažinimas". Kur nėra ekspresijos, nėra ir intuicijos. Jeigu žmogus kartais sakytų, kad jis turi minčių, bet neranda žodžių joms išreikšti, jis klystų. Iš tikrųjų toks žmogus minčių neturi. Tikros mintys visados turi būti ir gali būti išreikštos žodžiais (nors ir vidaus kalba). Iš čia išvada: impresiją turi sekti ekspresija.

Tuo Croce ir grindžia savo estetikos mokslą. Kiekvienas estetinis pažinimas yra intuityvus. Intuityviškai mes suvokiame meno paveikslus, muzikos bei dainos garsus, literatūrinius kūrinius. O kai mes, tuos kūrinius suvokdami, jais gėrimės, tas mūsų gėrėjimasis ir yra ekspresija. Tuo būdu meno kūrinio žiūrovas, klausytojas ar skaitytojas turi savo dvasia lyg atkurti tą kūrinį, lyg atkurti tą aktą, kurį atliko pats meno kūrinio kūrėjas. Tad jis turi būti daugiau ar mažiau kongenialus tam genijui, kurio kūrinius jis suvokia. Tik bet kiek prilygdami Dantei, mes tegalime suvokti "Dieviškąją Komediją". Tik būdami bent maža dalimi Goethėmis, mes galime suprasti, justi (intuicija) ir tuo pačiu pareikšti tuos vaizdus ir jausmus, kuriuos turėjo autorius, kurdamas "Faustą".

Iš Crocės suprastos meno esmės seka, kad tarp menininko kūrėjo ir eilinio žmogaus, suvokiančio meno kūrinius, nėra esmingo skirtumo. Kiekvienas asmuo yra šioks ar toks kūrėjas. Jo bet koks kasdieninis veiksmas, žodžiai, jausmai jau yra kūryba. Neilstanti žmogaus dvasia, reaguojanti į apsupantį pasaulį, reiškiasi daugiau ar mažiau kūrybiškai. Tad būdamas kūrybiškas, žmogus suvokia meno kūrinius, juos savy atkuria ir lyg įdeda į juos savo "aš". Iš čia suprantama, kad meno kūriniai tik tiems gali daryti įspūdį, kurių sielos paruoštos jiems priimti, kurie gali paversti juos savo sielos dalimi, juos iš naujo savy atkurdami. Šiame sąryšy verta priminti Crocės duodamą gan taiklų meno kritiko apibūdinimą: "Kritikas turi būti mažas genijus, menininkas — didelis genijus, pirmojo pajėgumas bus kokia dešimtinė, antrojo — šimtinė. Tad pirmasis, kad jis pasikeltų iki antrojo augštybių, reikalingas paramos, bet prigimtys abiejų turi būti tos pačios (Aesthetic as science of expression, London 1909, p. 199).

Laikydamas meną vizija arba intuicija. Croce griežtai pasisako prieš vadinamąjį fizinį (daiktinį) meną: kad esama kūrinių, kurie savy slepia objektyvų grožį, atseit, yra meniški nepriklausomai nuo stebėtojo. Senovės graikai, pvz., stengėsi sudaryti net grožio kanonus, t. y. iš daiktų padėties bei jų kombinacijos išvesti patį grožį. Čia kaikas itin iškelia gamtos grožį, kraštovaizdžius ir sako, jog jie savaimingai, iš savo prigimties gali veikti stebėtoją ir žadinti jame grožio jausmus. Croce paneigia šį, taip sakant, objektyvų grožio supratimą, net ir gamtos atžvilgiu, ir įrodinėja, kad ir gamtos grožio menininko ar šiaip stebėtojo nekoreguoto nėra. Estetinis procesas kyla žmogaus sieloj, kai gamtos objektai suidealinami, Crocės žodžiais tariant, "kai jie rikiuojami su idealiniais santykiais". Tad ir gamtos grožio pajutimas vyksta intuicijos — ekspresijos keliu, kaip ir kiekvieno meniško objekto.

Croce itin iškelia šalia intuicijos mene dar *jausmą*, kuris pagyvina pačią intuiciją. Jis nuskaidrina patį meno simbolį (objektą) ir sužadina asmens aspiracijas, kylančias iš meno objekto. Jausmas yra kiekvienos meniškos percepcijos palydovas: jis yra esmingai sužiestas su ja. Iš to autorius veda, kad kiekvienas menas yra lyriškas, t. y. žadinantis žmogaus jausmus.

Menas, kaip ir kiekviena žmogaus kūryba, turi tikslą, kuriam jis tarnauja. Tačiau jis nėra priemonė kokiam praktiškam reikalui. Vienintelis meno tikslas, plaukiąs iš jo esmės (impresijos — ekspresijos) yra *grožis*. Grožis yra imanentus pačiam meno kūriniui ir nėra į jį iš šalies interpretuojamas. Jis yra pati meno kūrinio prasmė ir vertė. Tačiau ne kiekviena meniška ekspresija jau turi būti grožis. Juk gali būti ir grožio priešybė — negrožis. Vienoj savo "Estetikos" vietoj Croce apie grožį ir negrožį šiaip kalba: "Kiekvienas ekspresyvaus aktyvumo vyksmas, kuris aiškiai realus, bus pripažintas gražiu, ir kiekvienas vyksmas, kuriame ekspresyvus aktyvumas ir pasyvumas yra nebaigiamose tarpusavio rungtynėse, bus pripažintas negražiu". Vadinasi, meno kūrinio grožis yra jį suvokiančio asmens ekspresyvumo būdas: vieninga, ryški ekspresija, pagaunanti asmenybę, ir yra kūrinio grožis. Tad grožis glūdi pačiame meno kūriny ir yra pačios aiškios, prasmingos ekspresijos palydovas.

2.

Estetikos mokslas yra originaliausias dalykas visoj B. Crocės filosofinėj kūryboj. Kaip matėme, čia Croce kalba apie individualinių reiškinių pažinimą. Tai yra betarpiškai, taip sakant, savaimingai ateinąs pažinimas, be jokių pastangų. Visuomet veikli, budri žmogaus dvasia kiekviename savo būties kely suvokia bei pažįsta įvairius reiškinius ir į juos reaguoja (impresija-ekspresija). Tuo ir reiškiasi žmogaus gyvenimas. Tačiau žmogus ne tik priima įspūdžius ir juos išreiškia, bet dar juos sužiedžia su savo asmenybe, sukuria bendresnes sąvokas, padaro savaimingas išvadas. Šiuo atveju jau reiškiasi žmogaus augštesnis pažinimas, būtent pažinimas ne paskirų (individualinių), bet bendrų (universalinių) reiškinių. "Ši upė, šis ežeras, šis upokšnis, ši vandens stiklinė, šis lietus yra intuityvus pažinimas; bet sąvoka (universalus pažinimas) yra vanduo, ne šis ar tas pavidalas ar ypatinga būklė, bet vanduo, aplamai". Šis augštesnis universalinių dalykų pažinimas yra logiškas pažinimas. Apie jį autorius kalba antrame filosofiniame veikale: "Logika — grynos sąvokos mokslas". Croces logika yra mokslas apie mąstymą bendrinėmis

sąvokomis, kaip jas autorius supranta. Crocēs logika yra, kaip vienas tyrinētojas išsireiškē, jo filosofijos filosofija.

Svarbiausia ir pagrindinē jo logikos dalis yra grynųjų sąvokų (il concetto puro) mokslas. Grynosios sąvokos yra atitrauktos nuo konkrečių daiktų, tačiau imanenčios jiems. Tokios sąvokos yra, pvz., kokybē, kiekybē, grožis, gēris, dorybē ir kitos. Jos yra paskiruose reiškiniuose bei daiktuose, bet nē viename konkrečiame daikte jos netelpa, nes jos yra universalinēs, pranokstančios kiekvieną individualinį dalyką. Grynosios sąvokos, nors ir yra įsiterpusios į kiekvieną dalyką ir tuo konkrečios, bet drauge — kadangi jos neišsemiamos atskiro dalyko — yra ir abstrakčios. Tik žmogaus protas, turįs atitraukto mąstymo galios, sugeba tokias sąvokas sudaryti.

Grynosios sąvokos turi tris esmines žymes: išraišką (ekspresyvumą), konkretumą ir universalumą. Kiekviena sąvoka turi būti ne tik galvojama, bet dar formuluojama ir išreiškiama žodžiais. Kaip intuityvinis galvojimas negalimas be žodžių, taip negalimas ir sąvokinis. Kas sakytų turįs sąmonēj įvairias sąvokas, bet negalįs jų išreikšti (jam trūksta žodžių), tas klystų. Iš tikrųjų, tas žmogus sąvokų neturi. Antra sąvokų žymē — konkretumas — yra ne kas kita, kaip sąvokų pritaikymas konkretiems dalykams. Pvz., kalbēdami apie daiktų vienetus, mes taikome jiems kiekio sąvoką; kalbēdami apie gerus ir blogus žmones, mes taikome jiems gērio sąvoką ir t.t. Pagaliau sąvokų visuotinumas yra jų neribotas taikymas visiems daiktams bei reiškiniams. Atseit, tokios sąvokos, kaip gēris, grožis, dorybē, kiekis ir kitos, neturi ribų konkrečiame pasauly; jos yra visur ir visuomet.

Čia apibūdintas grynas sąvokas Croce atskiria nuo empirinių ir abstrakčių sąvokų. Empirinēs sąvokos yra taikomos visiems vienos grupēs daiktams, pvz., katē, namas, rožē. Šios sąvokos yra ne teoretiško, bet praktiško galvojimo padariniai, atseit, kilusios iš mąstymo ekonomikos. Joms trūksta vienos trijų grynųjų sąvokų žymēs, būtent — universalumo, nes jos apribotos eile konkrečių daiktų. Praktiškam reikalui jos būtinos, nes be klasifikavimo bei grupavimo joks mokslas neišsiverčia. Priešingos empirinēms yra abstrakčios sąvokos, esančios grynai minties padaras ir kurių tikrovēj nēra. Tokios sąvokos yra, pvz., geometrinis trikampis, amžinas judesys ir kitos. Į šias įeina matematiniai skaičiai bei formulēs. Todēl autorius jas viena proga ir pavadino numeralinēmis sąvokomis. Priešingai tik ką minētoms empirinēms sąvokoms, abstrakčios sąvokos turi trečią požymį — universalumą, bet joms trūksta antrosios žymēs — konkretumo. Tuo jos skiriasi nuo grynųjų sąvokų.

Kai Croce kalba apie sąvokų sudarymą žmogaus galvosenoj, jis iš arti seka Hegelio dialektika, tačiau ją žymiai pataiso pagal savo filosofiją. Jis revidavo Hegelio dialektiką, įvesdamas į grynąsias sąvokas *distinkcijos* (skirtingumo) momentą, kuris glūdi sąvokos universalume. Juk galvodami apie kokią universalinę sąvoką, sakysime, gērį, mes vaizduojamēs jį įvairiais konkrečiais pasireiškimais. Antai, mes kalbame apie konkretų gerą žmogų, gerą darbą, gerą veikalą, gerą namą, gerą elgesį ir t.t. Kiekvienu šiuo atveju mes turime prieš akis bendrą (universalinę) gērio sąvoką, besireiškiančią paskiruose dalykuose. Iš čia Crocēs reikšmingas teigimas: kiekvienos sąvokos universalumas suponuoja jos distinkciją. Mes negalime galvoti apie vieną, negalvodami tuo pačiu apie kitą.

Empirinēse sąvokose mes ir turime kaip ir universalumą, atseit giminę ir skirtingumą (distinkciją)—rūšį. Antai, mes skirstome šunis į medžioklinius, buldogus, aviganius, bernardinus ir kitus. Kiekvienoj šioj rūšy glūdi bendra (universalinē) šuns sąvoka, kurios ji yra dalis. Bet ši dalis neatskiriama nuo giminēs.

Priešingos sąvokos nēra distinkcinēs. Juk niekas negali sakyti, kad, pvz., gēris yra pikto momentas arba skurdas — prabangos. Iš tikrųjų, sąvokos, kaip gēris, grožis, dora, prabanga, meilē ir jų priešybēs — piktas, negrožis, nedorybē, skurdas, neapykanta nēra lygiagrečios ir netelpa vienoj visumoj. Jos išskiria viena kitą savo priešingumu. Kur yra viena, kita negali būti: kur yra prabanga (turtas), ten nēra skurdo, kur viešpatauja meilē, ten nēra neapykantos. Atrodytų, kad priešingos sąvokos turētų savaimingą būtį. Tačiau Croce tam tikra dialektika sužiedžia priešingas ir distinktyvines sąvokas, sujungia jas vieningos realybēs plotmēj. Jis išvedžioja, kad pati tikrovē, iš kurios sąvokos sudaromos, nēra pastovi, sustyrusi, be pasikeitimų. Ji be perstogēs banguojanti, judanti, amžinai besikeičianti. Šiame nuolatiniame bangavime, kur vienas nyksta, kitas randasi (tame goethiškame "Stirb und werde) ir glūdi paties gyvenimo esmē. Kur nēra priešingumo (opozicijos), ten nēra ir gyvenimo, o yra sustingimas, mirtis. Iš čia išvada: priešingos sąvokos neišskiria viena kitos, bet greičiau suponuoja viena kitą. Pvz., gēris iš tikrųjų suprantamas tik ryšium su piktu. Jei nebūtų pikto, kaip galima būtų vaizduotis gērį? Jei nebūtų neapykantos, kokią prasmę turētų meilē? Juk meilē įgyja prasmę, kai ji nugali neapykantą. Taigi visų priešingų sąvokų prasmē darosi aiški tik abiejų tarpusaviuose santykiuose. Tik abi draugēn paimtos, jos išreiškia vieningą tikrovę. Jos yra du neatskiriami aspektai vienos ir tos pačios tikrovēs.

Pati gyvenamoji tikrovē, iš kurios žmogus sudarinēja sąvokas, pilna priešingumų, ir be jų pati būtis neįmanoma. Be priešingumų būtis būtų tuščia abstrakcija. Tik per prieštaravimus žmogaus dvasia suvokia vieningą tikrovę. Iš čia Croce išveda vienovēs įstatymą kontradikcijoj.

Be savosios priešybēs — šetono — ir Dievas nebūtų tuo, kuo jis yra. Jis būtų — Crocēs žodžiais tariant — valgis be druskos, atitrauktas idealas, kažkas, kas turētų būti, bet ko iš tikrųjų nēra, ir todēl kažkas bejēgiška. Tad ir Dievybēs,

Antanas Mončys

Kariatide
(akmuo)

tos augščiausio gėrio nešėjo prasmė aiškėja tik ryšium su visuotiniu piktu, kurį ji turinti nugalėti. Taigi šėtonas yra būtinas Dievo antipodas.

Tuo būdu Croce vietoj Hegelio dialektinės triados sukūrė opozicijos mokslą, kuris yra, pagal jį, logiško galvojimo ramstis.

Taip galvojimo procese einama nuo paprastesniu sąvokų prie bendresnių ir tuo būdu turimas faktas bei vaizdas įjungiamas į universalinę sąvoką. Galvojimo keliu pasiektos bendresnės sąvokos savo rėžtu gali būti paskirais vaizdais, siekiant dar bendresnių sąvokų. Ir taip žmogaus protas, pradėjęs nuo paskirų vaizdų, gali siekti vis bendresnių sąvokų *ad infinitum*. Tuo reiškiasi dvasios (individualinės ir universalinės) nesiliaujamas progresas, kūryba, pagaliau pats gyvenimas.

Tuo būdu Croeēs filosofija, kurios logika yra pati svarbioji dalis, yra, gali sakyti, optimistinio pobūdžio. Su ja gražiai derinasi Goethės duotas žmogaus apibūdinimas: "Wir gehören zu dem Geschlecht, das aus dem dunklen ins Helle strebt". Crocės logika yra savotiška enciklopedija, kur dėstomi įvairių disciplinų logiški pagrindai. Ypač įžymūs jo išvedžiojimai apie istoriją, kuri glūdi jo visos sistemos pagrinde ir net identifikuojama su pačia filosofija. Jam filosofijos istorija ir istorijos filosofija yra neatskiriami dalykai ir jis nepripažista filosofijos sistemos šalia filosofijos istorijos. Apskritai, visa Crocės galvosena paremta istorija ir kiekvienai svarbesnei išvadai jis vis stengėsi nurodyti istorinį pagrindą. Neveltui jis visą savo Dvasios filosofijos mokslą vainikavo istorinio turinio veikalu, kuris sudaro jo visos sistemos ketvirtą ir paskutinį tomą. Dėl istorijai duodamos pagrindinės svarbos ir dėl itin originalaus jos apibendrinimo, Crocės istorijosofija verta būtų skyrium nagrinėti. O tuo tarpu paliesime jo vadinamąją praktiškąją filosofiją.

3.

Kaip matome, estetika ir logika yra pažinimo mokslai, kaip žmogus suvokia pasaulį. Tuo žmogaus dvasinė veikla dar nesibaigia. Žmogus

yra ne tik pažįstanti, bet dar praktiškai veikianti būtybė, siekianti *pakeisti* pasaulį. Jei pirmoji, atseit estetinė ir loginė žmogaus veikla gali būti pavadinta teoretine, tai antroji — praktine. Jei teoretinėj daly Croce aiškina žmogaus galvoseną, tai šioj antroj — praktinėj daly — jo veiklą.

Ši paskutinioji dėstoma trečiame jo Dvasios filosofijos tome, pavadintame: "Praktikos filosofija: ekonomika ir etika". Kaip pažinime pirmauja protas, taip praktiškame veikime — *valia*. Valios aktas yra reagavimas į žmogų apsupančią istorinę tikrovę, stengiantis pakeisti ją, pritaikant pasirinktiems tikslams. Tad praktiškame arba valingame veikime siekiama ne pačių daiktų (kaip teoretiškame pažinime), bet pakeitimo juose. Šioje žmogaus pasaulį keičiančioje veikloj galima įžiūrėti 3 elementus, kurie nors gali būti skiriami kits nuo kito, tačiau neišjungiami, būtent: valią, istorinę tikrovę ir siekiamą tikslą. Croce itin pabrėžia antrąjį elementą — istorinę tikrovę arba situacija, kuriai turi derintis žmogaus tikslingai veikianti valia. Istorinei tikrovei yra palenkta žmogaus dvasia, net daugiau: ji yra jos produktas, kūrinys. Istorinė tikrovė jam yra kažkas antasmeniško, ką žmogus priima per būtina ir racionalią. Parafrazuodamas garsųjį Hegelio posakį,[1]) jis sako: "Tai, kas buvo, turėjo būti, ir kas yra tikrai realu, yra tikrai racionalu" (Philosophy of the Practical, London 1913, p. 96).

Pagal valios santykius su tikrove Croce savaip sprendžia ir nuo senų laikų ginčijamą valios laisvės klausimą. Jam valia yra laisva, kiek ji reiškia žmogaus ryžtą arba intenciją. Kadangi ryžtantis veikti valia neišvengiamai susiduria su istorine tikrove, — kuri yra nepriklausoma nuo jos, — tai ji turi prie jos derintis. O priversta derintis, ji netenka laisvės. Iš čia valios ribotumas (determinizmas). Tad Crocės išvada: valia yra laisva, bet drauge ir nelaisva.

Praktiškas valios pasireiškimas yra žmogaus veikla. Veikla Crocės praktiškoj filosofijoj atitinka ekspresiją jo estetikos moksle. Kaip estetikoj impresiją seka ekspresija, taip čia valios ryžtą (intenciją) seka veikla. Kaip negalima impresija be ekspresijos, taip negalimas realus valios ryžtas be veiklos. Kur nėra kūno, ten nėra ir tikro valios ryžto. Kas kalbėtų apie visokius pasiryžimus be veiksmų, tas kalbėtų apie fikcijas, bet ne apie realius dalykus.

Itin svarbią vietą Crocės praktiškoj filosofijoj užima veiklos tikslų mokslas. Jis skiria dvejopus tikslus: ekonominius ir etinius. Ekonominis tikslas yra ten, kur siekiama naudos. Jis nukreiptas į paskirus reiškinius bei dalykus ir todėl yra individualinio pobūdžio. Žmogus, apsuptas ir veikiamas įvairių gyvenimo reiškinių, turi iš savo pusės veikti, pasirinkdamas tinkamas priemones. Priemonės rikiuojamos pagal pasirinktąjį tikslą ir derinamos su juo. Reliatyviniuose bei paskiruose gyvenimo reiškiniuose tikslo kriterijus yra naudingumas, kuriam pasirinktos priemonės turi tarnauti. Nors priemonės suderintos su tikslu, tačiau iš to neseka išvada, kad tikslas pateisintų priemones, kaip jau perdėm nuvalkiotas posakis skelbia. Absurdiškas posakis, kad tikslas pateisina priemones, dažnai naudojamas pateisinti veiksmams, kurie klaidingai laikomi šiaip nepateisinami. Kokios priemonės, toks ir tikslas. Iš tikrųjų, priemonės, būdamos duotoji situacija, nė nereikalingos pateisinimo. (Philosophy of The Practical, psl. 49).

Žmogus, būdama dvasinė būtybė, nesitenkina vien paskirais veiksmais, siekdamas naudingumo. Jis lyg stengiasi peržengti reliatyvios realybės ribas ir siekti, kas yra universalu. Ši žmogaus veikla, kur siekiama universalumo, ir yra, pagal Crocę, moralinė arba etinė veikla. Kaip ekonominėj veikloj galutinis tikslas yra naudingumas, taip moralinėj veikloj — gėris. Jei ekonominis veikimas, kur siekiama kokio riboto tikslo, yra autonomiškas, tai etinis veikimas yra pagrįstas pirmuoju ir todėl nėra savaimingas. Etinis veikimas rymo ant ekonominio, yra lyg šio paskutiniojo praplėtimas, jojo sublimacija. Etiškai veikdama, asmenybė jau siekia ne savo naudos, o naudos universalinės, kas ir yra visuotinis gėris. Kaip estetiškame pažinime tikslas yra grožis, logiškame — tiesa, taip etiškoj veikloj— gėris. Tiesa, Gėris ir Grožis yra Crocės laikomos augščiausiomis žmogaus dvasios kategorijomis. Bet jis prie jų priduria ketvirtą, naują — Naudos kategoriją. Naudos principas daugeliui atrodo esąs perdėm egoistinis, asmeninis, net smerktinas ir todėl negali derėti dvasinės veiklos pagrindu. Croce, lyg užbėgdamas už akių, šiaip nuskaidrina jo egoistiškumą.

"Ekonominis žmogus gali geisti ne tik individualizuoto savęs paties, bet to paties, kuris, būdamas visuose pačiuose, yra visų bendras Tėvas" (Philosophy of the Practical, psl. 446). Vadinasi, naudos siekianti valia gali atitikti kitų valias ir tuo būdu jos naudos tikslas jau gali išeiti iš asmeninių ribų.

Nors etinio aktyvumo pagrindas yra naudos siekianti veikla, tačiau Crocės etika toli gražu nėra utilistaristinė. Jis griežtai atriboja etiką nuo naudos, kur visuomet siekiama kokio partikuliarinio tikslo. Priešingai, etinė veikla visuomet palenkta universaliniam tikslui — gėriui. Tiek ekonominės, tiek moralinės veiklos sritys yra tos pačios: jos abi yra žmogaus reakcijos į jį apsupančią tikrovę. Bet visą skirtumą tarp jų lemia pasirinktas tikslas. Kas savo tuo pažiūrėjimu paprasčiausioj kasdieninėj veikloj tarnauja universaliniam tikslui, tas jau atlieka moralinį aktą. Šventieji, pamokslininkai, aplamai, žmonijos geradariai tokiais todėl vadinami, kad jie veikė ne pagal kokius ribotus, bet pagal universalinius tikslus, kurie pranoko jų paprasčiausius kasdieninius žygius. Kaip Croce supranta universalinį veiklos tikslą, gražiai paaiškina jo duodamas karitatyvinės veiklos tikslo apibūdi-

[1]) Das Wirkliche ist vernuenftig, das Vernuenftige ist wirklich.

nimas: "Kodēl mes garbinam karitatyvų žmogų? Gal todēl, kad jis pasiduoda jausmams, pažadintiems kančios vaizdo. Bet savaime jausmas nēra nei moralus nei nemoralus ir pasiduoti jam yra silpnybē, atseit, nemoralumas. Karitatyvinēs veiklos žmogus, kai jis pašalina ar sušvelnina kančias, iš naujo nušviečia gyvenimą ir atgauna jēga bendram darbui, kuriam abu, jis ir asmuo, kuriam jis padējo, turi tarnauti" (Philosophy of the Practical, p. 448). Čia "bendras darbas" imamas universaliniu tikslu, kuriam tarnauja karitatyvus žmogus.

Etinēs veiklos tikslas iš esmēs prašoksta empirinēs tikrovēs ribas ir pakyla į universalinę sritį, kas yra Crocēs suprasta Dvasia. Croce savo universaliniais siekimais pagrįstos etikos nelaiko priešinga religinei, ypač krikščioniškai, etikai. Jis griežtai pasisako prieš visokius intelektualistus laisvamanius ir masonus, prikišdamas jiems "protinio subtilumo stoką", kai jie smerkia krikščionišką moralę. Iš tikrųjų, tikintis krikščionis, atlikdamas savo žygdarbius "dēl Dievo meilēs", tarnauja tam pačiam universaliniam tikslui, Dvasiai, suprantamai asmeninio Dievo prasme. Vienoj savo įžymaus etinio traktato vietoj Croce įspūdingai atžymi skirtumą tarp naudingo ir dorovinio elgesio, pasekdamas žinomais Evangelijos žodžiais: "Moralē geidžia mus būti pasirengusius atsiskirti nuo kitų, kaip ir nuo savęs paties, kai proga iškyla, palikti moteris, vaikus ir brolius ir sekti pareigą, kuri viršija juos visus. O jūs idealai, tik jūs esate ištikimi". Geriau pasakius, tik per universalybes visi daiktai yra tikri. Be idealų nēra nē vieno jų, kurie nepasidarytų klaidūs, kaip nēra organizmo, kuris nepasidarytų pigus molis, kai gyvybē jį palieka (Philosophy of the Practical, p. 431).

Universalumas, Dvasia (rašoma autoriaus didžiąja raide), glūdinti moralēs pagrinde, yra Crocēs etikos kvintesencija. Apie ją jis įvairiomis progomis kalba, visokiuose sąryšiuose ją brēžte pabrēžia. Dvasia yra pagrindinē koncepcija ne tik etikoj, bet ir visoj filosofijoj. Tačiau veltui ješkotume jo veikaluose artimesnio Dvasios apibrēžimo, kaip gal skaitytojas pageidautų. Tačiau vienoj veikalo vietoj jis vis dēlto kiek arčiau paliečia pačios Dvasios esmę, šiaip apie ją kalbēdamas: "Kas yra universališka? Tai yra Dvasia, tai yra Realybē, kiek ji yra iš tikrųjų reali; atseit, kiek yra vienybē tarp valios ir minties. Tai yra Gyvenimas, kiek jis savo gilumoj toj vienybēj realizuotas. Dvasia yra Laisvē, kur realybē yra amžinas vystymasis, kūryba, progresas. Niekas negali būti mąstomas šalia Dvasios tikra universaline forma" (Philosophy of the Practical, p. 444).

Vadinasi, Dvasia persunkia visą realybę, visus reiškinius ir jie gali būti suprantami tik santyky su universalumu. Kaip medžio šakos prasmē aiškēja tik ryšium su pačiu medžiu, kurio ji yra neatskiriama dalis, taip paskirų reiškinių prasmē aiškēja, susijus juos su universalybe ir traktuojant jos dalimi. Taigi gyva žmogaus dvasia visoj savo moralinēj veikloj visad siekia to visuotinumo, kuris, nors ir persunkia kasdieninius reiškinius, yra vis dēlto augščiau jų, taip sakant, idējų pasauly.

Ypatingas dalykas Crocēs etikoj ir, aplamai, visoj praktinēj filosofijoj yra jausmo vaidmens sumenkinimas. Jausmas jam yra kur kas mažiau reiškiąs dalykas nei protas ir valia. Tuo būdu Croce nukrypsta nuo klasinēs psichologijos, kuri skiria žmogaus sieloj tris galias: protą, valią ir jausmą ir jas lygiomis laiko. Crocēs praktinēj filosofijoj pirmaeilę rolę vaidina valia (geismas), o jausmas siejamas tik su pasirinktu tikslu, kur vertinama bet ką esant naudinga arba gera. Jausmas prikergiamas čia prie vertinimo kriterijaus lyg jo palydovas. Bet visur pirmaujanti valia.

4.

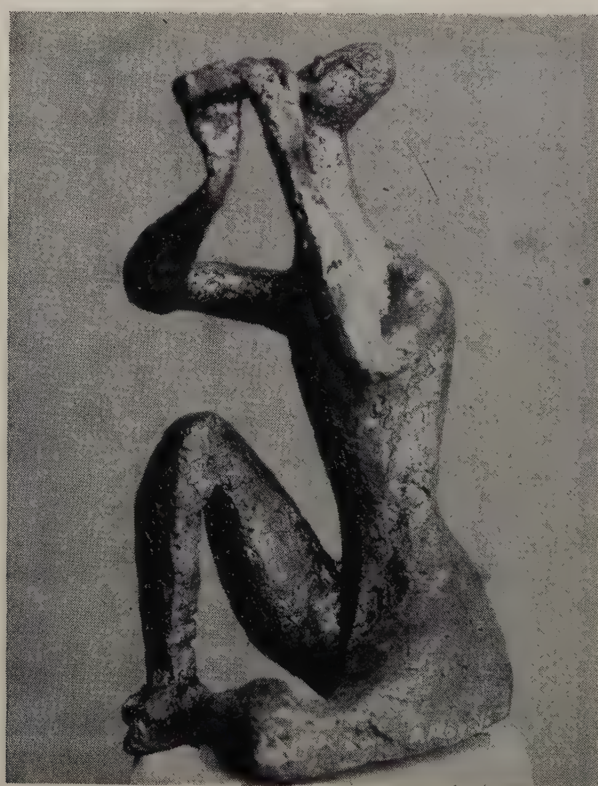
Crocēs pripažįstamos dvi dvasinēs veiklos sritys — teoretinē ir praktinē — tikrovēj nēra skirtinos viena nuo kitos. Iš tikrųjų antroji, praktinē veikla, suponuoja pirmosios, teoretinēs veiklos, buvimą. Juk prieš geisdami ko nors (valios aktas), mes turime pažinti geidžiamą dalyką. Vadinasi, valios aktas turi sekti pažinimą pagal klasinę taisyklę: Nil volitum nisi cognitum. Jei šias dvi dvasinēs veiklos sritis laipsniuosime, tai teoretinē veikla bus pirmasis laipsnis, o praktinē — antrasis. Kiekviena ši veikla savo rēžtu dar skiriasi į du momentus arba laipsnius. Antai teoretinēj veikloj pirmasis laipsnis bus individualinis arba estetinis pažinimas, o antrasis — universalinis arba logiškas pažinimas. Praktinēj srity pirmuoju laipsniu eina ekonominis (naudos siekiąs) aktyvumas ir antruoju etinis (gērio siekiąs) aktyvumas. Kiekviena žemesnioji veikla, tiek teoretinē, tiek praktinē gali savaimingai reikštis, o tuo tarpu tiek viena, tiek kita augštesnioji jau suponuoja žemesniosios buvimą. Tad ant individualinio galvojimo pagrindo galimas logiškas galvojimas ir ant ekonominēs veiklos — etinē veikla.

Keturi momentai arba laipsniai, pasak mūsų filosofo, išsemia visą žmogaus dvasios aktyvumą. Šalia jų nēra kitų veiklos sričių ir kiekvieną žmogiškąją veiklą galima suvesti į vieną iš šių keturių (arba ir į ne vieną drauge). Jei vienas kuris aktyvumas bei sugebējimas pasireiškia žmoguje augščiau šiame laipsny — mes turime genijų. Pagal keturis momentus gali būti ir ketveriopi genijai: meno, mokslo, dorovēs (moralinēs valios) ir pagaliau grynai ekonominēs veiklos. Moralinēs veiklos genijams autorius prikergia dar didvyrių vardą.

Paliečiant pagaliau Crocēs galvoseną tikējimo klausimais, tenka pažymēti jo įsitikinimas, kad Dvasios filosofija, kaip jis ją supranta, yra pakankamas pakaitas religijai ir šiajai nēra vietos šalia jos. Religija jam yra praeities, jau atgyventas fenomenas, ir dabar nebeišlaikanti proto kritikos. Tokia pažiūra į religiją plaukia iš jo filosofijos, kurią galima apibūdinti imanentizmo

vardu. Crocės Dvasios filosofijos imanentizmas, kuris rymo ant realios tikrovės pagrindų, išskiria bet kokią religinę prielaidą, kuri neįmanoma be transcendentinio pasaulio. Nors Croce išskiria religiją iš savo filosofijos, tačiau ją, pirmoj eilėj krikščionybę, laiko pozityvia jėga etiniu ir istoriniu požiūriu. Čia būdingas jo vienas paskutiniais (rodos, 1945) metais padarytas pareiškimas apie krikščionybę: "Nors yra tiesa, kad mes esame vaikai visos istorijos ir jos kraujas teka mūsų venomis, bet senoji (klasikinė) etika ir religija ėmė viršų. Jos abi perdirbtos krikščioniškoje sąžinės idėjoj, moralėj ir naujoje Dievo idėjoje, kurioje mes gyvename, judame ir turime būti. Tikrai dėl šios priežasties mes savo moraliniame gyvenime ir mintyse jaučiamės, tikrąja to žodžio prasme, krikščionybės vaikai." (My Phylosophy and other essays, London 1951, p. 46). Tame pačiame straipsny jis net sieja savo filosofiją su krikščioniškąja Dievo idėja, šiaip išvedžiodamas: "Krikščioniškas Dievas yra taip pat mūsų Dievas, ir filosofija, prie kurios mes prisipažįstame, vadina jį Dvasia, kuri yra visuomet už mūsų ir vis dėlto visuomet mūsų pačių" (Ibid. p. 47). Pabrėždamas kartą etinę krikščionybės reikšmę, jis įspūdingai išvedžioja, kad tikras filosofas turi matyti religiniame žmoguje savo jaunesnįjį brolį, net save patį iš praslinkusiųjų dienų (Philosophy of the Practical, p. 450). Atrodo, autorius čia kalba apie save patį ir tuo gretina savo etiką su krikščioniškąja ir griežtai atsiriboja nuo vadinamosios racionalistinės etikos. Aplamai, visa Crocės praktinė filosofija, kuri yra iš esmės ne kas kita, kaip etinis traktatas, alsuoja tauriu idealizmu. Ji yra lyg autoriaus išpažintis, nors ir įvilkta į tam tikras didaktines formas.

Turint galvoj autoriaus, nors ir nukrikščionėjusio, vis dėlto krikščioniškojo pobūdžio idealizmą, galima taikyti jam žinomus Tertulijono žodžius: "Anima humana naturaliter christiana est".

Antanas Mončys Piemenukas (švinas)

PERSONAŽO PROBLEMA
MŪSŲ LITERATŪROJE

Vincas Kazokas

1. Klausimo aktualumas[1])

Kelti literatūrinio personažo klausimą reiškia tuo pačiu paliesti literatūros idėjiškumo problemą, nes neįmanoma sukurti personažo be idėjos, lygiai kaip negalima idėjinė literatūra be personažo. Kitų tautų literatūroje šios problemos arba visai nėra, arba ji jau nebeaktuali, kadangi tai yra savaime suprantamas dalykas, kurio nereikia iš naujo kelti ir nagrinėti. Jeigu mes paimsime ir pasklaidysime pasaulinio garso veikalus, arba tuos, kurie per šimtmečius ne tik kad nenubluko ir nepaskendo užmarštin, bet ir šiandien yra lygiai tiek aktualūs ir gaivūs, tai jų nemirtingumo pagrindą ir sudaro ne kas kita, kaip idėja, kuri nemiršta su autorium arba jo kartos skaitytojais, bet palieka visados. Gali keistis gyvenimo sąlygos, gali griūti ilgaamžės kultūros, religijos, išnykti tautos, tačiau žmogus vistiek palieka tas pats su savo problemomis, siekimais bei silpnybėmis. Taigi, grynai žmogiška idėja niekados nepraranda savo vertės, nesvarbu, kurioje epochoje bei tautoje ji būtų iškilusi.

Tačiau, jeigu literatūros veikalui taip svarbu pati idėja, tai tuo pačiu nemažesnės reikšmės turi ir pats asmuo, per kurį ta idėja išreiškiama ir kurį mes vadiname personažu. Pati idėja be asmens, be personažo būtų tas pats, kaip aidas be balso. Literatūros veikale idėja ir personažas sudaro vieną nedalomą visumą, kaip kad žmoguje kūnas ir dvasia. Tiesa, yra veikalų, kuriuose idėja savo svoriu nustelbia patį personažą. Tam ryškiausias pavyzdys būtų Franz Kafka. Iš kitos pusės yra labai plati literatūrinė skalė, kurios pagrindą sudaro tik būties vaizdavimas. Ir visai nenuostabu, kad šios rūšies literatūra yra labai paplitusi. Čia nebūtina, kad autorius būtų didelė asmenybė, savyje suimtų laiko dvasią ir savo vidine jėga bei intelektualiniu pasiruošimu veiktų patį gyvenimą. Ne, šitokiai literatūrai kurti užtenka minimalaus susipažinimo su rašymo technika ir krislelio talento. Todėl toks rašytojas nesukuria idėjinės literatūros bei personažų, todėl jo kūryboje įvedamas kitas atstovas, kurį mes pavadinsime tipu. Tipas visados palieka eilinio, kasdieniškojo, galima sakyti, minios žmogaus lygio, ir kaip toks, įvestas į literatūrą, net ir negali jos pakelti augščiau už save. Tuo tarpu personažas gyvenime atitinka asmenybės sąvoką ir čia jam netaikytinas joks mastas, išskyrus idėjinį, nes kaip idėja savo atramą ir prasmę turi tik tiesoje ir tik tiesos bei prasmės kategorijomis ji tegali būti vertinama, lygiai toks vertinimo mastas taikytinas ir pačiam personažui. Jeigu būties vaizdavimo literatūra apsiriboja daugiau ar mažiau muziejiniu pačios būties užkonservavimu, nekeldama jokių kitų problemų, o tik rūpindamasi perkelti kasdieniškąjį gyvenimą į meninę tikrovę, tai idėjinė literatūra ne tik kad atlieka visa tai, bet dar siekia tiesos ieškojimu arba jos atskleidimu pačią būtį įprasminti. Šita prasme idėjinė literatūra peržengia estetines ribas ir atsistoja paties gyvenimo vadovybėje, arba, kitais žodžiais, ji nėra tik pati sau (prisimenant senąjį teigimą l'art pour l'art), bet veda į pačią būtį, savy suimdama, aišku, ir pačias būties apraiškas. Štai dėl ko idėjinę literatūrą ir drįstume laikyti žmogiškosios kūrybos viršūne. Tokios literatūros mums kaip tik ir trūksta. Čia glūdi pačios problemos aktualumas, nes kol neturėsime stiprių ir ryškių literatūrinių personažų, tol mūsų literatūra liks beveidė ir sekli.

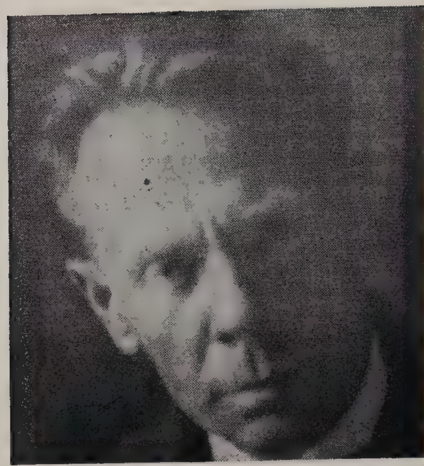
2. Tipas ir personažas.

Idėjiškumo klausimą mūsų literatūroje pirmasis bene bus iškėlęs J. Girnius (žiūr. poezijos antalogiją ”Žemė“), tačiau jis apsiriboja pirmiausia mūsų poezija, visai neužkliudydamas prozos. Poezijoje personažo vaidmenį atlieka tiesiog pats autorius, gi prozoje juo yra patsai vaizduojamasis žmogus. Čia personažas stovi tarp autoriaus ir skaitytojo kaip tarpininkas, kaip laidas. Tačiau šalia personažo, kaip minėta, yra dar tipas, būtent, kasdieniškojo gyvenimo reiškėjas. Jis pirmiausiai sutinkamas jau nusakytoje būties vaizdavimo literatūroje. Būtį vaizduojanti literatūra neturi savy idėjinių gelmių; jos visa jėga ir grožis sukoncentruota išorėje ir stiliuje. Šios rūšies veikalai turi savyje užkonservavę tam tikros epochos apraiškas, tačiau jie neturi jėgos išjudinti gyvenimo, nekalbant apie vadovybę jam. Būtį vaizduojančioje literatūroje vyrauja tipas, kuris neturi vadovaujančio vaidmens, kuris nieko nekuria, bet tą pačią būtį tik reiškia. Čia ir glūdi pats pagrindinis skirtumas tarp personažo ir tipo.

---
[1]) Straipsnis diskusinis. — **Red.**

SENŲ LAIKŲ POETAI

JONAS AISTIS

JUS, kaip vos prasiskleidusį žiedą,
Iš seniai nuskambėjusių amžių skinu:
Man dar šiltos jūs ašaros rieda
Ir dar skamba nemirę aidai ligi nū
Jūsų gyvojo balso ir jūsų sapnų. . .

Ir kinietis, ir indas, ir graikas
Įstabiai artimi, giminingi, savi
Ir jų žodžiuose toliai ir laikas
Susilieja, ir plaukia nei upė žavi
Jie visi — amžinybėj jauni ir gyvi. . .

Jų nostalgija, meilė, troškimai,
Ir jų polėkiai, džiaugsmas, karti neviltis
Tiktai nusmelkia visą, ir ima
Spinduliuoti many jųjų žodžiai šilti, —
Jais nušvinta manos kasdienybės naktis. . .

Brooklyn, 1953. 7. 28

Jeigu tipas tėra tik jo aplinkos išraiška arba, kitais žodžiais, pačios aplinkos neatskiriama dalis, tai personažas esama aplinka niekad nepasitenkina, bet siekia jos apvaldymo bei transformavimo. Vadinasi, personažas pats būtį kuria. Jis yra daugiau ar mažiau reformatorius. O tipas visados palieka konservatyvus. Tačiau būti kūrėju, būti reformatorium bei kovotoju tuo pačiu reiškia būti idėjos žmogum. Tokiu būdu personažas visados yra idėjinė figūra, nesvarbu, kokia gyvenimo sritis bebūtų: moralinė, socialinė, religinė ar kuri kita. Personažas patsai apsisprendžia, apvaldo aplinką ir ją kreipia norima linkme, uždėdamas ir palikdamas savo žymę. Tipas visada lieka apspręstas, nes jis tik reiškia, jis tik būna, bet nekovoja ir nekuria.

Dar daugiau: būdamas tarpininku tarp autoriaus ir skaitytojo, personažas yra paties autoriaus minties reiškėjas arba net jam prieštaraująs (aišku, su autoriaus valia). Per jį autorius išsako save, atskleidžia savo vidų ir savas pažiūras. Personažas meno kūrinyje kalba ir veikia už patį autorių. Gi tipas nėra autoriaus minties reiškėjas. Jis visados palieka ištikimas savai aplinkai, o autoriaus minčiai — indiferentiškas. Pagaliau jis ir negali atstovauti autoriaus minties, nes šisai atstovavimas išeitų iš jo reiškimosi orbitos: autoriaus mintis jo aplinkai yra visai svetimas ir pašalinis dalykas. Todėl visai nenuostabu, kad, sakysim, skaitant mūsų rašytojų, kaip Krėvės, Borutos, Vaičiulaičio ar Jankaus kūrinius ir žvelgiant iš idėjinės pusės, tiesiog neįmanoma jų skirti, jeigu jų neišduotų stilistinės priemonės. Taip, stilius mūsų autoriams yra tie žirgai, iš kurių aprangos ir plaukų atpažįstame, kam jie priklauso, bet kas jais joja, mes niekados neįspėsime, nes tie raiteliai yra beveidžiai. Dar daugiau: jie joja rankose nelaikydami pavadžių ir nežiūrėdami į kelią, neklausdami, koks jų kelionės tikslas. Tai yra giliausia prasme tipai, kuriems idėja, prasmė ar kas nors panašaus yra ne tik svetima, bet net nežinoma. Jie prajoja, neatverdami savęs ir, aišku, neatskleisdami paties autoriaus. Būtį vaizduojančioje literatūroje autorius idėjiniu atžvilgiu visados yra neatpažįstamas: jis tarsi tasai nematomas ir neatspėjamas likimas, pro sceną pravarąs kaimenę tipų niekam nesuvokiama kryptimi. O šie pastarieji bėga klusniai, nesidairydami į šalis, ir nė vienam neateina į galvą: "O jeigu aš sustočiau? Bent sekundei stabtelėčiau, kas tada?" Bet šitoks klausimas tegali tilpti tik personažo galvoje. Personažas visados scenoje pasirodo atviru veidu su vėliava rankoje, kurioje išrašytas autoriaus vardas, ir ryžtingai deklaruoja: "Štai šitas mane siunčia. Savo ištikimybę jam įrodysiu veikdamas arba prieš jį kovosiu!"

Tačiau personažo kova nesibaigia su paskutiniuoju knygos puslapiu, kaip kad paprastai būna tipo atveju: dažniausiai personažas išeina iš knygos viršelių ir gyvena realiam gyvenime. To-

kie gyvi ne vien tik knygose yra Faustas, Don Kichotas, Karamazovai, Hamletas ir daugybė kitų — jie gyvi savo dvasia ir idėja, kurios randa atgarsio (teigiamo ar neigiamo) kiekvieno širdyje. Tuo tarpu tipas niekados neperžengia knygos puslapių ir amžinai palieka tik estetinėje tikrovėje: nei jo žodžiai, nei laimėjimai, nei pagaliau jo kančia neranda atgarsio mumyse. Mes liekam jam abuojūs ir kurtūs, nes nėra kitokio ryšio tarp jo ir skaitytojo, išskyrus estetinį. Galop ir patsai tipas tegali būti vertinamas tik estetiniu mastu. Tiesa, jis gali būti įdomus, patrauklus, net pasibaisėtinas, psichologiškai išbaigtas, net charakteringas (estetinio vertinimo kriterijai), tačiau niekados dramatiškas bei heroiškas. Tokiais (t. y. heroiškais bei dramatiškais) žmones — o tuo pačiu ir veikėjus kūryboje — padaro ne taikus sugyvenimas su aplinka, ne nuolankus pasidavimas likimui bei gyvenimo tėkmei, bet visų pirma maištavimas. Maištas ir yra vienas iš pagrindinių kūrybos bruožų, kūrybos, kuri savo procese jei senojo pasaulio ir nesugriauna, tai bent mažiausiai jį žaloja. Todėl kūrėjas visados yra drauge ir maištininkas. Šita prasme maištininkas yra ir personažas. Būdamas toks jis, aišku, netelpa estetinėse kategorijose, ir todėl yra reikalingas, kaip minėta, idėjinio masto.

Taigi, gretindami tipą su personažu, pastebime, kad tipas yra daugiau ar mažiau savo esme aplinkos produktas; jis nėra tos aplinkos viešpats, transformatorius bei kūrėjas, kaip kad tokiuo yra personažas, bet priešingai — jis yra tik jos atstovas ir reiškėjas. Iš kitos pusės personažas yra idėjinė figūra ir dėl to heroiškas bei dramatiškas, kai tuo tarpu tipas klusniai pasiduoda aplinkos dvasiai, prieš kurią personažas paprastai kovoja, iškeldamas savo idėją augščiau už visa kita. Pagaliau tipui tiesos ir prasmės klausimai arba svetimi, arba visai jam neegzistuoja, nes jam galioja toji tiesa, kuri yra jam kitų arba laiko padiktuota, kai tuo tarpu personažas laužo konvencionalią tiesą, ieškodamas savos tiesos ir tik joje rasdamas savęs įprasminimą.

3. Personažas mūsų literatūroje

Taip suprantant tipo bei personažo sąvokas, atsigręžkime į savąją, atseit, lietuvių literatūrą ir bandykime atskleisti ryškesnių personažų, o jei tokių nerasime, tai bent paanalizuokime, kodėl jų neturime.

Be abejo, kiekvienam yra aksiominė tiesa, kad mūsų literatūros branduolį sudaro lyrika. Gi likusią dalį apima smulkūs vaizdeliai, apysakaitės, net pretenduojančios į meistriškas noveles. Šalia to, aišku, turime ir stambesnių apysakų, net romanų, tačiau jie skiriasi nuo smulkiosios beletristikos ne kuo kitu, kaip tik apimtimi.

Visa mūsų literatūra (neskaitant lyrikos) pagrįsta išimtinai būties vaizdavimu. Šiuo keliu pradėjo eiti pirmieji mūsų literatūros pradininkai — Biliūnas, Lazdynų Pelėda, Žemaitė, Krėvė bei Vaižgantas, juo tebeinama ir dabar. Sakau, tebeinama, nes per pusšimtį metų nebuvo nukrypta nė žingsnio į šalį, nebuvo bandoma ieškoti naujų erdvių arba bent tą pačią būtį matuoti kitokiu žvilgsniu. Kelias, žinoma, yra platus ir įvairus, kad iš viso neįmanoma išsisemti. Erdvus ir margas mūsosios būties gyvenimas, šimtmečiais nusistovėjęs savo stiliuje bei tradicijose, ir todėl visai nedyvas, kad ir mūsų rašytojas, šiuo keliu eidamas, tegu ir randa kokių naujų aspektų, arba tos pačios būties kitokių atošvaisčių, tačiau vistiek esmėje nieko naujo neatskleidžia. Tarp Krėvės, pavyzdžiui, "Šiaudinėj Pastogėj" ir A. Vaičiulaičio "Kur bakužė samanota", nors abi knygas atidalo gera kapa metų, esminio skirtumo nėra, jeigu neskaityti grynai formalinių bei stilistinių bruožų. Toji pati tematika, ta pati kasdienybė, tas pats, tegu ir spalvingas, mūsų žmogaus gyvenimas. Net abiejų knygų vardai yra tiesiog identiški. Tad, kaip matyti, mūsų literatūroje penkiasdešimties metų tarpas nieko neįnešė.

Minint laiko tarpą, galvoje visai neturėta pažangos sąvokos. Kūryba nėra technika, kuriai galiotų pažangos terminai. Tačiau mūsų gyvenime tasai laiko tarpas nėra visai tuščias. Tik prisiminkime: du didžiuliai karai, persiritę per mūsų kraštą, keleriopas vertybių perkainojimas, naujas, nepriklausomas gyvenimas, tiltų bei užtvarų išgriovimas tarp dvaro ir kaimo, to paties kaimo išdraskymas į viensėdžius — vis tai yra milžiniškos reikšmės įvykiai, kurie negalėjo praeiti negirdomis. Tačiau iš mūsų grožinės literatūros puslapių viso to nesimato, tarytum iš viso nieko nebūtų įvykę, kaip tam P. Andriušio Raisteliui — Ant Takų, kuris ramiai sau miegojo, kai Stasio Gojuj virė pragaras, ir tik ant rytojaus stebėdamasis pasakė: "Žiūrėkit tik, vakar būta audros!" Teisybė, per tą laiką daug padaryta, pasiekta stambių laimėjimų tiek stiliuje, tiek pačios medžiagos apipavidalinime, tačiau šie dalykai šiuo straipsneliu neliestini.

Su augščiau iškeltais išoriniais įvykiais ir mūsų žmogui turėjo kilti naujų problemų, naujų idėjų. Be abejonės, jų buvo, tik nežinia dėl ko mūsų rašytojas, įsibėgėjęs jau pramintu taku, su jomis apsilenkė. Todėl mūsų literatūra tokia plokščia bei sekli ir pasiliko, kaip ir pirmuosiuose žingsniuose. André Rousseau sako, kad "poema ir romanas kristalizuoja idėjas, kritika jas išveda į gyvenimą". Tas tiesa. Bet ar yra pas mus tokių idėjinių veikalų? Jau minėjome, kad daugumoje mūsų dailiąją prozą sudaro novelės ir apysakaitės. Čia, aišku, neieškotina personažo, o ypač pas mus, nors, iš tikrųjų, novelės ar apysakaitės rėmuose personažas net neįtalpinamas. Na, o jeigu kas nors ir bandytų riešuto kevale išauginti ąžuolą, tai toks bandymas būtų tik gyvas pasityčiojimas iš savęs ir iš paties objekto, kadangi personažui išaugti ir pilnai atsiskleisti neišvengiamai reikia ir erdvės.

Tiesa, mes turime taip pat romanų ir dramų, atseit, veikalų, kuriems personažas yra pagrindinis ramstis, ypač dramai. Tačiau iš kitos pusės

ANTANAS MONČYS

KRISTAUS GALVOS
ESKIZAS (GIPSAS)

mes tų romanų turime nedaug, o ir turimieji vargiai ar atitinka romano sąvoką, būdami ne kuo kitu, kaip tik ligi romano dydžio praplėstos apysakaitės. Tad visai nenuostabu, kad be minėtojo būties vaizdavimo, kas sudaro mūsų beletristikai pagrindinę atramą, mūsų romanų autoriai neįveda jokių naujų elementų, kas, būtent, charakteringa tikram romanui. Netgi mūsų literatūros teoretikai (J. Ambrazevičius ir kt.) kažkodėl nerado reikalo paties romano, kaip specifinio literatūrinio žanro, savo literatūros teorijose (tegu tai buvo tik vadovėliai, skirti mokykloms) duoti griežtesnes ir esmines definicijas, o pasitenkino tik pasakymu, kad romanas nuo kitų beletristinių kūrinių (apysakos, novelės) tesiskiria tik savo apimtimi. Tuo tarpu, mano galva, romanas nuo smulkiosios beletristikos skiriasi ne vien tik formaliniu, bet taip pat ir turinio atžvilgiais, atseit, skirtumas yra esminis, koks yra tarp eilėraščio ir poemos, arba tapybos ir skulptūros. Nežinia, ar panašių teorijų įtakoje, ar patys nesigilindami į taip svarbų klausimą, mūsų autoriai, tardamiesi rašą romanus, teparašo tik išplėstus apsakymėlius. Taip, pavyzdžiui, L. Dovydėno "Broliai Domeikos," arba A. Vaičiulaičio "Valentina" neįeina į romano, kaip specifinio literatūrinio žanro, kategoriją. Romanui nugarkaulį sudaro personažas ir jo nešamoji idėja, visa kita gi, kaip epochinės apraiškos, vietos ir laiko koloritas, tėra ir tegali būti tik scenarijus, turįs antraeilės arba net dešimtaeilės reikšmės. Taigi, personažas. Ar mes jį turime?

Kaip jau minėta, mūsų beletristika pagrįsta beveik išimtinai būties vaizdavimu. Vėliau priėjome išvados, kad tokios rūšies literatūroje reiškiasi ne personažas, bet tipas.

Ir iš tiesų, užtenka tik mesti žvilgsnį į mūsų prozininkus kaip Biliūną, Krėvę, Vienuolį, Vaižgantą, arba vėlesnės kartos Grušą, Dovydėną, Jankų ir kt., ir sutiksime, kad jų kūryboje personažo nėra. Ar imsime Vaižganto Šiukštų Mykoliuką bei Šešiavilkį, ar Dovydėno Domeikas, ar betkurį kitą, — visi jie yra gryni tipai, atstovai bei reiškėjai tam tikros epochos ar aplinkos, be didesnio polėkio,be idėjos, be nuobodžio, kuris, kaip sako Alain, yra būdingas kūrėjui bruožas ir akstinas. Visi jie kaip medžiai, giliai suleidę šaknis į tą šventą jų kasdienybę, nieko iš jos nereikalaują. O jeigu kuriam iš jų ir tenka išgyventi ką nors aiškesnio, jeigu ką užgriūva nelaimė, kurios pasėkos gali būti net tragiškos, tai čia toli gražu dar ne tragedija, nes konfliktas kyla ne iš paties asmens santykio su aplinka, ne veikėjo vidaus pasaulio susidūrimas su išore ir jo dūžis, bet viskas vyksta natūraliu keliu, pačių gyvenimo aplinkybių padiktuotais reikalavimais. Jie nekovoja. Jie neklausia, visa toji jų kančia, darbas ir pastangos (lyg taip klausti būtų kraštutinė beprotybė), kaip kad tokius ar panašius klausimus kelia Faustas, Ivanas Karamazovas, jie neišgyvena kasdienybės nuobodžio ir nesiekia idealiųjų, išsvajotų pasaulių, kaip kad Peer Gyntas, Don Kichotas.

Ir mūsiškių savo charakteriu ir savarankiškumu išsiskiria Krėvės Šarūnas bei Skirgaila ir Mykolaičio Vasaris. Šarūnas būtų mūsuose pats pirmasis personažas, jeigu autorius jį būtų iškėlęs ir tinkamai išryškinęs. Skirgaila yra daugiau likimo rankose reikšminga šachmatų figūra, negu savarankiai veikiąs asmuo. Jis būtų taip pat išaugęs į personažus, jeigu būtų turėjęs aiškią idėją, kuri jam būtų tarnavusi kaip tiesa. Kova už savo teises ir poziciją neprilygsta idėjinei kovai, kokią veda personažas. Personažo kova visados yra idėjinė ir todėl ji yra grynai žmogiška, neturinti jokio ryšio nei panašumo su kova už būvį ir duoną, kuri yra tik gamtinė. Tokią kovą kovoja kiekvienas gyvis, vadovaudamasis vien tik išsilaikymo principu, ir todėl ji stovi šalia bet kokio prasmingumo, imant žmogiškąją prasme.

Panašiai yra ir su Vasariu, kuris, reikia pripažinti, mūsų mastu imant, literatūroje yra vienintelis personažo prototipas. Jeigu jis nekuria ir nesistengia transformuoti aplinkos, tai tuo ryškus, kad jis bent save sugeba apginti ir nepasiduoda tos pačios aplinkos ir tradicijos reikalavimams. Jo savarankiškas apsisprendimas ir vadovavimasis bet kokia kaina, jo besąlyginis gynimas savo paties asmens laisvės ir neliečiamumo tikrai tas jo pastangas ir kovą suidėjina, kas jį neabejotinai iškelia į personažų eiles. Ir vis dėlto jeigu mes jį tebelaikome tik personažo mūsų literatūroje pirmtaku, tai čia tektų padaryti priekaištų pačiam autoriui, kad jis savo herojaus neišbaigė. Didelis dalykas žmogui atgauti ar atkovoti laisvę, tačiau to dar neužtenka. Pati laisvė žmogui nieko neduoda ir neatskleidžia. Ji taip pat nėra idėja. Laisvė tik tada pasidaro prasminga, kada žmogus jos atsižada vardan laisvai ir sąmoningai pasirinktos tiesos. Tik tiesa žmogui neša prasmę ir išganymą. Gyvenančiam tiesoje žmogui laisvė nereikalinga. Laisvės jis pasiilgsta ir jos siekia, jeigu toji tiesa jam yra primestinė, prieštaraujanti jo valiai ir mąstymui arba jeigu ji pati pasidaro jam neprasminga. Ir žmogus, turįs savo laisvę ir nežinąs, ką su ja veikti,nėra išbaigta asmenybė. Toks yra Vasaris. Jis yra, sakytumei, naujas literatūroje įvestas veikėjas, stovįs ant ribos tarp tipo ir personažo. Jis išeina iš tipo kategorijos ir tačiau neiškyla visoj pilnumoj kaip personažas. Šitoje vietoje V. Mykolaitis savo romane "Altorių šešėly" sulaužo mūsų tradicijas ir atveria naują horizontą, tuo pačiu atidarydamas vartus į naują pasaulį, nors patsai į jį ir neįžengė.

Reikėjo laukti dar dešimties metų, kol pagaliau pasirodė V. Ramonas su savo "Kryžiais". V. Ramonas su minėtąja knyga pradeda mūsų literatūros pasaulyje naują etapą, idėjinės literatūros etapą, o drauge į scena įveda ir seniai mūsuose pasigestą literatūrinį personažą. Jo romano herojus Kreivėnas yra laikytinas pirmuoju personažu mūsų literatūroje. Jis turi beveik visas ypatybes, būdingas personažui: ir veržlumą, ir aiškų nusistatymą, t. y. savo tiesą, ir kovingumą. Jau vos knygai išėjus, mūsų spaudoje

pasirodę aštrios polemikos knygos idėjiniu požiūriu aiškiai įrodė ankstyvesnį šiame rašinyje teigimą, kad personažas su savo idėja peržengia knygos rėmus ir eina į gyvenimą. Čia ne vieta iš naujo kelti bei atnaujinti anas polemikas ir aiškintis dėl paties personažo arba jo idėjos (o tuo pačiu ir autoriaus) teigiamumo arba neigiamumo, kadangi šie klausimai nei paties personažo, nei pačios knygos meninės vertės nei pakelia, nei nuvertina. Mes turime apsčiai pavyzdžių ir pasaulinėje literatūroje, o ypač pas Dostojevskį, kur personažų reiškimasis yra ir dieviškas ir demoniškas. Grįžtant prie Kreivėno, reikia pasakyti, kad ir jis nėra pakankamai išryškintas, koks jis būtų galimumų ribose. Čia paties autoriaus neapdairumas, kad jis nepasirūpino pačia scena ir neparyškino atitinkamai kontrastų. Kreivėnas, sakytumei, blaškosi kaip apsėstas, nesurasdamas sau lygaus, ką jis galėtų iššaukti į kovą. Jis tokio kaip ir neturėjo. Grūžtas savo taikumu, nuolaidumu bei konservatyvumu neatsveria Kreivėno audringos prigimties ir todėl prapuola milžiniškame Kreivėno šešėlyje. Kreivėno sūnus? Tačiau jis romane beveik nefigūruoja. Tiesa, jis galėjo kontrastiniu būdu Kreivėno asmenį išryškinti, o tuo pačiu ir pats iškilti kaip kontrastinis personažas, tačiau jį autorius nežinia kokiais tikslais visą laiką nuslėpė ir tik į pabaigą išleido į sceną kaip kokį deum ex machina, nors ir be to įvykių eiga parodė, koks bus finalas. Tokiu būdu Kreivėnas ir paliko vieniša figūra visoje knygoje. Tiesa, jis bandė sukelti dirbtinių konfliktų (Grūžto kluono uždegimas, kryžių kapinaitėse iškirtimas), tačiau ir tai nesukėlė trokštamos kovos. Pagaliau pati pabaiga—Grūžto ir Kreivėno nukryžiavimas—yra neįtikima ir dirbtinė, neturinti tiesioginio ryšio su Kreivėno vidaus pasauliu. Tai nėra loginė konsekvencija tarp jo idėjinio pasaulio ir mirties. Kreivėno mirtis yra daugiau nelaimė negu tragiška situacija. Vienodai ir tuo pačiu metu numarindamas Kreivėną ir Grūžtą, autorius šitą prielaidą kaip tik patvirtina. Gi mirštančio Kreivėno ištarti žodžiai žmonai ("Tavo teisybė..:") skaitytojo visai neįtikina, kad Kreivėno dvasioje būtų įvykęs lūžis ir kad savo idėjų būtų atsižadėjęs. Priešingai, tai tik paties autoriaus mintis, turėjusi intencijos logišku keliu užsklęsti pačią knygą ir parodyti savo nusistatymą. Nežiūrint to, Ramono Kreivėnas, tegu ir neišbaigtas, mūsų literatūroje galioja kaip personažas. Su šia knyga V. Ramonas įrodė, kad šalia Mykoliukų, Domeikų, Našliūnų (P. Andriušio) yra ir Kreivėnų. Ir tai mums yra labai reikšmingas dalykas.

Jeigu romane tik ješkotini mūsų prasme personažai, tai dramai tokie yra būtini. Drama yra viena iš tų literatūros meno sričių, kuri išimtinai pagrįsta personažu augščiau minėta prasme. "Dramaturgas iš visų poetų yra labiausiai panašus į Dievą", sako Jean Hytier savo knygoje "Les Arts de Litterature" (55 psl.), pabrėždamas, kad jis (t. y. dramaturgas) "kuria būtybes pagal savo paveikslą, turinčias savus pasaulius ir savus likimus". Drama nėra tik veiksmo vaizdavimas, kaip gražiai išsireiškia tas pats Jean Hytier, bet pats veiksmas. Gi išvystyti veiksmą ir jį varyti tegali tik valingi ir apsisprendę žmonės. Štai dėl ko jis ir pavadina dramą valios metafizika (jo žodžiais — poezija yra širdies metafizika, romanas — inteligencijos arba proto metafizika). Dramos personažai, būdami valios žmonėmis, drauge yra savo paties likimo šeimininkai. Jie nėra apspręsti, bet patys apsisprendę, ir tas juos padaro herojais bei dramatinėmis figūromis. Tokie yra Ibseno, Shakespeare'o arba Schillerio dramų personažai. Tokių ješkome ir kiekvienoje dramoje.

Atsigręžę į mūsų dramos pasaulį, mes tokių knygų pasigendame. Tiesa, mes turime visą eilę veikalų, parašytų dialogais ir suskirstytų veiksmais bei scenomis, pradedant Keturakiu ir baigiant A. Rūku, tačiau būkime sau atviri, kad dramos tikrąja prasme neturime. Ar tai imtume Vaičiūną, ar Binkį, Grušą, ar visą eilę kitų, bandžiusių pralaužti lietuviškai dramai kelius, visi jie tačiau įklimpo į tą pačią kasdieniškąją mūsų būtį, ir jų pastangos nedavė jokių rezultatų. Nuo jų nesiskiria net B. Sruoga, kuris gal yra geras teatrologas, tačiau ne toks dramaturgas. Ir gal vienintelė priežastis, dėl ko mes nesukūrėme dramos, yra ta, kad dar pas mus nėra literatūrinio personažo. Teigimas nėra tuščias. Daugis prileidžia, kad drama yra savarankiškai išsivystęs menas, nieko bendra neturįs su literatūra. Tačiau į šį klausimą įsigilinus, gaunamas priešingas vaizdas: drama ne tik kad nėra atitrūkusi nuo literatūros, bet yra augščiausia jos išraiška. Pasakojamasis menas jai tik parengia dirvą ir duoda jai medžiagą, kurią ji atbaigia. Prisiminkime tik didžiuosius graikų dramaturgus. Visi jų dramų personažai pirmiau gyveno žmonių lūpose legendų, pasakojimų ar mitų formomis ir tik vėliau jie pateko į dramas, įgaudami naują misiją ir kartais net naują prasmę. Tas pats yra ir naujaisiais laikais, imant porenesansinį arba klasicizmo laikotarpį, europinės literatūros žydėjimo metą: drauge su Calderonu, Shakespeare'u, Lope de Vega, Corneille arba Goethe ir Schilleriu dramos menas vėl atgijo, kaip ir Sofoklio laikais. Panašiai yra ir dabar. Didieji šių dienų rašytojai tiktai išbandę visus kitus literatūrinius žanrus, tarsi laiptais kopdami, galiausiai pradeda kurti dramas. Ir visai nenuostabu, nes drama ne tik savy talpina visus kitus žanrus, bet taip pat ir stato jos kūrėjui didžiausius reikalavimus. Greičiausiai dėl to ir pačių dramaturgų, palyginus, yra labai nedaug.

4. Baigiamosios pastabos.

Bejieškant literatūros personažo, palietėme mūsų literatūrą apskritai ir net atskirus jos žanrus specialiai. Tačiau šioje vietoje dar nereikia suprasti, kad neradus paties personažo, tuo pačiu šis straipsnis būtų neatlaidus kaltinimas pačiai mūsų literatūrai arba jos besąlyginis nuverti-

nimas. Priešingai, mes turime tikrai pasigėrėtinų dalykėlių, tegu ir toje pačioje prozoje. Klausdami personažo arba idėjinės literatūros, mes ieškojome tokių kūrinių, kurie ne tik kad savo dailiu išleidimu puoštų knygų lentynas arba būtų tiktai lektūra laisvalaikiui užimti, bet kad jie eitų drauge su gyvenimu arba net jam užbėgtų už akių. Tai gali tik idėjinė literatūra. Idėjinė literatūra ne tik prasilenkia su vieta ir laiku, bet ji nesensta ir nenusidėvi, kaip mados, ji yra šios dienos duona ir rytojaus atspindys. Šitokia kūryba nereikalinga metrikos, nes joje mes nejieškome vietos ar laiko papročių aprašymo, bet visų pirma klausiame giliai žmogiškos minties, kuri nepraranda savo vertės, pasikeitus laikams ir kartoms. Užtenka, kaip minėjau,mesti žvilgsnį į literatūros istoriją, ir kiekvienam bus aišku, kad tik idėjinė literatūra galėjo išsilaikyti, o jos personažai pasiekė mus, išvirtę tų idėjų simboliais, kaip Jobas, Medėja, Ifigenija, Don Kichotas, Faustas ir t.t. Todėl keliant personažo problemą mūsų literatūroje bei tuo pačiu klausant idėjinės literatūros, norima drauge atkreipti rašančiųjų bei rašysiančiųjų dėmesį į šitą nepaprastai reikšmingą dalyką. Kasdienybė yra bedugnė: mes vistiek jos neišsemsim, nors ir čia kartas nuo karto pavyksta sužvejoti perliuką. Visai kitoj šviesoj atsistoja klausimas, kada kasdienybę imame ne kaip maitintoją, bet siekiame ją įprasminti. Pagaliau ta kasdieniškąja būtimi sotūs ne vien tik mes, bet ir visi kiti, kam tik bebandytumėm savąją įpiršti. Gal dėl to ir mūsų beletristika nesurado kelių į kitus kraštus. Čia negalioja pasiteisinimas, kad maža tauta, kalbos sunkumai ir kitokie panašūs motyvai užtveria kelius mūsų kūrybiniam žodžiui į platųjį pasaulį. Daug yra mažų tautų, kurių kūryba pasidarė pasaulinio masto. Užtenka tik čia paminėti norvegus, danus arba suomius. Kūryba nėra lygi prekei, kurią gali nukonkuruoti didesni ar turtingesni, jos vertė taip pat nematuojama laidom arba tiražais. Priežastis ta, kad mes neturime ko parodyti. Tokios knygos išleidimas į pasaulį, kaip Zobarsko "Dalgių daina", yra lygu vaikų laiveliui, išplukdytam į okeaną.

Tad ir klausiame: kodėl? Kodėl mūsų literatūra tokia sekli, kodėl pasigendame personažų, kodėl neišeiname į platesnes sferas? Tai būtų antrinis šio straipsnio rėmuose klausimas, nemažiau gilus ir aktualus, kaip ir personažo problema. Jo neliesdami, tepaminėsime tik tiek, kad mūsų rašytojų tarpe trūksta didelių ir gilių asmenybių, kurios ne tik kad gerai rašytų, bet ir kad turėtų ką rašyti. Čia ir reikėtų jieškoti priežasčių ir atsakymo. Panašios išvados buvo prieita kitados ir su J. Keliuočiu, besvarstant klausimą, kodėl mūsų poetai po vienos ar kitos knygos tuoj pat išsisemia ir vėliau arba nustoja rašę arba ima apgailėtinai kartotis. Pagaliau šitoje vietoje prisimintinas rašytojo pasirengimo ir darbo klausimas. Nenaujiena, kad mūsiškiai, jausdami savy kibirkštėlę talento, kitus klausimus visiškai užmiršta. Tuo jie, be abejo, save ir pražudo. Pasiruošimas ir intesyvus darbas yra pagrindiniai menininko ramsčiai. Net graudu žiūrėti, kaip neatlyžtamai ir intensyviai dirba kiti menininkai, neišskiriant nė cirko artistų. Reikia manyti, kad visi didieji kūriniai yra milžiniškų pastangų ir darbo vaisius. Literatūra gi, jeigu ne didžiausias iš visų menų, tai bent visiems kitiems lygus. Jeigu mūsų rašytojai nors dešimtą dalį įdėtų tiek darbo ir taip ruoštųsi, kaip ruošiasi ir dirba geras skulptorius, smuikininkas ar šokėjas, galime būti tikri, kad ir pati mūsų literatūra šiandie turėtų visai kitokį veidą.

Jau vien tik paskaityti brandesnį veikalą, sakysim, "Faustas", būtina ir skaitytojui didesnio pasirengimo, kad jį suvoktų ir pajėgtų gerėtis, tai ką jau bekalbėti apie tą, kuris tokį veikalą pats kuria! Šita prasme ir keltinas rašytojo pasiruošimo klausimas. Tiesa, nėra mokyklų nei akademijų, kurias baigęs jau taptum rašytoju. Tai jis atsiekia pats per save, lygiai kaip ir asmenybe žmogaus nepadaro nei diplomai, nei titulai.

Baigiant šias pastabas reikia pripažinti, kad mūsų literatūra dar toli gražu nėra išaugusi iš vystyklų. Tiesa, ir vaikai savaip yra gražūs ir žavingi, tačiau nėra tokių tėvų, kurie trokštų, kad jų vaikai amžinai paliktų kūdikiais, ir nesirūpintų juos išauginti žmonėmis. Be abejo, kūrybos pasaulyje nėra ir negali būti kūrybinio tobulumo ribos. Todėl nesvarbu, kokius besukurtume šedevrus, visados yra atvira galimybė tobulėti, kilti, o drauge su tuo atsiranda ir reikalavimai. Taigi, klausdami personažo mūsų literatūroje ir keldami idėjinės literatūros klausimą, mes paties personažo pasirodant dar tebelaukiame.

MŪSŲ POLITINIO GYVENIMO KLAUSIMAI

K. MOCKUS

1. *Emigracinio gyvenimo sunkumai*

Politinė emigracija nėra naujas dalykas. Visais laikais būta politinės priespaudos ir įvairiuose kraštuose įvairiais amžiais žmonės su skausmu širdyje palikdavo savo kraštą. Vienu ryškiausių politinių prievartos emigrantų yra žinomasis romėnų poetas Ovidijus, kuris, nepataikęs įtikti su savo poezija to meto valdovui Augustui, buvo priverstas emigruoti į Juodosios jūros pakrantes Mažojoje Azijoje ir iš ten rašė žinomuosius savo laiškus. Jeigu romėnai nuspręsdavo ištremti savo pilietį iš Italijos ar iš Romos, dažnai tokia bausmė prilygo mirties bausmei. Visais laikais palikimas savosios tėvynės buvo skaudus, net mirčiai prilyginamas dalykas. Tačiau visais laikais tokia emigracija buvo ir tebėra neišvengiama.

Mūsų tautoje didesnė emigracija yra pasireiškusi tik praeitojo šimtmečio antrojoje pusėje. Atsiradus didesniam skaičiui mūsų tautos žmonių svetur, daugiausia JAV, atsirado ir reikalas organizuoti jų emigracinį gyvenimą. Tada ir atsirado pirmieji mūsų emigrantai visuomenininkai, kurių dalis ir šiandien tebėra gyvi bei veiklūs savosios tautos nariai. Tačiau išdirbę keliasdešimt metų svetur, tie žmonės, lygiai kaip ir jų likimo draugai iš kitų tautų, žino, kad emigranto visuomenininko, pasiryžusio gaivinti bei palaikyti tai, kas atsivežta gero iš gimtojo krašto ir veikti savosios tėvynės labui, yra toli gražu nelengvas ir nedėkingas uždavinys. Jeigu pirmą ar net antrą dešimtmetį lietuvybė Amerikoje rodė tikrai daug gyvybės ir tikrai naudojosi emigracijoje didesnėmis laisvėmis, kaip caro okupuotoje senojoje tėvynėje, tai toliau metai iš metų vis daugiau ėmė reikštis įprastiniai emigracinio gyvenimo negalavimai. Naujojo krašto malūnas neišvengiamai malė jaunąją kartą, o ir senoji gvardija vis daugiau rodė nuovargio žymių bei palinkimo į asimiliaciją bei kapituliaciją prieš savo pačių atsivežtus nusistatymus. Šitokiose aplinkybėse yra palūžę nemaža mūsų visuomeninio gyvenimo jėgų. Išsilaikė tik tvirtesnio charakterio žmonės. Naujausioji jau beveik ištisai politinių emigrantų banga natūraliai turi papildyti jų eiles ir kartu perimti jų skaudų patyrimą, kad emigranto visuomenininko likimas yra didele dalimi tikrai tragiškas. Tenka išgyventi pralaimėjimą po pralaimėjimo, ir tai ateinantį savaime, nejučiomis. Be abejo, būna ir laimėjimų, tačiau tenka sugebėti tų pralaimėjimų gausybėje nepasimesti ir nepakrikti. Štai tas pakrikimo pavojus yra viena didžiųjų visų emigrantinių visuomeninių ligų, ir mes nuo jos nesame laisvi. Kentėjo ir kenčia nuo jos senesnioji emigracija, kenčia ir pati naujausioji. Emigrantas visuomenininkas ar politikas, labai greitai atsiradęs svetur, pajunta savosios žemės trūkumą po kojomis. Daug sunkesnis pasidaro susitarimo, o dar sunkesnis susiklausimo reikalas. Visuomeniniai ir politiniai autoritetai išlaikyti svetur yra be galo sunku. Nebelieka jokios realios galios priversti ką nors daryti. Neįmanoma net priversti žmones vykdyti savo pačių nutarimus. Viskas remiasi daugiau gera valia.

Tokiose aplinkybėse yra atsidūrusi ir mūsų naujausioji politinė emigracija bei jos vadovybė. Susmulkėjimas, didėjantis prisirišimas prie naujai surasto krašto ūkinių gėrybių, tautinio jausmo atrofavimasis ir panašūs dalykai nėra dar visuotiniai, bet jau labai regimi. Pačių veikėjų tarpe nervingumas, lydimas sunkiai bevaldomų ambicijų, dažnai viršija būtinai reikalingą objektingumą bei kritiškumą. Kartais sunku bepažinti žmones, kurie, emigracijos verpete įsisiūbavę, palaidojo ne vieną savo pagrindinę savybę, kuria rėmėsi jų visuomeninis svoris. Vis dėlto didele dalimi mūsuose tebėra gyvas tautinis jausmas, o vadovaujantieji asmenys, nors ir labai įsinervinę, dar išlaiko kritiškais momentais reikalingą saiką bei deramą atsakingumo supratimą. Nežinome, kaip ilgai teks emigracijoje veikti, todėl turime taupyti jėgas, nuolat reviduoti savo darbus ir vis iš naujo atsigaivindami rikiuotis bei aukotis idealams, kurie yra įaugę į kūną ir dvasią ir kurių vykdymas yra visų šventa pareiga.

2. *Vieningos vadovybės reikalas*

Išlaikyti ilgesnį laiką vieningą ir autoritetingą politinę vadovybę emigracijoje tikrai nelengva. Tai žinome ne tiktai mes. Daug sunkumų rado per pastarąjį karą keliems metams emigravusios Vakarų ir Vidurio Europos valstybių politinės vadovybės, turėjusios oficialų visų didžiųjų prieš nacionalsocialistinę Vokietiją kariavusių valstybių pripažinimą. Ką bekalbėti apie Rytų ir Vidurio Europos tautas, kurios to karo pasėkoj nežinomam laikui buvo paaukotos rusiškojo komunistinio imperializmo eksperimentams! Tų tautų emigrantai ne iš karto net galėjo įgyti Vakaruose politinių emigrantų pripažinimą ir turėjo tenkintis labai savotiškai nukaltu DP pavadinimu. Tad ir tų kraštų politinėms vadovybėms buvo ir tebėra sunku normaliau veikti. Nemažiau sunku ir tokias vadovybes sėkmingai sudaryti. Iš viso sunku rasti vadovybę, kuri neturėtų opozicijos. Emigraciniame gyvenime daug sunkiau susivokti pozicijos ir opozicijos sąvokose ir daug pavojingiau yra patekti į neišbrendamų diskusijų bei nevaisingos rivalizacijos klampynę. Vienas didžiųjų ir vienas pačių pavojingųjų kiek-

vieno emigracinio politinio organo klaustukų yra neįmanomumas suvokti, kaip ilgai reikės tokiose aplinkybėse veikti, kokiomis distancijomis planuoti. Dažnai įjungiami trumpų distancijų matavimai ten, kur reikalingas labai tolimas numatymas.

Kaip ten bebūtų, mes, lietuviai, negalime perdaug nusiminti. Gal geriau ir tikrai neblogiau už daugelį kitų panašaus likimo tautų mums sekasi su savo politine vadovybe.

Mes neturime nuomonių skirtumo, kad reikalinga vieninga politinė vadovybė, paremta visų visuomeninių reikšmingųjų grupių susitarimu. Gal nėra įmanoma padaryti taip, kad visos atsirandančios grupės būtų vyriausiame organe reprezentuojamos. Kiek tų grupių beįjungtum, visada atsiras vėl tokių, kurios kritikuos, šiaušis ir sieks revizijos. Visa tai yra gyvenimiška ir ne taip jau tragiška. Svarbu, kad turimąją vadovybę visi pripažįstame ir ją remiame, o jos rekonstrukcijos visada galima siekti, tik reikia tai daryti su prideramu atsakingumo jausmu bei taktu. Negalime manyti, kad ir krašte likusioji tautos dalis, ir emigracijoje esančioji pateisintų per didelį jėgų eikvojimą savitarpio barniams. Uždaviniai yra aiškūs ir reikia nuosekliai juos vykdyti.

Turime du vadovaujančius politinius organus — Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą ir diplomatines atstovybes. Jeigu tų dviejų institucijų žmonės gražiai bendradarbiaus, visuomenė ir čia, ir krašte galės tik džiaugtis. Nesvyruodami galime tvirtinti, kad visuomenė vienodai remia abi institucijas ir vienodai abi įpareigoja sutartinai dirbti.

3. Partijos ir sąjūdžiai

Emigruodami išsivežėme su savimi kartu ir politinę bei ideologinę diferenciaciją. Ankstesniųjų emigrantų diferenciacija buvo kiek skirtingesnė nuo dabartinės, tačiau laikas vienodina. Niekas negalėtų tvirtinti, kad atsivežtoji diferenciacija visai atitinka dabartines nuotaikas krašte, lygiai kaip niekas, turbūt, nemano, kad galime mūsų emigracinėse aplinkybėse tos diferenciacijos išvengti. Svarbu tik neperdėti tos diferenciacijos reikšmės ir sugebėti visų grupių programų pagrinde dabar ryškiai įrašyti tuos pačius laisvinimo uždavinius bei išstatyti pajėgiausius žmones tiems uždaviniams vykdyti.

Mūsų spaudoje ne kartą keltas ir keliamas grupių proporcijos klausimas. Apie tai čia taip pat kiek turime kalbėti. Pas mus madoj sąvokos kairė ir dešinė. Dažniausiai jos vartojamos pasaulėžiūrine prasme. Krikščioniškos pasaulėžiūros grupės vadinamos dešinėmis, o jai tolimesnes ar ją neigiančias grupes vadiname kairėmis. Tačiau, sakysime, buvusiame prieš nacių laikus Vokietijos Reichstage dešinėmis buvo laikomos kaizerį ir aristokratiją remiančios grupės, kairėje stovėjo socialdemokratai, o katalikai sėdėjo centre ir net buvo vadinami centro partija. Šiam kairumui ar dešinumui daugiau turėjo reikšmės socialinė programa. Dar ryškiau socialinė programa nulėmė kairumą ar dešinumą pokarinėje šių dienų Prancūzijoje, kur daugiau liberalinę pasaulėžiūriniu atžvilgiu radikalsocialistų partiją įprasta laikyti dešinesne, kaip MRP — po karo išaugusią krikščioniškos ideologijos partiją, kuri turi gana radikalią socialinę programą.

Mūsasis kairumas ar dešinumas ta prasme šiuo metu sunkiau ir įmanomas aptarti, nes visos senos ir naujos politinės grupės, palyginant ne tik su Amerika, bet net ir su Vakarų Europos kraštais, turi gana kairią, jei taip galime pasakyti, socialinę programą. Turime gi atsiminti, kad gana radikali žemės reforma ir kitos socialinės reformos buvo pravestos, bendradarbiaujant grupėms, kurias savo kasdieniniame žodyne norėtume laikyti vienas dešinėmis, kitas kairėmis. Dalimi paveldėję politinę diferenciaciją iš buvusios caristinės Rusijos opozicinių partijų, kuriose vyravo antikrikščioniškos nuotaikos, mes savo krašto politiniame gyvenime esame turėję gana ryškų politinį susiskaldymą pasaulėžiūriniu atžvilgiu ir tąjį susiskaldymą didele dalimi esame išsivežę į emigraciją. Pastangos politinėmis priemonėmis išstumti krikščionybę iš viešojo gyvenimo visur kitur, lygiai ir pas mus, sukėlė savaime suprantamas pastangas tomis pačiomis priemonėmis ginti krikščionybės įtaką mūsų gyvenime. Paliovus pirmosioms pastangoms, galėtume tikėtis ramesnio politinio gyvenimo, kuriame labiau dominuotų ūkiniai ir socialiniai klausimai. Kad taip yra įmanoma, parodo anglosaksų kraštai, kuriuose ne taip stipriai eina kova už pasaulėžiūrą politinėmis priemonėmis ir gana stipriai reiškiasi viešа pagarba religijai.

Apie konkrečius pakeitimus galėsime mąstyti, atgavę laisvę, o šiuo metu, be abejo, turime skaitytis su turima grupine diferenciacija. Nepaslaptis, kad aliantų sluogsniuose ypač respektuojamas emigracinių politinių grupių svoris pagal tai, kaip stipriai grupės buvo atstovaujamos laisvės ir demokratijos laikais atitinkamo krašto parlamente. Atmetus mažumas, nesunkiai matysime, kad krikščioniškos ir kriščionybei tolimesnės mūsų politinės grupės buvo atstovaujamos maždaug per pusę. Jei ilgesnį laiką ir dabartiniame vyriausiame laisvinimo organe buvo panaši proporcija, ji mažių mažiausia neprieštarauja anam buvusiam santykiui. Todėl manytume, kad dėl jos perdaug triukšmo pridaryta mūsų emigraciniame gyvenime. Šiaipjau stebėdami mūsų politinio gyvenimo plėtotę, nesunkiai matome, kad ir naujieji sąjūdžiai, gimę kovų sūkuriuose ir turį savo neginčijamus nuopelnus, daugiau ar mažiau yra buvusių senųjų politinių grupių atžalos ir beveik visos senosios grupės tokias atžalas yra išleidusios. Šalia krikščionių demokratų ir jiems artimų senųjų grupių matome frontininkus, vienybininkus, gana iškalbingai reiškiančius savo skirtingumus nuo senųjų partijų, tačiau pripažįstančius krikščionybę teigiamu veiksniu mūsų gyvenime. Šalia liaudininkų

ir iš dalies šalia tautininkų štai išauga neseniai pasiskelbusi rezistencijos santarvė, kuri, turbūt, neslėps noro apjungti visose grupėse besireiškiančius liberalinių nuotaikų žmones, išauga laisvės kovotojai, nacionalistai ir dar smulkesnės grupės.

Iš viso negalime konstatuoti ypatingo pasaulėžiūrinio momento sušvelnėjimo politikoj, nors pastangos ta prasme darytinos ir toliau. Yra aišku, kad negalima eliminuoti pasaulėžiūros ir politikos, tačiau grupių gera valia gali santykius švelninti, ypač šiuo tragišku metu.

Visų sąjūdžių akcentuojamas reikalas stovėti kuo arčiau krašto ir ten vykstančios rezistencijos yra tokia pat didelė tiesa, kaip tiesa, kad nepaprastai sunku esamose aplinkybėse palaikyti tuos ryšius, ir juo labiau negalime apie juos viešai kalbėti. Iš esmės tuo klausimu nuomonių skirtumų nėra ir diskusijos apie tai dažnai yra daugiau politinio kredito ieškojimo reikalas. Tačiau jei dėl to kredito kovojama garbingomis ir pozityviomis priemonėmis, nieko prieš tai negalima turėti. Šiaipjau kai kalbame apie rezistenciją praeity ar ateity, turėtume neužmiršti, kad tai nėra, nebuvo ir nebus vienos kurios politinės grupės ar sąjūdžio, o buvo, yra ir turi būti visų mūsų šventa pareiga. Dabar emigravus tenka vesti politinę kovą skirtingomis priemonėmis, lygiai kaip skirtingomis priemonėmis vyksta ir šių dienų rezistencija. Mūsų tauta absoliučia savo dauguma vienodai nenori savo okupantų ir tą savo norą labai akivaizdžiai įrodė ir tebeįrodo.

4. Politinio prieauglio reikalas

Jau trylika metų kraštas yra okupacijoje. Per tą laiką daug mūsų senų veikėjų išmirė, daug jų okupantai išžudė. Emigracijoje beturime vos keletą vyresnės kartos stiprių politinių asmenybių ir, būkime atviri, jų autoritetu daugiausia remiasi mūsų vieningumas, kurį, nežiūrint sunkumų, vis dėlto dažnai sugebame parodyti didesnį, kaip kiti panašaus likimo mūsų kaimynai. Esamos sąlygos yra daugiau kaip nepalankios išaugti naujoms politinio gyvenimo asmenybėms, kurios galėtų naudotis reikiamu autoritetu savųjų ir svetimųjų tarpe. Didžiausia to dalyko kliūtimi tenka laikyti paties politinio darbo emigracijoje ypatingas aplinkybes, kuriose sunku pasireikšti naujoms jėgoms ir juo labiau sunku patikrinti realų asmens svorį, lygiai kaip neįmanoma yra tiksliau nustatyti dabar besireiškiančių politinių grupių svorį. Tačiau gyvenimas iš mūsų reikalauja ugdyti iš savo tarpo naujas politines asmenybes ir tai daryti nuoširdžiai bei neatidėliojamai. Greitai pritrūksime žmonių iš Nepriklausomybės laikų. Dieve duok, kad taip nebūtų, kad krašto išlaisvinimas ateitų anksčiau. Tačiau reali strategija reikalauja numatyti patį blogiausią atvejį, ir apie tai čia kalbame. Galų gale ir grįžus į kraštą, juk iškils milžiniški uždaviniai. Tai turėdami galvoj, privalome lengvinti kelius naujiems žmonėms išeiti į politinį gyvenimą. Nepaslaptis, kad nemaža vertingų žmonių stovi toliau nuo aktyvaus politikavimo dėl kelių viešai žinomų, tik ne visada viešai sakomų priežasčių, kurių vieną kitą čia suminėkime.

1. Esama žmonių su ryškesniais duomenimis politiniam darbui, tačiau nesutampančių su jokia dabar besireiškiančia politine grupe, ir vien dėl to jie lieka nuošaliai. Sudarant vykdomuosius organus, visoms grupėms labai atsižvelgtina į tai ir nuoširdžiai tokių ieškotina. Tokie žmonės nebeeikvos energijos grupių pasitarimuose, o dirbs konkretų darbą.

2. Pačiose grupėse esama gabių, nuošaliai bestovinčių žmonių, kurie vengia aktyvesnio reiškimosi, nes perdaug jau pas mus esama pasinešimo murzinti kiekvieną naujai išeinantį žmogų, užuot davus jam progos pozityviai pasireikšti. Šito reiškinio turime visomis jėgomis kratytis. Emigracinis gyvenimas savaime yra išsėmęs daugelio mūsų jėgas ir jų tikrai gali neužtekti žmogui, kuris turi dirbti ir kartu atlaikyti pastovias atakas dėl visokiausių, dažnai net išgalvotų smulkmenų.

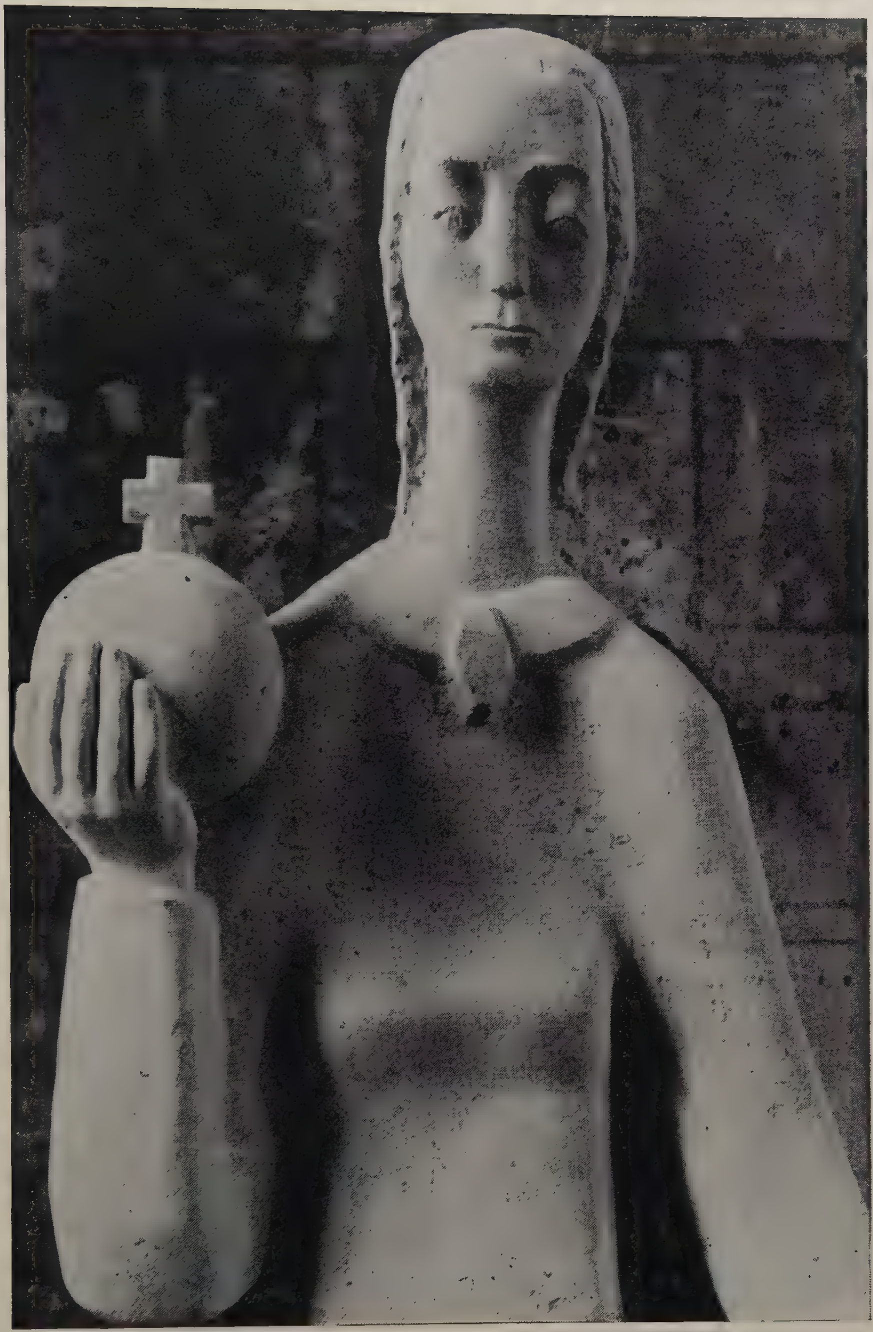
3. Ieškodami pozityvių jėgų, kartu turime būti atsargūs obstrukcijai, kurios visada gali įnešti avantiūristinio tipo žmonės, dažnai turį gabumų, bet neturį geros valios pajungti juos bendram reikalui.

4. Dabartinės kartos studentų tarpe ieškokime visuomenininkų bei politikų talentų ir duokime progos jiems įgyti reikiamą pasiruošimą. Dabar vyrauja linkimas į praktines profesijas ir galime greitai pastebėti trūkumą prieauglio ne tik politikoj, bet ir spaudoj, organizacijų vadovybėse ir panašiai. Didžiąją milijoninę rusų emigraciją šitoji tragedija jau ištiko. Per trisdešimt su viršum metų emigracijoje jų jaunoji karta nutolo nuo savo siekimų ir tuo pačiu nuo savo tėvų krašto. Kas gali užtikrinti, kad taip neatsitiks mažesnių tautų emigrantams, jei nebus parodytas augščiausio laipsnio budrumas?

5. Būsimosios santvarkos klausimai

Paprastai sakoma, ir dažnai tai yra tiesa, kad emigrantai visada įsivaizduoja paliktąjį kraštą tokį, kokį jie paliko. Mūsų atveju taip pat ryškiai tokie dalykai pastebimi. Žmonės, palikę tą kraštą prieš keturiasdešimt metų, sunkiai įsivaizduoja jį kitokį, kaip tada paliko — su gubernijomis, dvarais, žydiškai-lenkiškais miestais bei miesteliais. Ne kitaip yra ir su naujausia emigracija. Išsineštieji vaizdai ir politinės sąvokos tebedominuoja mūsų sąmonę.

Galvodami apie Nepriklausomybės atstatymą, dažnas įsivaizduojame ką nors panašaus, kaip anais laikais yra buvę. Toje mūsų vaizduotėje turėtų būti tiesos bent ta prasme, kad iš tikrųjų atstatysime tokį gyvenimą, kuriame bent vidaus reikalai bus lemiami pačių lietuvių. Tačiau per pastaruosius keliolika metų vyksta stambūs pasikeitimai visame pasaulyje, ypač Europo-

ANTANAS MONČYS KELIONIŲ MADONA (akmuo)

je. Kas galėjo nors ir prieš dešimt metų manyti, kad šešių vakarų Europos valstybių stambioji pramonė bus sujungta, kad konkrečiai bus kalbama apie europinės armijos sudarymą, kurioje šalia vokiečio žygiuos prancūzas?

Europos ir viso pasaulio atstatymas galės vykti tik laisvojo pasaulio jėgoms, su Jungt. Amerikos Valstybėmis priešaky, įvykdžius pavergtosios dalies išlaisvinimą. Ogi tokiu atveju nesvyruodami galime manyti, kad tame naujame pasaulyje vyraus krikščioniškais pagrindais grindžiamos demokratinės idėjos. Nebus mėgiamas perdėtas politinis bei ūkinis susiskaldymas, tačiau bus toleruojamas ir remiamas tautų kultūrinis savarankumas. Šitaip kalbėdami, nemanome, kad iš tautų būtų atimtas jų suverenumas, tik manome, kad vardan savo ir bendro gėrio pačios tautos aukos dalį savo suverenumo. Labai yra galimos įvairios regijoninės federacijos ir mums, mažesnėms tautoms, jos gali būti tik

naudingos, nes kitaip neįmanoma atsverti didžiųjų valstybių įtakos.

Užtat yra rimto reikalo ugdyti ir pas mus federalistines idėjas.

Galvodami apie vidaus reikalus, sunkiai galime tiksliau numatyti, kokiu būdu vyks krašto gyvenimas pirmaisiais pobolševikiniais metais. Nėra buvę dar tokio precedento. Kol kas, deja, rusiškasis komunistinis imperializmas vis žengė į priekį ir niekur nebuvo atstumtas atgal. Karo metu, tiesa, vokiečiai buvo pasistūmėję į jų teritorijas, tačiau viena — tai buvo labai neilgai, antra — vokiečių metodai tada buvo panašūs į pačių komunistų, ir tautos nejuto palengvėjimo ar galėjimo naujai tvarkytis. Kaip greitai seksis teroro ir komunistinių eksperimentų iškankintą visuomenę grąžinti į pastovesnes nuotaikas, sunku šiandien pasakyti. Turėdami galvoj mūsų tautos parodytą gajumą po pirmo pasaulinio karo, galime tikėtis, kad atkutimas eis greitai, bet suorganizuoti pastovesnę politinę, ūkinę, socialinę sistemą nebus lengva. Berods, visi neabejojame, kad demokratija vyraus visur. Nė kiek neabejodami demokratinės santvarkos pirmumu prieš bet kokius kitus mėginimus, vis dėlto negalime užmerkti akių ir nematyti, kad senoms ir šimtmečius ta tvarka besivadovaujančioms tautoms ne visada taip lengvai sekasi. Su sunkumais ypač gali tekti susidurti tautoms, neturinčioms arba turinčioms labai nedidelį demokratinio gyvenimo patyrimą. Tam būsimajam patyrimui turime kantriai, atidžiai rengtis ir mokytis iš tų tautų, kurios tąją santvarką žymiai originališkiau pasisavino. Tai anglo saksų kilmės tautos, kurių prieglauda mes dabar daugiausia naudojamės ir tuo pačiu turime progos ne tik iš arti stebėti jų gyvenimą, bet net jame daugiau ar mažiau aktyviai dalyvauti. Šita prasme įgytas politinių mūsų emigrantų patyrimas, saikingai nuneštas į prisikeliančio krašto politinį gyvenimą, gali būti labai palaimingas.

Neturime čia intencijos plačiau leistis į būsimas ūkines ar socialines problemas, tačiau trumpai dar norime paliesti būsimosios politinės diferenciacijos klausimą. Niekas, turbūt, nemanome krašte įvesti dabar turimų aštuonių, dešimties, vienuolikos ar dar daugiau politinių grupių sistemos. Iš tikrųjų jų tiek daug ir dabar nėra. Visi sutiksime, kad reikia siekti pastovios tvarkos, kuri įmanoma tik turint mažai, ne daugiau kaip dviejų trijų, reikšmingų politinių grupių. Anglosaksai visada išsiverčia su dviem. Kai atsiranda trečioji, paprastai traukiasi savaime į užpakalį viena iš senųjų. Tokiu keliu Anglijoj atsirado darbiečiai, o nustojo didesnio vaidmens liberalai. Panašiu keliu Amerikoj respublikonai įsigalėjo buvusios prieš juos partijos vietoj. Mūsų masto gyvenime, rodos, daug lengviau būtų derinti interesus bei programas. Jeigu pasaulėžiūrinis pradas labiau nusistovėtų, tada galėtume tikėtis net ir tik dviejų stipresnių politinių grupių. Kadangi Lietuva vistiek liks savo pagrinde žemės ūkio kraštas, pati didžioji grupė galėtų susikurti panaši, kaip vengrai turėjo po praeitojo karo gana stiprią smulkiųjų ūkininkų partiją, o šalia jos galėtų reikštis kita konservatyvinė grupė. Jeigu ieškoti paralelės su Didž. Britanija, tada viena iš tų grupių būtų panašesnė į darbiečius, o kita — konservatyvesnė. Tačiau mums paralelė su anglais ar amerikiečiais nelabai tiks, nes ten persveria pramonė ir miestai. Kaip ten bebus, bet ypač pradžioje labai reikės skaitytis su faktu, kad pagrindinis mūsų krašto luomas — ūkininkai — dabartinių okupantų yra sužlugdytas ir labiau pasiturinčiųjų ne iš karto turėsime. Politinėms grupėms su savo programomis neišvengiamai teks prie to fakto derintis.

Jeigu pasaulėžiūrinis rungtyniavimas nepasisektų perkelti daugiau į kultūrinę sritį, jeigu politinės grupės pasiliks su dabar turimu ryškiai pasaulėžiūriniu atspalviu, tada turime stengtis bent ugdyti toleranciją ir neleisti antagonizmui per giliai įsišaknėti. Pasaulėžiūriniu atžvilgiu politiškai susigrupavę, vietiek galėtume išsiversti su trimis reikšmingomis grupėmis.

6. Mūsų valstybės sienų klausimai

Sienų problema yra glaudžiai susijusi su klausimu, kokius santykius turėjome ar turėsime su savo kaimynais. Nepriklausomybės laikais dėl sienų ginčo negalėjome turėti jokių santykių su lenkais. Su vokiečiais, tiesa, buvome pasirašę sienų sutartį, bet kaimynas tai sutarčiai neliko ištikimas. Su rusais iš viso sienos neturėjome, tačiau tai jiems nesukliudė praryti mūsų valstybę per kelias valandas. Su kaimynais latviais turėjome tam tikrų diskusijų, tačiau sienų klausimas, berods, nekėlė ir nebekels didesnių sunkumų. Gaminant būsimosios Lietuvos žemėlapį, sienų klausimas vis iš naujo iškyla, ir jis tikrai yra nelengvas. Niekas iš mūsų rimčiau nebekelia istorinių sienų klausimo, o tenkinasi etnografinėmis. Šitaip klausimą sprendžiant, vistiek iš naujo kils mūsų pietryčių ir vakarinių sienų klausimai. Pastarojo meto įvykiai yra atnešę kai kurių labai skaudžių pasikeitimų, tačiau tie pasikeitimai, kaip jie skaudūs bebūtų žmogiškuoju atžvilgiu, politiškai nevisada bus mums nenaudingi. Vilnius su didele dalimi buvusios lenkų okupuotos Rytų Lietuvos jau keturiolika metų yra Lietuvos sudėty. Tarptautinėj politikoj tai bus reikšminga ir dabar yra reikšminga. Mūsų nusistatymas dėl Vilniaus per tą laiką yra išlikęs toks pat tvirtas ir vieningas, kaip visada buvo. Pačiame Vilniuje gyventojų sudėtis yra pasikeitus. Buvusi aplenkėjusi ir didele dalimi semitiška gyventojų masė yra pakeista rusais ir lietuviais. Po būsimųjų įvykių rusai, žinoma, turės ieškoti kelio namo, o mums, lietuviams, tada teks panaudoti visas jėgas atlaikyti lenkų spaudimui.

Ne taip labai aiškus yra vakarinių sienų klausimas. Mes labai branginame Mažąją Lietuvą ir visi norime ją įjungti organiškai į Lietuvos

kūną, tik jos ribų klausimas yra kiek keblesnis. Įvykiai per pastarąjį karą ir po jo yra atnešę Mažojoje Lietuvoje radikalių pakeitimų. Ten dabar beveik visai nėra nei lietuvių, nei vokiečių. Tiesa, Klaipėdos, Šilutės ir Pagėgių apskritys skaitosi Lietuvos dalimi, tačiau kokie ten gyventojai persveria — sunku pasakyti. Rusų ranka yra sunaikinusi lygiai Rytprūsių, lygiai visos Lietuvos ūkinę sistemą. Buvęs Mažojoj Lietuvoj vokiečių įtakoj sukurtas ūkinis pranašumas nebeegzistuoja. Ne džiugus tai įvykis, bet ateity visiems, ir Didžiosios ir Mažosios Lietuvos lietuviams, teks padėti tiek pat pastangų atkurti savąjį ūkį. Galėsime jį organizuoti visame krašte panašiu būdu. Vokiečių propagandai šie skaudūs įvykiai yra atėmę stiprų argumentą — ūkinio gyvenimo skirtumus. Kultūriniai ar tikybiniai skirtumai lengviau duosis suderinami. Svarbu tik, kad mūsų broliai Mažojoje Lietuvoje pamirštų separatistines tendencijas, kurių nemažai būta Nepriklausomybės metais. Net aktyvių lietuvių veikėjų tarpe patylomis buvo gyva autonomijos mintis, palaikoma ne tik vokiečių, bet ir daugelio mūsiškių. Tikėkimės, kad tai grynai praeities dalykas, kad naujai išaugusi to krašto veikėjų karta yra besąlygiškai už vieną nedalomą Lietuvą. Vokietija būsimoj Europoj turės reikšmingą vietą. Mes nežinome, kaip artimas kaimynas ji mums bus, tačiau aišku, kad labai tolimas taip pat nebus ir todėl pastovesnių sienų draugišku keliu su ja nustatymas mums būtų labai reikšmingas dalykas.

Kaip atrodys mūsų kaimynas Rytuos — sunku spėlioti. Norėtųsi prileisti, kad gudai suorganizuos savo valstybę. Tada mes nebeturėtume sienos su Rusija, o jei ir ukrainiečiai suorganizuotų savo valstybę, tada mūsų geopolitinė situacija žymiai pagerėtų. Praeitojo pasaulinio karo įtakoj mes turėjome tenkinti visų trijų savo didesnių kaimynų ultimatumus. Tai buvo skaudu. Turėtume rasti būdų taip politiškai susitvarkyti, kad būsimųjų įtempimų metu panašūs dalykai nesikartotų. Žinoma, didele dalimi tas reikalas nuo mūsų nepriklauso, tačiau negalime manyti, kad patys visai nieko negalėtume daryti.

7. *Politinės taktikos dalykai*

Prikėlėme savo tautą romantiniu savo didžios praeities garbinimu. Tai buvo gražu. Tačiau kasdieninis gyvenimas, realioji politika reikalauja būti labai dideliems realistams. Įsisiūbavę į savo praeities dalykus, mes nejučiomis užmiršdavome, kad ypač ano meto aplinkybėse buvome kupstas ant didžiojo kelio, kurį pirmosios audros metu gali nuversti kiekvienas stambesnis praeivis. Savo politinėje taktikoje gal buvome kartais neatsargūs, o kartais ir nepraktiški. Išugdėme jaunojoje kartoje prisirišimą prie savo tėvų žemės, tačiau per mažai ją mokėme apie tai, kaip reikės elgtis sunkioms dienoms užėjus. Stokojome politinio įžvalumo ir, sakyčiau, atsargumo. Esame nedidelė tauta, pakartotinai išgyvenome ir dabar išgyvename stačiai gyvybinius pavojus. Tų pavojų akivaizdoje tauta parodė ir parodo daug heroizmo, sudarančio mums pelnytos pagarbos kitų tautų tarpe. Betgi viso to neužtenka, norint toliau gyventi. Tenka mokytis daugiau lankstumo, juo labiau, kad gyvename ir gyvensime didžiųjų tautų vieškelyje. Prof. K. Pakštas Nepriklausomybės metais daug sykių kartojo, kad gyvename tokioje vietoje, kurioje labai pavojinga gyventi mažai tautai. Tie dalykai tada praeidavo pro ausis, bet dabar jie skaudžiai atsiliepia.

Ne mes vieni kenčiame kaimynų skriaudas bei okupacijas. Verta pažiūrėti, kaip kitos panašios tautos elgiasi. Netolimi mūsų kaimynai suomiai šiandien yra ypatingoj viso laisvojo pasaulio pagarboj. Jų geografinė padėtis jiems davė daugiau vilties ir todėl, nors skaičiumi būdami ne ką gausesni už mus, jie pakartotinai kovojo su Rytų užpuolikais. Pirmą kartą eroiškai spyrėsi vieni, antrą kartą nevengė dėtis net ir su nacių Vokietija. Niekas šiandien suomių už tai nevadina kolaborantais, nes visi žino, kad taip elgtis reikalavo suomių tautos gyvybiniai interesai. Iškentusi karo sunkumus, suomių tauta greitai atsigavo ir net jau baigė mokėti savo karo skolas. Ėdrus kaimynas Rytuose vis dėlto nedrįsta tos nedidelės tautos praryti, nes žino, kad pirmiausia sutiks su kietu pačių suomių pasipriešinimu, antra, yra aišku, kad laisvasis pasaulis tokios tautos pastangas rems.

Imkime kitą kiek didesnę tautą — čekus. Anais laisvės metais buvome linkę manyti, kad toje tautoje turime daug tikrų draugų, kad mus riša likimo giminystė. Sunkumų metais iš tos tautos ypatingos paramos nepatyrėme. Tačiau jos taktika dabartinių siaubingų įvykių eigoj yra įsidėmėtina. Žinodami, kad gyvena Europos širdy tarp didžiųjų tautų, čekai savotiškai išmoko susitraukti į save, lyg tas ežys, ir taip ilgesnį laiką laikytis. Šitokiu būdu jie sutaupo tūkstančius, milijonus gyvybių ir turto. Visas pasaulis žinojo, kad čekų santykiai su vokiečiais buvo tikrai blogi. Tačiau vokiečių okupaciją čekai pakėlė lengviau už kitas tautas. Čekai turėjo viešą egzilinę vyriausybę, turėjo pogrindinę veiklą, tačiau labai realiai jie pradėjo veikti tik tuo momentu, kada alijantų kariuomenė buvo prie Pragos vartų. Kai vieną jų kaimą išdegino vokiečiai, apie tai žinojo visas pasaulis. Kai tokių kaimų tūkstančiai degė toliau į Rytus, pasaulis apie tai per mažai žinojo. Čekų tauta ir naujoje okupacijoje elgiasi visai taip pat, kaip anksčiau. Tačiau žinome, kad kritišką valandą jie parodys, ką gali, nes jau turėjo progos išblaškyti buvusias prorusiškas nuotaikas. Negalime sakyti, kad ten nėra rezistencijos. Tačiau toji rezistencija labai tyli, atsargi, vengiama aukų prieš laiką. Štai to vengimo aukų prieš laiką mums, turbūt, reikėtų daugiau pasimokyti. Turime išmokti būti atsargesniais, kantresniais, branginti kiekvieną gyvybę, nes ateity bus skaitomasi tik su gyvais žmonėmis ir gyvomis tautomis.

ŽIURKIŲ KAMERA

TRIJŲ VEIKSMŲ DRAMA

JONAS GRINIUS

III

VESTUVĖS PAGAL ĮSAKYMĄ

KAMNIOVAS (eidamas į Joaną). Klausyk. Aš tau vieną dalyką patarsiu. Tu paliudyk, kad Morkus dar prieš Skaudės laidotuves turėjo santykių su banditais. Tada ir tau pačiai bus geriau, ir savo miestelį išgelbėsi.
JOANA. Miestelį?
KAMNIOVAS. Kitaip daug gyventojų bus deportuota.
JOANA. Argi tikslas pateisina priemones, jei tu patari šitaip meluoti?
KAMNIOVAS. Argi tai svarbu, beprote? (Nuėjęs vėl atsigręžia). Žinok, kad su Morkum vistiek bus baigta. Arba tegu jis pats iš pilpos išsipainioja. Trumpa tyla). O jei nepasakysi, kaip patariu, tu net negalėsi numirti su šituo. (Jis parodė pirštu į Joanos krūtinę kryželio vietoj). Supranti?
JOANA (lyg gindamasi suspaudžia ranka drabužį prie krūtinės ir sėda). Viešpatie!...
KAMNIOVAS. Taip. Aš žinau, kas ten. Kitaip bus baigta. (Jis rodo, kad bus kryželis atimtas. Įeina Bobrovas, o Kamniovas vėl sėda prie šoninio stalo).

6.

BOBROVAS (eidamas į Joaną). Na, banditų gražuole! Sakyk tu man, kodėl tu tokia pasiutusi, a? (Tyla). Kokius mokslus tu studijavai universitete?
JOANA (nežiūrėdama į jį). Literatūrą ir filosofiją, o konservatorijoje — muziką.
BOBROVAS. Studijavai muziką ir nuėjai su banditais! (Nueidamas). Pikantiška! (Atsigrežęs). Juk tu galėjai stoti į chorą ar muzikinį ansamblį. Būtum padariusi puikią karjerą. Būtum važinėjusi po pasaulį, dainavusi ir šokusi. Gal būtum net ordiną gavusi. O dabar gali tekti savo odą atiduoti kailiadirbiui. (Tyla). Paaiškink, kodėl atsisakei tokios ateities?
JOANA. Yra dalykų brangesnių už ordinus. (Stoja).
BOBROVAS. Kaip? Tu niekini proletarinius ordenus?
JOANA. Man atrodo, kad ordinų laimė tetinka tik jums, pasaulio valdovams.
KAMNIOVAS. O kodėl tu metei tas visas filosofijas ir persikraustei į Skaudę, tą purviną užkampį? Gal tave ten pasiuntė lietuvių frontas ar bendrasis pasipriešinimo centras?
JOANA. Man atrodė, kad savo tėviškės kooperatyve pardavinėti druską savo žmonėms yra kilnesnis darbas negu universitete nuodyti save.
BOBROVAS. Kuo nuodyti?
JOANA. Labai pavojingais dalykais. Pavyzdžiui, tokia filosofine išmintimi, pagal kurią kilniausi žmogaus darbai yra tokie pat cheminiai produktai, kaip vitriolis ir cukrus, o žmogus — tik tai, ką jis valgo, t. y. mėsos gabalas.
BOBROVAS (lyg sau). Perdaug mokyta, fašistinė atmata!
KAMNIOVAS. O gal į Skaudę tave parkvietė Morkus, kad per tave palaikytų ryšį su banditais?
JOANA (nugalėdama jaudinimąsi). Aš grįžau į tėviškę. Pas savuosius. Aš norėjau su savo žmonėmis drauge kovoti prieš tą kralikų ir žiurkių tvarką, kurią jūs prievarta įvedėt į mūsų tėvynę.
BOBROVAS (trenkdamas kumštimi į stalą). Nutilk, kalės vaike! Tuoj dantys sulįs atgal į pakaušį. (Tyla). O tu, Kamniovai, ko tyli, kaip vandens į burną prisisėmęs? Klausk, kvosk!
KAMNIOVAS (atsilošęs). Išdidžioji filosofe, aš tau savo klausimą kitaip pakartosiu. Pasakyk, ar Morkus nėra turėjęs jokių santykių su nacionaliniais banditais?
JOANA (kovodama su savimi). Aš manau... aš manau, kad taip. Jis pažino... buvo pažįstamas su viena lietuvių partizanų ryšininke.
KAMNIOVAS (pasiruošęs rašyti). O kaip jos pavardė?
JOANA. Joana Švelnytė.
BOBROVAS. Tu?
JOANA. Aš gi sakiau, kad Skaudėj šį tą reiškiau.
KAMNIOVAS. Bobrovai, tu mane vis nukreipi į šalį. Leisk man baigti.
BOBROVAS. Tai kvosk tada vienas. (Nueina į pasienį ir atsisėdęs užsirūko).
KAMNIOVAS. Aš grįžtu prie Morkaus. Kokie jo santykiai buvo su tavimi, filosofe?
JOANA. Apie tai... man labai sunku kalbėti.
KAMNIOVAS. Kodėl? Ar dėl to, kad buvai jo meilužė?
JOANA. Jūs patys žinote, kad ja buvo Vara.
KAMNIOVAS. Bet kas buvo pirma Varos? Juk tu?
JOANA. Aš tik žadėjau.
KAMNIOVAS. Kaip? žadėjai? (Rodydamas į savo krūtinę). O tas auksinis žaislelis, kurį jis tau davė, ar nėra ženklas, kad buvai?
JOANA (spausdama prie krūtinės kryželį sėda). Taip. Buvau.
KAMNIOVAS (rašydamas). Ar Morkus tave iš kalėjimo žadėjo paleisti?
JOANA (prislėgta). Aš, rodos, sakiau. Su sąlyga.
KAMNIOVAS (dar kai ką užrašęs). Dabar paklausyk. “Dėl Antano Morkaus santykių su nacionaliniais banditais pareiškiu, kad jis palaikė ryšius su manim, nes aš buvau banditų ryšininkė ir jo meilužė. Kaipo tokia, gerai žinojau, kad jis svajojo atsistoti partijos viršūnėj arba nuversti sovietinę vyriausybę. Kai patekau kalėjiman, Morkus man rodė ypatingo palankumo. Jis žadėjo mane išgelbėti iš kalėjimo ar Sibiro su sąlyga, jei aš jam nurodysiu banditų dalinį, kuriame jis galėtų kovoti prieš sovietinę vyriausybę”... Dabar pasirašyk.
JOANA (stodama). Bet tai netiesa.
KAMNIOVAS. Netiesa?! Tu man sakai: netiesa?

JOANA (netikra). Aš nesakau, kad viskas.
KAMNIOVAS. Gerai, teisybės filosofe. (Spausdamas skambučio mygtuką). Aš tave grąžinsiu į žiurkių kamerą palaukti, kol nužudyto Šimkovo našlė su vaikais atvyks tavęs atsiprašyti ir tavo kaklą papuoš nekaltybės auksiniu kryžium.
JOANA (nerami). Ką aš pasakiau, aš to neišsiginu. Bet mano posakius jūs... jūs kitaip sustatėte.
KAMNIOVAS. Taip. Tu visiškai teisi, išmintingoji avis! (Stoja). Tik aš iškraipau tavo prisipažinimus. Ir Šimkovas žuvo ne per tave, bet jo paties našlė jį nužudė. (Išsitraukia cigaretę).
JOANA. Aš šitaip nesakau.
KAMNIOVAS (eidamas į Bobrovą). Tavo teisybė, Bobrovai. Ir filosofai botagą labiau supranta negu visuomenės interesus ir draugiškus patarimus. (Užsirūko).
BOBROVAS. Dabar pats matai: tik jėga ir baimė teauklėja žmones. (Įeina sargybinis).
KAMNIOVAS. Draugas Smirnovai, išrenk kalinę ir patikrink, ar ji neturi ant savęs kokio paslėpto daikto.
BOBROVAS. O jei ką rasi, įmesk ją nuogą į žiurkių duobę.
JOANA (beveik šaukdama). Ne, ne! Aš kalta... Aš pasirašysiu. (Puola prie stalo).
KAMNIOVAS (pastumdamas popierį). Pagaliau ateini į protą.
JOANA (atsisėdusi pasirašo ir palaužta giliai atsidūsta). Ar jau viskas?
KAMNIOVAS. Draugas Smirnovai, kalinės į žiurkių kamerą nebesiųsk ir nebetikrink... Piliete Švelnyte, kelkis.
JOANA (atsistojusi). Norėčiau jus prašyti, draugas tardytojau, — leiskit man prieš mirtį pasimatyti su Morkum.
KAMNIOVAS (nustebęs). Su Morkum?
JOANA. Arba su Šimkovo našle. Aš norėčiau atsiprašyti...
KAMNIOVAS. Ar tu nebijai, kad ji tave pasmaugtų?
JOANA. Dabar man viestiek.
BOBROVAS. O su kunigu Ginkum ar tu nenori pasimatyti?
JOANA (atgydama). Su kunigu Ginkum?
BOBROVAS. Taip. (Stoja). Jis prisipažino, kad nori tave vesti, ir prašo tavo sutikimo.
JOANA. Ginkus — pavyzdingas kunigas. Ir aš tuo netikiu.
BOBROVAS. O aš tau sakau, mergše, kad jis tave labai prašo. (Eidamas į ją). Ir jeigu tu sutiksi už jo ištekėti, tuo pačiu sau ir jam galėtum išpirkti laisvę.
JOANA. Tai leiskit man pasimatyti su juo ir įsitikinti.
BOBROVAS. Jei pažadėsi ištekėti, tada savaime aišku.
JOANA (kurį laiką kovoja su savim ir pagaliau taria). Ne. Aš negaliu.
BOBROVAS. Kodėl? Argi Ginkus tau toks atstumiantis?
JOANA. Aš jį perdaug gerbiu, kad išdrįsčiau žaisti jo sąžine.
BOBROVAS. Po to, ką tavo sesuo paliudijo, tavo susitikimas tik būtų įrodymas, kad nori pasitaisyti.
JOANA. Ne. Savo sesers melo aš nepatvirtinsiu.
BOBROVAS. O ką tu Ginkui norėtum pasakyti? Gal pamyluoti ir pasibučiuoti?
KAMNIOVAS (atsigręždamas). Ar susitarti bendrai teismui meluoti?
JOANA. Prieš mirtį... atlikti išpažintį.
BOBROVAS. Ne. Negalima.
KAMNIOVAS. Draugas Smirnovai, išvesk kalinę.
SARGYBINIS (išveda Joaną).

7.

BOBROVAS. Tai ką? Tu savo laimėjimais patenkintas?
KAMNIOVAS (leisdamas dūmą, bet nepatenkintas). Patenkintas.
BOBROVAS. Kodėl tu taip greitai pakeitei taktiką su ta merga? Iš karto trenkei į žandą, o paskui staiga sušvelnėjai...
KAMNIOVAS. Pamačiau... kad ana taktika jos atžvilgiu bloga.
BOBROVAS. Kodėl?
KAMNIOVAS (eidamas prie telefono). Dėl to, kad ji nėra nei gatvės merga, nei kunigo meilužė. (Pakėlęs telefono ragelį). Alio! Prašau atvesti Ginkų. Taip. (Padeda ragelį). Matai, Bobrovai, tikra velniava: banditų merga, o viduj švari ir gryna, kaip auksas.
BOBROVAS (juokiasi). Auksas!... Ir gal dar su medum?
KAMNIOVAS (nusviesdamas cigaretę). Koks tu kvailas!
BOBROVAS. Sutinku, kad aš — kvailas. Bet jeigu tu išmintingas, tai kodėl tą auksinį medų leidai Morkui laižyti? (Jis sėda prie centrinio stalo).
KAMNIOVAS. Tam... kad tu turėtum asilo juokų.
BOBROVAS (pažvelgęs į savo bylą ir pakėlęs vieną lapą). Tai kiek metų sunkiųjų darbų duosim toms banditų gražuolėms?
KAMNIOVAS. Katrai?
BOBROVAS. Pavyzdžiui, tai tavo auksinei?
KAMNIOVAS. Bobrovai!... Jei tu šitaip, tai spręsk vienas. (Eina lauk).
BOBROVAS. Kamniovai, palauk! (Kai šis sustoja). Kas tave riša su ta Morkaus klerikale?
KAMNIOVAS. Smūgis į žandą, jei nori žinoti.
BOBROVAS. Tai ko tu nervinies dėl tokio nieko?
KAMNIOVAS (sugrįždamas). Aš visai ne dėl to.
BOBROVAS. Tai dėl ko?
KAMNIOVAS. Dėl to, kad tu — niekšas: nieko nesupranti, o iš manęs tyčiojies.
BOBROVAS (truktelėjęs pečiais). Ar tu sergi? Ar kuris kitas velnias?
KAMNIOVAS (pasiryždamas). Sakyk, ar mes kovojame prieš kapitalistų reakciją ir buržuazinius puvėsius su jų banditais ir kekšėmis, ar ne?
BOBROVAS. Taip. Kovojame. Bet kas iš to...
KAMNIOVAS. O kai juos suimame ir tardome, nebelieka nei banditų, nei tų ištvirkusių moterų. Štai kokia velniava mane nervina.
BOBROVAS. Tai tu rimtai manai, kad Joana Švelnytė nėra nei banditė, nei kunigo meilužė?
KAMNIOVAS. Štai tau! Ir tu nepastebėjai, kaip aš ją pagavau ant to prietarinio kryželio ir Šimkovo? Ištvirkėlės ant tokių smulkmenų nepasikaria.
BOBROVAS. Ergo, ji — neištvirkėlė?
KAMNIOVAS. Formaliai dabar — taip. Mes ją tokią padarėme. Bet kur tas tikrasis mėšlynas, kurio mes ieškome?
BOBROVAS (stoja). Tai kas čia tokio, juokdary? Svarbu, kad vyriausybė socialistinei statybai turės naujų darbo jėgų.
KAMNIOVAS. Bet jeigu aš pasiūlysiu ją sušaudyti?
BOBROVAS. Lyg tu nežinotum... Tada suimsime ką nors kitą, arba tave patį, ir darbo jėgų nestigs. (Sargybinis įveda Ginkų. Kamniovas sėda prie šoninio stalo).

8.
BOBROVAS. Draugas Smirnovai, gali eiti. (Šiam išėjus, jis rodo Ginkui kėdę prie stalo). Eik čia ir sėsk. (Kai Ginkus svyruodamas nueina ir sudrimba kėdėj, Bobrovas stačias priešais). Dabar sakyk, suvedžiotojau, ar Skaudėj tu buvai banditų vadu?

ALGIMANTAS PAGĖGIS

ATSISPINDĖJIMAS

Save mąstydamas svajojau
ir upės veidrody žiūrėjau į save.
(Prie upių visi valkatos prastovi,
norėję būti žemėm ar srove).

Galbūt, gerai, kad atėjau be irklo
ir noro pasisemti kibirą vandens,
žiūrėjau aš į savo veidą pridengtą
staigios pakrantės šipuliais.

Galbūt, gerai, kad aš tiktai žiūrėjau,
kaip upė savo vandenį irklavo
ir upės srovėje atsispindėjo

šviesa ant kranto stovinčio miestelio.
Galbūt, gerai, nes niekas nepasėmė kibirais
upės vandenio su miesto žiburiais.

ŽEMĖS ATSIŽADĖJIMAS

Kada sudegs diena ir žingsnis
daugiau nebegalės lėtėti,
žinau, kad aš kiekvieno savo žodžio
išsižadėsiu.

Ir kai mirtis atėjusi manęs paimti
su sopuliu į mano kraują įtekės
žinosiu, kad kiekvienas mano žingsnis
buvo dalim lėtėjančios širdies,

nupuolusios į plačią, didelę ir sopulingą žemę,
kuri mane maitino duona ir skausmu,
kad nusižeminęs praeičiau
nederlingu žemės arimu,

kad atkartočiau pačią sopulingą žemę,
kiekvieną žingsnį ir kiekvieną žodį,
kad artėdamas į mirtį ramią ar neramią
neščiau žemės sopulį.

GINKUS (su vargu išspausdamas žodžius). Jei nusikaltau... verčiau nužudykite... arba duokit švaraus vandens... nors lašelį.
BOBROVAS (prie šoninio stalo pripila puodelį vandens ir paduoda). Te.
GINKUS (godžiai išgėręs atsidūsta). Prašau. Dar vieną.
BOBROVAS (atimdamas puoduką). Kai viską prisipažinsi, tada gausi, kiek norėsi.
GINKUS. Užmuškite. Užmuškite verčiau. Bet nebetroškinkite.
BOBROVAS (atsisėdęs už stalo). Ar buvai, niekše, banditų vadu?
GINKUS. Buvau.
BOBROVAS. Ar organizavai banditų laidotuves?
GINKUS. Taip.
BOBROVAS. Ar tu palaikei ryšius su tardytoju Morkum?
GINKUS (stoja). Palaikiau.
BOBROVAS. Ar jis pas tave ėjo išpažinties?
GINKUS (puldamas prie puoduko). Vandens! Duokit man vandens!
KAMNIOVAS (sulaikydamas ir atimdamas puoduką). Palauk. Tau pačiam negalima. (Jis pripila puoduką ir paduoda Ginkui).
GINKUS (godžiai išgėr s). Duokit dar truputį. Prašau.
KAMNIOVAS. Sėsk ir atsakyk į tardytojo klausimą.
GINKUS (sėsdamas). Aš visą laiką galvojau apie vandenį. Ir dabar nebeatsimenu, ką manęs klausėte.
BOBROVAS. Aš klausiau apie Morkaus išpažintį.
GINKUS. Pirma, rodos, buvo kiti klausimai. Gal aš blogai atsakiau?
BOBROVAS. Aš klausiu, ar Morkus pas tave, suvedžiotojau, buvo išpažinties?
GINKUS. Taip. Buvo.
BOBROVAS (prie šoninio stalo pripila puoduką vandens. Kai Ginkus išgeria, jis atsiima puoduką ir klausia). O dabar: ką Morkus tau per išpažintį sakė?
GINKUS. Kad jis išpažinties nebuvo, o tik žadėjo.
BOBROVAS. Tai tu, šunsnuki, melavai?
GINKUS. Baisiai norėjau gerti. Ir viską melavau.
BOBROVAS. Idijotas! (Sėda už centrinio stalo).
KAMNIOVAS. O tu, banditų vade, meilužių ar turėjai?
GINKUS (lyg sau)). Ir vėl ta pati seno patefono plokštelė...
KAMNIOVAS. Tai ko naktimis lankydavais pas Švelnytes?
GINKUS. Aš jau Morkui išaiškinau, kad tai neturi nieko bendro su paleistuvyste.
BOBROVAS (juokiasi ir stoja). Nieko bendro!... Išskyrus lovą...
GINKUS. Purvinam viskas purvina. (Pasiremia ant alkūnių, susiimdamas galvą).
BOBROVAS. Tai kodėl pati Joana prisipažino, o jos sesuo prie jos akių paliudijo?
GINKUS (stoja). Melas, ponai tardytojai. Jūs per prievartą jį išgavote.
KAMNIOVAS (paimdamas iš bylos popierį). Jei tu netiki, banditų tėveli, aš tau galiu perskaityti. Ar reikia?
GINKUS. Jei jums bent kiek rūpi tiesa, tai suveskite mane akis į akį su jom.
KAMNIOVAS. Būtent, su katra?
GINKUS. Su abiem. Ramune ir Joana.
BOBROVAS (juokiasi). A, su Joana.
GINKUS. Prašau nesityčioti, bedievi!... Ir jei aš reikalauju akistatos, tai ne tavo patyčiai, bet savo garbei apginti.
KAMNIOVAS. Apie tai reikėjo anksčiau pagalvoti, garbingasis. (Jis prieina prie Bobrovo, kažin ką jam pašnibžda ir atsigręžia į Ginkų). Pasakyk, tėveli, kodėl tu kalbi tik apie save? Ar Joanos garbė tau nė kiek nerūpi?
GINKUS. Taip. Rūpi. Bet labiau man rūpi jos ir jūsų sielų likimas.
BOBROVAS (juokiasi). Koks tu rūpestingas!
KAMNIOVAS. Teisingai pasakyta. Bet jei toks rūpestingas, tai vesk Švelnytę ir atitaisyk jos garbę. Tada tau bus daug atleista. (Jis sėda ant stalo).
GINKUS. Bet už ką man bus atleista, jei aš nesu nusikaltęs?
BOBROVAS. O santykiai su banditais ir Švelnytės suvedžiojimas, ar tai nėra nusikaltimai?
GINKUS. Ne, ponai teisėjai. Nieko aš nesuvedžiojau. Bet kai jūs susirūpinot mergaitės garbe, kurios net mintimi nesu įžeidęs, aš norėčiau paklausti: kaip už

tuos šmeižtus ir prievartą atsiteisite jūs prieš aukščiausiąjį, prieš visų mūsų Valdovą ir Teisėją?
KAMNIOVAS (atsikeldamas). Tie tavo pamokslai, bonza, mums visai neįdomūs. (Jis užsirūko cigaretę ir sėda kitur).
BOBROVAS. Banditų globėjau, tu Morkui, rodos, pareiškei, kad ta Švelnytė — šventa. Vadinas, tau, taip pat šventam tėveliui, ji geriausia tinka. Ar ne? (Trumpa tyla). O vestuvėms kalėjime — ne vieta. Tada ir tu su ja išeitum į laisvę.
GINKUS (su džiaugsminga gaida balse). Mane į laisvę?...
BOBROVAS. Taip. Į laisvę arba į troškulio kamerą.
GINKUS (sujaudintas, sau). Bet kaip? Aš nesuprantu. Juk tikintis žmogus jums — kaip raupsuotas. Jam pilietinių laisvių nėra.
BOBROVAS. Diskusijų su tavim nemanau. Todėl atsakyk man aiškiai: ar tu nenori įrodyti teismui, kad dar gali būti padoriu piliečiu, ar ne?
GINKUS (mąstydamas). Na, ką gi? Žmogus nori būti ne tik padoriu, bet ir didvyriu. Tik kodėl mano šventos priesaikos sulaužymas turėtų būti padorumo įrodymu, man neaišku.
BOBROVAS. Mesk tu savo prietaringą priesaiką. Ką reiškia tie niekai, kai sprogdinami seni puvėsiai ir kuriama nauja didinga epocha? (Atsigręždamas). O gal ta davatka, Švelnytė, tau nusibodo? Tada lieka dar viena galimybė. Atsisakyk kunigystės ir paskelbk savo suklaidintiems parapijiečiams, kad į Dievą nebetiki ir kvieti juos pasekti savo pavyzdžiu.
GINKUS (įtemptai galvodamas). Man, tokiam atžagareiviui, jūsų pasiūlymas — įdomus ir keistas. Tačiau...
BOBROVAS. Kas — tačiau?
GINKUS. Pirmasis, anas jūsų projektas man... vis dėlto labiau prie širdies.
KAMNIOVAS (sau). Vis dėlto kekšininkas! (Atsistoja, mėgina vaikščioti, bet greit sustoja ir vėl seka pokalbį).
GINKUS. Perdaug staigi ta jūsų malonė, ponas piršly. Apglušino. Ir be to, šiais laisvių laikais niekas neveda moters per prievartą, be jos sutikimo.
BOBROVAS. Kad ji jau sutiko ir prašė tau pranešti.
GINKUS. O gal ji savo nuomonę jau pakeitė?
BOBROVAS. Jei būtų pakeitusi, draugas Kamniovas, štai, įtikins. Jis su ja moka.
KAMNIOVAS. Aš? Man rodos, kad moterų skonio žinovas kaip tik tu.
GINKUS. Ponai tardytojai, jūsų projektas mane sudomino. Bet kad jums nebūtų vargo su įtikinimu, leiskit man pačiam su ja pasimatyti ir susitarti.
BOBROVAS (eidamas prie stalo). Kol raštu nepažadėsi, tų komedijų nėra ko pradėti.
GINKUS. Na, jei tai — komedijos, tada, žinoma, neverta...
KAMNIOVAS. Bobrovai, reikia leisti. Kitaip tas beždžionė iš tikro pamanys, kad tai tėra komedijos.
BOBROVAS. Gerai. Jei tu šitaip manai, tai pasakyk, tegu ją atveda.
KAMNIOVAS. Tuojau. (Išeina).
BOBROVAS. Dabar tai, banditų tėveli, tu man pradedi patikti.
GINKUS (ironiškai šypsodamasis). Ir jūs man taip pat.
BOBROVAS. Tau noriu pridurti dar vieną pastabą. Tavo meilužei rimtai gresia mirties bausmė. Tik vesdamas, tu dar gali jai parodyti, kokia graži gyvenimo saulė...
GINKUS. Jeigu jūs tą patį jai pasakėte apie mane, tai dviejų pasmerktųjų sužadėtuvės iš jūsų bolševikiškos malonės gali būti perdaug liūdnos.
BOBROVAS. Nieko aš jai nepasakiau. Ir jei tu nesuvaldysi liežuvio ir prasitarsi apie mano sąlygas tau, žinok, kad tuo pačiu pasirašysi jai mirties sprendimą. (Tuo tarpu duryse pasirodo Joana, lydima sargybinio). Draugas Smirnovai, mudu išeikime ir trumpai palikime juodu vienu du. (Abu išeina).

9.

JOANA. Kunige klebone, ir jūs čia?... Pagaliau nors vienas žmogus...
GINKUS. Jie man leido trumpai su jumis pasikalbėti.
JOANA. Aš begalo džiaugiuosi. Ta vienintele prošvaiste.
GINKUS. Ir man būtų džiaugsmas, Joana. Tačiau jie, tie tardytojai, man pripasakojo tokių negražių dalykų, kad aš nebežinau nė ką bemanyti. Man tiesiog gėda praverti burną.
JOANA (viena ranka rodydama į mikrofoną ant stalo, o kitos rankos rodyklį pridėjus prie lūpų). Kunige klebone, jūs mane niekuo nenustebinsite. (Ji gestu jam rodo pasitraukti toliau nuo stalo).
GINKUS (pasitraukęs į scenos pakraštį, beveik pusbalsiu). Ar tiesa, Joana, kad jūs... šiaip visada pavyzdinga, dabar mane apšmeižėte, kaip kunigą, sakydama...
JOANA (staiga pravirksta). A, kunige klebone... Jūs niekada nesuprasite... kaip aš kenčiu dėl tų šmeižtų ir prievartos. (Ji atsisėda į kėdę ir kukčioja).
GINKUS. Iš karto aš taip pat maniau, kad šmeižtai. Bet paskui, kai jie ėmė įrodinėti, o jūsų sesuo, sako, dar patvirtino...
JOANA (valydamos ašaras). Kaip baisu ir šlykštu, kunige! (Ji stoja). Jie įmetė mane pas išbadėjusias dvočiančias žiurkes, kad aš tamsoj vos galo negavau. Jie privertė mane prisipažinti, kad aš buvau Sakalo ir Morkaus meilužė, paleistuvė...
GINKUS. Nurimk, Joana. Aš dabar suprantu.
JOANA (vis dar jaudindamasi). Kunige, jie atėmė iš manęs mano seserį. Mano vienintelę sesutę, kurią aš taip labai mylėjau. Jie sukurstė ją prieš mane, kaip alkanas žiurkes, kad ji paliudytų tą dvokiantį šmeižtą... Nors aš niekada net mintyse to neturėjau. Ir mušama aš niekuo jūsų, kunige, neapsunkinau.
GINKUS (ištiesdamas jai ranką). Aš tau be galo dėkingas, Joana. Labai dėkingas. Bet visi pavojai dar nėra praėję. Nei tau, nei man.
JOANA. Aš labai bijau žiurkių kameros. Bet man skaudžiausia, kunige, kad kraujas ir našlaičių ašaros, kurios sutepė mano gerą darbą, man atėmė stiprybę.
GINKUS (atsidusęs). Ir aš, Joana, taip pat kankinuosi baisioj dilemoj... prieš tokią masinančią šėtonišką pagundą. Ir kaip tau pasakyti, kad tu bent kiek mane suprastum. (Jis pereina per kambarį ir susitelkia). Klausyk, Joana. Man rodos, kad aš galėčiau tau ir sau išpirkti laisvę, ypač išgelbėti tave. Bet draugė numatau tokią sąlygą, kad, ją pasirinkęs, aš savo gėdoj nebebūčiau tuo, kuo esu. (Jis sėda ir užsidengia veidą).
JOANA. Aš jus suprantu, kunige klebone.
GINKUS (pakėlęs galvą). Supranti? Tą šėtonišką pagundą?
JOANA. Aš žinau. Tie niekšai jums stato sąlyga išdavystę arba... susituokti su manim. Juk taip?
GINKUS (stodamas). Ne, Joana. Aš nesakau, kad jie man tokią sąlygą stato. Bet pats pragaro vyriausias nesugalvotų piktesnės dilemos. (Nusigręžęs nuo Joanos). Jis tave pristumia prie pat gyvybės ir mirties

ANTANAS MONČYS
Angelas Sargas (akmuo)

ribos, prie bedugnės ir sako: šok!... arba sulaužyk visas savo priesaikas ir sumindžiok idealus, sąžinę, garbę, net ateitį tos mergaitės, kurių tu laikei pavyzdžiu visoj savo parapijoj. (Trumpa tyla, ir jis atsigręžia). Jei kalba eitų ne apie tave, Joana, man būtų lengviau. Tą pagundą aš tuojau atmesčiau. Bet tu esi lyg mano dvasios kūdikis, toks mielas ir nekaltas, mano artimiausia bendradarbė ir nuoširdi globėja mano skurde...
JOANA (pridėjusi pirštą prie lūpų). Man rodos, kad aš nieko jums nepadėjau. Tik labai apsunkinau jūsų padėtį. Matot...
GINKUS (kalba tyliau, bet karščiuodamasis). Tu nesupranti manęs, Joana. Ir tu negali manęs suprasti. Bet tavo padėtis — baisi... Aš nežinau, kas tavęs laukia. Tikriausia Kazachstano dykumos ar Sibiro taigos. Toks ilgas merdėjimas, kuris tau gyvai supūdys net kaulus. Šita juoda mintis ir lenkia mane prie žemės. O norėtųsi padėti, kad tu gyventum ir žydėtum. Ir jokia auka nebūtų sunki, kad tik tu grįžtum į gyvenimą ir savo gera įtaka sustiprintum kitas.
JOANA. Menka mano įtaka, kunige. Taip, kaip ir niekas. Jūs — kas kita. Jūs kunigas, — dabar reikalingiausias žmonėms ašaras nušluostyti. Jei jums kaip nors pavyktų ištrūkti iš mirties kalėjimo, jūs, kad ir slaptai, kad ir naktimis galėtumėt aplankyti mūsų kenčiančius žmones, krikštyti kūdikius, mirštantiems teikti sakramentus.
GINKUS. Jei Dievas padarytų tokį stebuklą, ką daugiau aš begalėčiau trokšti!
JOANA. Taip. Jūs labai reikalingas. Todėl aš norėčiau jus išgelbėti. (Nuleidusi žvilgsnį). Aš... aš sutikčiau prisiimti dar vieną gėdą ir suvaidinti tą žeminančią vestuvių komediją.
GINKUS. Joana!... Ar tu supranti, ką tai reikštų?
JOANA (vėl nuleidusi žvilgsnį). Ir aš tebūčiau jums duktė ar sesuo. Bet ar žmonėms ir Bažnyčiai mes nebūtume išdavikai, kuriuos reikia ekskomunikuoti?
GINKUS. Ne, Joana. To niekada nebus. Niekada. (Tyla). Bet kas su tavim? Ar tu ištversi? Ar tarp sugyvulėjusių vyrų tu išliksi dvasioj tokia, kokia esi, iki mirties? (Susigraužęs sėda).
JOANA. Kaip Dievas duos...
GINKUS. Tai tu sutinki su Dievo valia, mano vaike?
JOANA. Sutinku. Aš tik nenorėčiau vieno: kad jūs ir aš nesuteiktume medžiagos bedievių laikraščiams dėl tariamos santuokos ir apostazijos. Ir taip jie perdaug laimingi. Rytoj, o gal dar šiandien pat jie visuose kampuose ištrimituos apie prievartinį mano sesers melą, kad jūs, tariamas banditų dvasios tėvas, turėjote meilužę, mane, Sakalo ir Morkaus gulovę. Štai kur jų melo piktybė.
GINKUS (stodamas). Tavo teisybė. Telieka tik mirti. Arba pasirinkti kankinių kelią į Sibirą.
JOANA. Bet jeigu jūs ką sugalvojote, aš pasiryžusi jums padėti, nors deja...
GINKUS. O tu, Jonute, ar tu nebijai mirti? Ar tu nesudrebi, pagalvojusi, kad štai viskas baigėsi, ir reikia stoti Dievo akivaizdoj nuogam su nuodėmių našta.
JOANA. Kai buvau žiurkių kameroj ir kai tardytojai mane morališkai prievartavo, aš tik laukiau mirties. Bet dabar... kai pamačiau jus, vėl žybtelėjo noras bent pamatyti žalias nesuteptas pievas.
GINKUS. Gyvybės meilė dabar mums didžiausia pagunda, Joana.
JOANA. O aš ir be to tokia nuodėminga, kunige. Juk aš buvau išdidi ir kerštavau dėl brolių mirties. Dėl mano užsispyrimo juos krikščioniškai palaidoti buvo nužudytas mažų vaikų tėvas. Bet gal dar svarbiau, kad dėl krikšto močios ir mirusio brolio kryželio aš taip kreivai paliudijau, kad mano melas gali tapti žmogaus įdavimu mirčiai. Štai kas mane slegia.
GINKUS. Klaupkis, Joana, ir gailėkis. (Kai ji atsiklaupia, jis duoda generalinę absoliuciją ir ją palaimina kryžiaus ženklu). Ramybė su tavim. Mūsų susitikimo uždavinį atlikau.
JOANA (keldamasi). Dėkui jums už paskutinį patarnavimą. Dabar gal aš būsiu stipresnė.
GINKUS. Jei atsiduodi Dievo valiai, dukra, tu išeisi laimėtoja. Savo kančią ir mirtį, kaip mūsų Išganytojo dalininkai, paaukokime už tuos, kurie nežino, ką daro. Už bedievių atsivertimą ir už mūsų tautos prisikėlimą. Dievas palaimins tą auką, kad ji taptų mūsų tautai sėkla vaisingesnė už tūkstančius nuogų gyvybių.
JOANA. Aš stengsiuosi, kunige. Be... palaukite. Ryšy su pasiūlyta komedija man kyla viena mintis.
GINKUS. Kokia mintis, Joana? (Duryse pasirodo Bobrovas ir Kamniovas).

10.

KAMNIOVAS. Tai kaip, piliete Švelnyte? Gal galima pasveikinti?
BOBROVAS. Nesąmonės, Kamniovai. Šitas apgavysčių tėvelis neišlaikė mano sąlygos.

GINKUS. Kaip?! Aš ją, rodos, išlaikiau.
BOBROVAS. Ir tau pačiam tik rodos. O aš žinau, kad tu atlikai prietaringus veiksmus, kurie čia draudžiami.
GINKUS. Leiskite man atsisėsti ir darykite, ką norite (Sėda, sau tardamas). Viešpatie, Viešpatie! apsaugok nuo mirties tą vargšę mergaitę.
JOANA. Draugai tardytojai. Kamniovo smūgis į žandą mane atvertė. Aš jūsų vestuvių sąlygą noriu priimti.
GINKUS (nedrąsiai). Joana! ...
BOBROVAS (žiūrėdamas į Ginkų). O štai tavo dvasiškas tėvelis tuo, atrodo, visai nesidžiaugia, a?
GINKUS (nepakeldamas galvos). Užteks tų patyčių iš pažeminimų ir kančios.
KAMNIOVAS (eidamas sėsti). Jei sužadėtinė taip entuziastingai sutinka, tai lieka tik pasirašyti.
JOANA. Taip, aš sutinku pasirašyti, bet tik ne kalėjime.
BOBROVAS. O koks čia skirtumas?
JOANA. Man atrodo, labai didelis. Pasižadėjimas kalėjime gali atrodyti prievarta, kuri santuoką daro niekingą.
BOBROVAS. Na, mano balandėliai! Jei su mūsų sąlyga nesutinkat, tai reikalas baigtas.
JOANA. Ponas piršly, būkit bent truputį draugiškesnis. Jei norite, kad tikėtumėm jūsų pažadais, tai duokite nors kokią garantiją.
BOBROVAS (įsirėmęs į šonus). Garantijos! O kokios garantijos tu nori?
JOANA. Išleiskite į laisvę. Jei ne abu, tai nors kunigą Ginkų. Jis jums mažiausia nusikaltęs.
BOBROVAS. Kad pabėgtų į girią pas nacionalinius banditus?
JOANA. Arba ... paleiskite pradžiai bent mano sesutę. Ji jums daugiausia pasitarnavo.
BOBROVAS. Ne. Negaliu.
JOANA. O Morkum ar negalite pasitikėti? Jis — jūsų draugas.
BOBROVAS. Aš klausiu paskutinį kartą. Ar tu ir tavo meilužis priimate mano siūlymą be jokių sąlygų?
GINKUS (stodamas, griežtai). Ne, Joana. Ne! Tai velniška klasta, kaip ir visi jų darbai.
KAMNIOVAS (stodamas). Draugas Bobrovai, aš protestuoju. Šitaip tardyti susibaudėlių nevalia!!
BOBROVAS. Ką tuo nori pasakyti?
KAMNIOVAS. Aš reikalauju tą supelijusį pamokslininką pašalinti.
BOBROVAS. Teisybę su sakai. (Į Ginkų). Nešdinkis.
GINKUS (skausmingai) Joana! ... Te Išganytojo kančia tave stiprina. (Lydimas Bobrovo jis išeina kairėn).

ANTANAS MONČYS
Šv. Juozapas (akmuo)

11.

KAMNIOVAS. Buvau pamanęs, kad tu atėjai į protą. O tu vis tokia pat kvaila.
JOANA. Ar dėl to, kad netikiu be įrodymų?
KAMNIOVAS. Kvailystė ir mėšlas tie tavo įrodymai! Nieko nėra — tik kolektyvinė geležinė valia, kuriai visi aklai turi pasiduoti. Ir tu, ir aš.
JOANA. Taip aklai ir pasiduoti?
KAMNIOVAS. Taip. Sutik su viskuo. Meluok, išduok, sakyk ir daryk viską, ko iš tavęs reikalauja.
JOANA. Ne, Kamniovai. Aklų jėgų įrankiu aš būti nenoriu.
KAMNIOVAS. Už tai ir pakišai galvą po kirviu. Tau dabar arba šūvis į pakaušį, arba 25 metai pūti priverčiamuose darbuose.
JOANA. Pasigailėjimo nebesitikiu ir galiu mirti. Bet vieno tavęs prašyčiau, Kamniovai — padėk kaip nors Šimkovo našlaičiams.
KAMNIOVAS. Bet dėl ko tu nori mirti? Ką tu šitaip laimėsi?
JOANA. Aš tikiu į Dievą ir amžinąjį gyvenimą, Kamniovai.
KAMNIOVAS (pereina per kambarį ir pasiryžta). Tu nežinai — mažas ir kvailas aš taip pat buvau toks. (Jis padaro ant savęs rytietišką kryžiaus ženklą).
JOANA. Tu?!
KAMNIOVAS. Kai tėvai žuvo civiliniame kare, aš gyvenau po tiltu. Paskui man buvo parodytas naujas kelias. Tada aš sužinojau, kad visas buržuazinis pasaulis — supuvęs klastose. Viena savanaudiška dvėseliena ir paauksuotas kekšynas.
JOANA. Prieš savanaudiškumą ir palaidumą aš taip pat kovoju.
KAMNIOVAS. Aš matau. Ir dėl to man be galo keista. Labai keista. Ir kai tu ryžties mirti už savąją tie-

są, man nebetelpa galvoj, kaip kokia velniava. (Tyla). Sakyk, ar tu nē kiek nebijai mirti?
JOANA. Kai kada bijau.
KAMNIOVAS (nervindamasis). A! ... Tai kodēl tu tokia beprotē? Kodēl tu nenori išsigelbēti, sakydama ir darydama, ką tau liepiam?
JOANA. Kai jūs mane privertēt, aš sakiau. Aš melavau. Bet aš nebuvau meilužē nei Sakalui, nei Morkui. Nebuvau niekam ir niekada.
KAMNIOVAS. Niekada?
JOANA. Taip. Tai tebuvo žiurkiškas melas silpnybēs valandą. Bet toliau ta bjauria žiurke aš būti nebenoriu. Ir tu nors šituo atžvilgiu pasigailēk manęs, Kamniovai. Leisk man grįžti į saulētas viršūnes ir mirti.
KAMNIOVAS. Bet kas yra tos tavo keistos viršūnēs?
JOANA. Jei tu esi toks (nykščiu kaktoje padaro kryžiaus ženklą), tu turētum žinoti. Ištikimybē Kristui.
KAMNIOVAS. Ir tu taip labai tiki, kad dēl Jo net gali mirti?
JOANA. Taip. Geriau mirti, negu gyventi žiurkių ir vilkų gyvenimą.
KAMNIOVAS (eidamas arčiau jos). Kalbēk. Paaiškink man daugiau.
JOANA (atsitraukdama). Ar tu mane kvoti, ar beširdžiai domies?
KAMNIOVAS. Nebijok. Aš tikrai noriu įsijausti į tavo minčių pasaulį. Bet aš vistiek nesuprantu ir neįžvelgiu. (Nueidamas). Kaip tamsoj.
JOANA. Čia suprasti, Kamniovai, neviskas galima ir neužtenka. Reikia tikēti ir gyventi. Taip pat reikia mylēti ir aukotis. Tik deja...
KAMNIOVAS (atsigręžęs). Kai Ginkus buvo suabejojęs tave vesti, aš vēl buvau įtaręs, kad judu nuo seniai keliate varlių vestuves ir tik veidmainiaujate, kaip kiti. Bet dabar aš vēl tavim tvirtai tikiu (Prieidamas prie šoninio stalo). Taip, tikiu, Joana. Tačiau aš dar noriu įsigilinti ir įsijausti, kas ta tiesa, dēl kurios tu kiši galvą po tanko vikšrais (Nesąmoningu gestu suspaudžia stiklinę ant stalo). Bet aš — kaip girtas kurmis! (Nugręžia veidą į šoną).
JOANA. Nenusimink... Nors tu buvai man labai šiurkštus, bet tu padarei gerą darbą, palikdamas šitą... (Ji rodo, delną prispausdama prie krūtinēs). Čia dabar mano viltis ištverti.
KAMNIOVAS (atsigręždamas, pusbalsiu). Žinai, aš tau pavydžiu, kad tu — tokia stipri ir švari, kaip... kaip rasos lašas ant žiedo. (Vēl pasukdamas galvą į šoną). Tuo tarpu aš — plieninio tanko ratas iš patiltēs! (Su paskutiniu žodžiu trinktelējo stikline į stalą ir ja atsirēmē).
JOANA. Ne, Kamniovai. Tu esi toks... (Ji padaro ant savęs kryžiaus ženklą). Kad tau ta tiesa sušvistų, aš savo mirtį iškęsiu už tave.
KAMNIOVAS (lyg įgeltas, trenkia į kampą stiklinę). Nutilk! Kitaip... aš tuoj tave sušaudysiu!
JOANA. Dēkui, Kamniovai. (Kairēse duryse pasirodo Bobrovas).

12.

BOBROVAS (stovēdamas duryse). Kas čia per triukšmas? (Žiūrēdamas į nervingai vaikščiojantį Kamniovą). Kamniovai, ko tu toks sujaudintas? (Įeina į kambarį).
KAMNIOVAS (stabtelējęs). Matai. Sudaužiau tą velnią... Seną stiklinę.
BOBROVAS. Kodēl tu ją sudaužei?
KAMNIOVAS. Tai ji kalta... Tokių skaudžių žodžių nebegalējau pakelti.

BOBROVAS (į Joaną). Akiplēša! Aš tuoj tave grąžinsiu į žiurkių kamerą.
JOANA. Sutinku. (Ji sēda, tuo tarpu dešinēse duryse pasirodo Vara).

13.

VARA. Draugas Bobrovai. Turiu labai svarbų reikalą. Bet pirma prašau išvesti tą banditę.
BOBROVAS. Draugas Kamniovai, prašau išvesti.
KAMNIOVAS (prieidamas prie Joanos, kuri atsistoja). Nebijok. Šį kartą nemušiu, bet liepsiu sušaudyti. Eiva. (Išlydi Joaną).
VARA (karišku žingsniu paējējusi priekin). Laimēta, draugas Bobrovai.
BOBROVAS. Kas laimēta?
VARA. Morkaus piktadarybē išaiškinta iš pagrindų.
BOBROVAS (paduoda ranką). Bravo, Varvara Ivanovna.
VARA. Socialistinēs tēvynēs labui. (Grįžta Kamniovas ir sēda prie šoninio stalo).
BOBROVAS. Paaiškink tas jo niekšybes plačiau.
VARA. Ar tu įsivaizduoji? Milicininko Šimkovo žmogžudystę ir banditų laidotuves išprovokavo Morkus.
BOBROVAS. Čia tai meistriškai, Vara! Meistriškai. (Dar kartą paduoda ranką). Gausi didvyrio ordiną.
VARA. Matai... Nuo šiol net akmuo man žmoniškai prabils.
BOBROVAS. Bet kaip tu taip padarei?
VARA. Palauk. Aš tau atvesiu svarbiausią liudytoją. (Apsisukusi išeina dešinēn).
BOBROVAS (žiūrēdamas į susimąsčiusį Kamniovą). Kas tau yra, Kamniovai? Toks paniuręs ir visai nesidomi Varos laimējimais.
KAMNIOVAS (atsistodamas numoja ranka ir pasiima bylą). A! A!...
BOBROVAS. Kuo ta mergšē tave įžeidē?
KAMNIOVAS. Smūgiu į žandą.
BOBROVAS. Į žandą?!
KAMNIOVAS. Ne. Į pat širdį. Lyg su peiliu.
BOBROVAS. Bet ką ji tau pasakē?
KAMNIOVAS. Ji atšaukē visus savo prisipažinimus, kuriuos buvau išgavęs. O dabar su ja mes nieko nebedarysime.
BOBROVAS. O kur tu ją padējai? Į žiurkių kamerą?
KAMNIOVAS. Ne. Liepiau nuvesti į mirtininkų celę. (Įeina Staknys su patinusiu ir sukruvintu antakiu, lydimas Varos. Kamniovas sēda prie centrinio stalo ir per sekančią sceną susimąstęs rymo).
VARA. Štai Staknys. Tai jam tas niekšas Morkus liepē pranešti banditams ir Joanai Švelnytei, kad palaidotų lavonus, o Sakalui — nužudyti milicininką Šimkovą.
BOBROVAS (pakēlęs telefono ragelį). Alio. Prašau atvesti Antaną Morkų. (Padeda ragelį ir pereina per kambarį). Gerai darai, Stakny, kad padedi demaskuoti šnipus ir provokatorius valdžios aparate. Bet kodēl tu nepasakei anksčiau, kad Morkus liepē tau prisidēti prie tų provokatoriškų niekšybių? (Vaikšto).
STAKNYS. Kaipgi, reiškia, aš galējau visą tiesą sakyti, kad tas niekšas Morkus buvo laisvas ir pats mane tardē?
BOBROVAS. O kaip tu sužinojai, kad jis suimtas?
STAKNYS. Netikētai nugirdau. O paskui, reiškia, aš tai supratau, štai (jis palietē ranka sužeistą antakį) iš panelēs tardytojos kai kurių žodžių.
BOBROVAS. Aha. (Jis vēl pereina per kambarį). O gal tu tyčiom Morkui suverti kaltę iš keršto?

STAKNYS. Aš — žmogus paprastas ir nekerštingas. Bet kai niekšas kitus nori pražudyti, tai, reiškia, tegu jis pats ir kenčia. Bent vienu šunim bus mažiau. (Smirnovas įveda Morkų).

14.

BOBROVAS. Draugas Smirnovai, gali eiti. (Šiam išėjus). O tu, išdavike, eik arčiau. (Kai Morkus porą žingsnių paeina). Sakyk, ar tu pažįsti šį pilietį ir žinai, kuo jis vardu?
MORKUS. Žinau. Staknys. (Kamniovas pasiruošia rašyti).
BOBROVAS. Ar tu per Staknį liepei Sakalui nužudyti milicininką Šimkovą ir palaidoti nukautus banditus? (Sėda prie šoninio stalo).
MORKUS. Jūs juokus darote, draugai tardytojai! Kaip tokias nesąmones aš galėjau daryti? O šis provokatorius tyčiom stengiasi mane įskųsti, keršydamas už savo draugus banditus.
STAKNYS. Nėra ko priekabių ieškoti, ponuli. Norėjai visą mūsų miestelį išprovokuoti prieš liaudies valdžią, mus visus pražudyti, tai dabar, reiškia, ir pjauk, ką pasėjai.
MORKUS. Kada gi aš pas tave buvau, provokatoriau? Aš tavęs nė nemačiau. Tik kalėjime suimtą.
STAKNYS. Reiškia, per trumpą atmintį turi, ponuli. Arba bijai prisipažinti, kad buvai atsitrenkęs pas mane tą patį vakarą, kai miestelio aikštėj, reiškia, buvo pamesti lavonai.
MORKUS. Velnias tu, o ne rupūžė!...
STAKNYS. Ponas teisėjau, aš čia atvestas, reiškia, ne koliotis, o išaiškinti teisybę.
BOBROVAS. Teisingai, Stakny. Todėl pasakyk, kaip tu supratai Morkaus įsakymą. Ar jis tau liepė savo vardu, ar kieno kito?
STAKNYS. Jei jis man būtų liepęs savo vardu, reiškia, aš tuojau būčiau supratęs klastą. Bet tas kurstytojas man sakė, kad tokia NKVD valia. Todėl aš ir paklausiau.
MORKUS. Nagi, po velniais!... Klausyk, Bobrovai!... Argi tu nematai, kad jis pina tokį melagingą šmeižtą, kad jam pavadinti nėra žodžių.
BOBROVAS (labai šaltai ir ramiai). Nematau, draugas Morkau. O jeigu tu matai, tai įrodyk, pristatyk liudytojus. Tuo tarpu mums pakanka Staknio.
VARA (juokiasi). Tu liudytoju galėtum pasirinkti savo gelbėtoją, šventąją Joaną.
MORKUS. Prašau nesityčioti!... drauge iš angių giminės. (Tyla). O tu, Bobrovai, šitokiu tardymu įžeidi sovietinio teismo rimtį. Juk aš esu MGB tardytojas.
BOBROVAS (šaltai). Tu, rodos, toks buvai, bet nebesi.
MORKUS. Taip. Buvau MGB tardytojas. Ir todėl man turi būti taikoma kitokia procedūra. O kai tu leidi mane šmeižti šitam banditų patikėtiniui, tu įžeidi pačią įstaigą.
BOBROVAS. Aš tik atlieku akistatą banditinio kapitalizmo agento su suklaidintu proletaru... O tu, Stakny, ar dar turi ką pasakyti?
STAKNYS. Žmonės seniai sako, kad savas šuva, kai pasiunta, kanda klastingiau ir skaudžiau. Šitą tiesą aš tik dabar supratau, reiškia, kai šis niekšas įkando man ir visam mūsų miesteliui. (Paliesdamas savo sužeistą antakį). Aš gailiuosi, reiškia, kad tam provokatoriui apgautas talkininkavau, ir prašyčiau pasigailėti. O jei, reiškia, nevertas, sušaudykit mane drauge su juo.
BOBROVAS. Varvara Ivanovna, prašau išvesti Staknį. (Vara jį išlydi).
MORKUS (žiūrėdamas į išeinančius). Iš kur jis, velnias, taip išmoko meluoti?

15.

BOBROVAS. Tas proletaras sako teisybę. O aš noriu tave paklausti: ar tu žinai, kad visas reikalas sukasi apie tavo, kaip MGB teismo kolegijos nario, išdavystes ir provokacijas??
MORKUS. Žinau. Bet tai netiesa.
BOBROVAS. O kas yra tiesa?
MORKUS. Juokdary! Lyg tu nežinotum. Visa tai, kas naudinga revoliuciniam proletariatui ir jo avangardui — komunistų partijai. (Grįžta Vara ir atsisėda beveik šalia Bobrovo).
BOBROVAS. Taigi šitos tiesos šviesoje, be sentimentų ir ašarų, atsakinėk man trumpai ir aiškiai. Pirmiausia, kodėl tu per tardymą taip pataikavai Joanai Šveinytei? Ar dėl to, kad jai turėjai jausmų, kurie buržuazine terminologija vadinami meile?
MORKUS. Kadaise gal aš ją mylėjau, bet dabar...
VARA (pratęsdama). Dabar drauge su ja norėjai pabėgti pas banditus?
BOBROVAS. Kitas klausimas. Kodėl tu klastojai jos nusikaltimo istoriją, iškreipdamas kitų parodymus, visais būdais švelnindamas jos kaltę, net nuslėpdamas įrodomąją medžiagą, — ar todėl, kad toji banditų bendradarbė ir reakcijos galva nuo seniai buvo tavo meilužė?
MORKUS. Ką tu vadini klastojimu ir švelnumu, tai tebuvo mano draugiška taktika priešui demaskuoti ir atversti komunizmo labui. O mano meiluže Joana Švelnytė niekada nebuvo; šituo atžvilgiu ji perdaug prietaringa.
BOBROVAS. Meluoji, provokatoriau. Kamniovai, perskaityk jam Joanos prisipažinimą.
MORKUS (ironiškai). Nevarkite, draugai. Jei šitaip ji paliudijo... tada, aišku, ji pasakė jūsų teisybę. Ar netaip, drauge Vara?
VARA. Taip. Ji netokia sukta, kaip tu.
BOBROVAS. O tu, slapuke, ar ketinai atsisėsti komunistų partijos viršūnėj ir su nacionalinių banditų pagalba nuversti vyriausybę?
MORKUS. Apie viršūnę svajojau ir to nelaikau nusikaltimu. Bet nuversti vyriausybę, ir dar su banditų pagalba — tai tokia nesąmonė, kad nė šiltine sirgdamas nesu sapnavęs.
BOBROVAS. Tai kodėl tu, išdavike, prašei Ginkų nurodyti banditų dalinį, kuriame tu galėtum kovoti?
MORKUS. Juokdariai! Komediantai! Jei nebūtų tokia rimta valanda, aš norėčiau išjuokti visus savo vidurius. Juk per mikrofoną klausėtės. Tai galėjot suprasti, kodėl aš taip kalbėjau.
BOBROVAS. Bet tavo banditinė meilužė tą patį paliudijo. Kamniovai, perskaityk jam...
MORKUS. Jūs išprievartavot ją, šunsnukių veislė. Kitaip šitokio melo ji niekada nebūtų pasakiusi.
BOBROVAS. Prievarta ir provokacija, išdavikų gegute, kaip tik yra tavo metodai, kuriais tu suteršei MGB teismo garbę.
MORKUS. Bet kokią teisę turite mane smerkti jūs, kai jūsų metodai — tokie pat, kaip manieji?
KAMNIOVAS. Ar tu užmiršai, kad teisę turi tas, kas turi jėgą, t. y. kam paveda mūsų galingoji partija.
VARA. Ar dabar supratai, išdavike?
MORKUS. Tik klausimas, kuris mūsų didesnis išdavikas. Ar tas, kuris dešifruoja priešą, ar tas, kuris savo draugą areštuoja savo kambary?
VARA. Atsakyk pats.
BOBROVAS. Dabar paskutinis klausimas. Kiek tau sumokėjo anglų ir amerikiečių kapitalistai už Skaudės kruviną provokaciją?

MORKUS (dusdamas iš pykčio). Tūkstantį galvų... Ne. Kiaušų... Tūkstantį makaulių, išpuvusių ir dvokiančių, bet su gyvačių lizdais... tokių kaip jūsų, kad net vemti noris.

BOBROVAS (trenkdamas kumštimi, stoja). Užčiaupk kalės snukį, parsidavėlių atmata!... (Ištraukdamas pistoletą). Aš tuoj tau kiaušą atidarysiu!
VARA (sulaikydama Bobrovo ranką). Palauk, draugas Bobrovai. Be triukšmo. O tu, parsidavėli, prisipažink.
MORKUS. Kur? Ar tavo lovoj?
VARA (išsiimdama savo pistoletą). Čia pat. O jeigu neprisipažinsi arba... jeigu dar kartą susikoliosi, tuojau paleisiu kulką. (Nugręžia pistoletą į Morkų ir šitaip pasilieka stovėti).

BOBROVAS (aprimęs, padėdamas ant stalo savo pistoletą, sėda). Tavo teisybė, drauge Vara. Reikia ramiai. O tu, kapitalistų agente, kaip buvęs mūsų kolegijos narys, gerai žinai, ką reiškia prie kaltinimo prisipažinti arba jį atmesti. Taigi, pasakyk paskutinį savo žodį. (Tyla).
MORKUS (prislėgtas). Taip. Aš kaltas.
BOBROVAS. Prisipažįsti?
MORKUS. Taip. Ir gailiuosi suklydęs. Tačiau, jei dar galėčiau būti naudingas socialistinei statybai, bent kaip įrankis būsimam žydinčiam sodui, prašau dovanoti gyvybę. O jei ne, prašau sušaudyti. (Tyla).

BOBROVAS. Varvara Ivanovna, išvesk nusikaltėlį.
VARA (vis atstačiusi į Morkų pistoletą). Pirmyn, draugas Morkau. (Išlydi).

16.

BOBROVAS (atsistojęs, įsikiša pistoletą). Velnio gegutė!... Ir dar išdrįsta drėbti, kad mano makaulėj gyvačių lizdas...

KAMNIOVAS. Nesijaudink dėl tokio mėšlo.
BOBROVAS. Nesijaudink! O ką pamanys ministeris, sužinojęs, kad mūsų įstaigoj, mūsų smagenyse įsiveisė toks pūnantis grybas.
KAMNIOVAS. Ministeriui tai — jokia naujiena.
BOBROVAS. Kvailas tu... Ta Morkaus istorija — pavojinga kompromitacija.
KAMNIOVAS. Tu rimtai įsitikinęs, kad Morkus išprovokavo banditų laidotuves?

BOBROVAS. Bet aš nujaučiau, kad jis kadaise buvo įsimylėjęs tą tamsią klerikalę. (Įeina Vara).
VARA (lyg be jėgų). Ką sugebėjau, Bobrovai, atlikau. O dabar gali mane teisti ir bausti.
BOBROVAS. Vara! Už ką tave bausti?
VARA. Tuo momentu, kai sargui atidaviau Morkų, jis atsigręžė į mane ir sušuko: "Tegyvuoja komunizmas, kurį tu išdavei už smulkios buržujės kerštą!"

BOBROVAS. Ir tu patikėjai to provokatoriaus tuščia fraze?
VARA. Taip, Bobrovai. Dėl tos mergšės mano kerštas nebuvo grynai komunistinis.

BOBROVAS. Varvara Ivanovna! Tavo pavyduliavimas buvo labai naudingas.
VARA. O man gėda! (Ji sėda).
BOBROVAS. Jei tu pradedi savo autokritiką, Vara, tai pasakyk, kada tu įsitikinai, kad Morkus — išdavikas? Ar tada, kai jis sapne ištarė Švelnytės vardą?
VARA. Ne. Žymiai anksčiau.
BOBROVAS. Tai ko tu graužies?
KAMNIOVAS (atsistodamas). Palauk, Bobrovai. Ji įsiuto prieš Morkų tada, kai jis Švelnytei pasakė, kad Vara — įkyri šnipė.

BOBROVAS. O tu nebūtum įsiutęs? Ar Morkus nusikaltėlės akivaizdoj turėjo teisės blogai atsiliepti apie savo draugę ir bendradarbę?
KAMNIOVAS. Ne.
BOBROVAS. Tai kuo tu kaltini Varą?
KAMNIOVAS. Dėl to, kad jau tada Vara pavyduliavo ir degė asmeniniu kerštu.
BOBROVAS. Ir gerai. Jis tik paaštrino jos partinį budrumą.
KAMNIOVAS. A, mėšlas!... (Nueina į šalį).
VARA (užsigavusi). Kas mėšlas? Ar mano jausmai, ar partinis budrumas?
KAMNIOVAS. Morkaus istorija, subjektyviste!
BOBROVAS. Draugui Kamniovui nuraminti dar vienas klausimas, Vara. Kokie motyvai nulėmė, kada tu sumanei parsivesti pas save Morkų? Asmeniniai ar partiniai?
VARA. Ir vieni ir kiti. O kai viskas paaiškėjo, aš jį areštavau.
BOBROVAS. Tada aš nematau tavo kaltės. Einame prie stalo, Vara, ir spręskime tą šlykščią bylą iki galo.
VARA. Ne, Bobrovai. (Stoja). Teiskite jį vienu du. O savo parašą aš padėsiu vėliau. (Išeina).
KAMNIOVAS (žiūrėdamas į išeinančią Varą). Kaip sacharinas! Ir saldu, ir priklu.

17.

BOBROVAS. Ko tu vis puoli tą Varą? Kas tau yra?
KAMNIOVAS. Niekas.
BOBROVAS. Tai sėsk ir rašyk.
KAMNIOVAS (sėda ir rašo). Tai kiek duosim tam Morkui? Dvidešimt penkerius?
BOBROVAS. Sušaudyti tą blakę.
KAMNIOVAS. Ta jo provokacija reikšminga ir savotiška. Gal atsiklausti ministerio arba partijos?
BOBROVAS. Teisybę sakai. (Vaikšto).
KAMNIOVAS. O Ginkui kiek?
BOBROVAS. Ne. Po Morkaus turi eiti jo meilužė.
KAMNIOVAS (rašydamas). Tai kiek jai?
BOBROVAS. Dvidešimt penkeri priverčiamųjų.
KAMNIOVAS (pakėlęs galvą). Nuo savęs aš siūlyčiau ją sušaudyti.
BOBROVAS (sustojęs). Bet socialistinei statybai reikia darbo jėgos.
KAMNIOVAS. Bus Ginkus, Staknys, arba... dar suimsime kitus.
BOBROVAS (priėjęs prie stalo). Kodėl tu manai, kad Joaną Švelnytę reikia sušaudyti?
KAMNIOVAS (nuleisdamas žvilgsnį). Ją reikia sušaudyti, arba paleisti.
BOBROVAS. Paleisti tokią svarbią banditę?
KAMNIOVAS (pakėlęs žvilgsnį). Nes ji arba kalta, arba nekalta.
BOBROVAS (nueidamas). Štai tau!... Net visai nekalta.
KAMNIOVAS. Idiotas!... Argi tu nematai, kad ji turi savo tiesą? Dėl jos ji pasiryžusi mirti, kaip ir mes.
BOBROVAS (atsigręžęs). Bet ji yra mūsų priešas. Ir dar labai atkaklus. Atšaukia net savo prisipažinimus.
KAMNIOVAS. Priešas, taip. Sutinku. Bet jeigu jis veidmainyste gali išpirkti savo gyvybę, o vis dėlto verčiau pasiryžta mirti dėl savo tiesos, tai tas priešas nėra eilinis.
BOBROVAS (ironiškai). Auksinis, a?
KAMNIOVAS (staiga pakildamas). Bobrovai! Tuoj sukruvinsiu snukį!... Jei nesiliausi kabinėjęsis prie žodžių. (Nueina nuo stalo).
BOBROVAS. Tai pagal tave neeilinį priešą reikia paleisti?

KAMNIOVAS (neatsigręždamas). Aš pasakiau: arba sušaudyti, arba paleisti.
BOBROVAS. O aš manau, kad priešas turi ėsti šaknis, graužti supuvusias bulves, o savo prakaitą išvarvinti socialistinei statybai.
KAMNIOVAS (atsigręžęs). Kvaily! Joks žmogus dėl klaidų ir fikcijų sava valia nemiršta. O jeigu jis kovoja iki mirties, tai istorija jį gali išteisinti. Bet jeigu mūsų tiesa, tai evoliucijos girnos, kurias nori sulaikyti priešas, turi jį sumalti, o ne beprasmiškai kankinti.
BOBROVAS. Jeigu tu pasilieki prie savo kraštutinių "arba-arba" ir mudu nesusitariame, tai į mūsų komisiją reikia pakviesti trečiąjį, iki pilno sąstato.
KAMNIOVAS. Kviesk. Man vistiek. (Bobrovui išėjus, jis pereina keletą kartų per kambarį ir sėda taip, kad grįžtąs iš kairės Bobrovas ir Vara su pistoletu rankoj pasirodo jam beveik iš užpakalio. Drauge įeina ir sargybinis).
18.
VARA (atkišdama pistoletą į Kamniovą). Pakelk rankas ir stok!
KAMNIOVAS (atsistodamas ir pakeldamas rankas). Ar pasiutote?
BOBROVAS (imdamas Kamniovui už kaburo). Duok čia ginklą.
KAMNIOVAS. Bobrovai, Aleksi... už ką?
BOBROVAS (išimdamas Kamniovo pistoletą). Už ką? O gi labai paprastai. Norime tave apsaugoti nuo tavo auksinės raupsų.
KAMNIOVAS (nuleisdamas rankas). Per vėlu, draugai.
BOBROVAS. Kodėl per vėlai?
KAMNIOVAS. Aš jau "raupsuotas" ir žiurke būti nebenoriu.

Šituos Kamniovo žodžius, uždangai greitai leidžiantis, palydi gongo smūgiai, į kuriuos įsijungia orkestro garsai, išreikšdami kovą, kentėjimus ir raudas. Šitiems motyvams švelnėjant, pasigirsta meilės ir taikos šviesų akordai. Jie visai nepranyksta net, kai orkestre išsivysto giedri pavasario nuotaika. Girdėti gegutės kukavimo, piemenėlio ragelio ir paukščių giesmės įspūdžiai. Tada pamažu švelnieji meilės ir taikos motyvai pereina į giesmę procesijos, kuri iškilmingai žygiuoja per Lietuvą. Procesijos giesmė baigiasi galinga fūga pagal motyvus psalmės "Dievas — mūsų prieglauda ir stiprybė".

1951. VI. 30 (XII. 5).

Eug. Gruodis

RUDENS EILĖRAŠTIS

Miškai jau išgeltę ir bežadžiai:
isskridę smagūs paukščių būriai —
tik plazda, vėjų sūpuojami medžiuos,
išblyškę medaus koriai;

tik gelsvą rudens saulės medų,
praskleidęs nuogas beržo šakas,
siauru ruoželiu — lyg pirštu — veda
vėjas, šnabždėdamas kažką...

VIENA MOTERIS

Viešpatie, neužkelk vartų
ant kelių nebaigtų —
leisk man pasilenkt dar kartą
prie daiktų;

Žemė mane atstūmė,
bet Tu žinai: aš iš tų,
kurie be jos intymumo,
nežino net kas Tu...

Aš turiu degti ir svaigti,
ir save atiduot —
aš viena — tik šiurkštus daiktas,
tik — akmuo leduos.

KŪRYBOS PASAULY

KNYGOS ir ŽURNALAI

LIETUVIŲ KALBOS ISTORIJA

Dr. P. Jonikas, LIETUVIŲ KALBOS ISTORIJA. Išleido TERRA 1952 m. Čikagoje, 255 psl.

Malonu, kad tremty lietuviška knyga nemirė. Beletristikos pasirodo gal daugiau, negu jos pareikalaujama. New Yorko "Gabijoj" jauties kaip kuriame Kauno ar Vilniaus knygyne. Sunkiau dienos šviesą išvysti mokslinei ar šiaip negrožinės literatūros knygai. Tačiau ir jos prasimuša į skaitytoją. Viena iš tokių yra ir dr. P. Joniko "Lietuvių kalbos istorija".

Tai yra pirma ir vienintelė tos rūšies knyga, kuri buvo verkiant reikalinga. Straipsnių straipsnelių apie mūsų kalbą prirašyta nemaža, bet eilinis inteligentas iš jų tiek teatsimena, kad mūsų kalba yra "labai sena", galbūt seniausia ir panašiausia į sanskritą.

Dr. P. Jonikas yra geriausias mūsų kalbos istorijos žinovas, dėl to jo knyga nėra mėgėjo ar propagandininko, bet mokslininko darbas. Tiesa, pats autorius pratarmėj sakosi šį darbą paruošęs "daugiau platesniajai visuomenei" ir, be to, turėjęs dar galvoj ir mokyklų reikalą. Dėl to, anot paties autoriaus, tai esą tik "kalbos istorijos bruožai". Vis dėlto tie bruožai yra parašyti moksliškai, t. y. pasiremiant visa tuo klausimu žinoma ir autoriui prieinama mokslinė literatūra. Dėl to čia nėra jokių patriotiniais ar propagandiniais sumetimais išvedžiojimų, kurie negali būti pagrįsti mokslo duomenimis. Toks darbas tinka ne tik platesnei visuomenei; jis tiktų ir Lietuvos universitetų studentams, o gal net ir profesoriams.

Mūsų kalbos istoriją autorius pradeda nuo pat indoeuropiečių prokalbės. Paskui rašo apie baltų prokalbę bei protautę, baltų kalbas, apie lietuvių kalbos priešpaminklinį laikotarpį, paskui apie paminklinį laikmetį bei pirmuosius to laikmečio lietuviškų knygų autorius. Čia P. Jonikas apibūdina Mažvydo, Bretkūno, Daukšos ir Sirvydo raštų kalbą, pirmąsias lietuvių kalbos gramatikas bei žodynus. Panagrinėjęs mūsų asmenvardžių ir vietovardžių susidarymą bei įvairių skolinių mūsų kalboje atsiradimą, autorius prieina prie bendrinės kalbos. čia kalbama apie pirmąsias gramatikas, tarmės pasirinkimą ir kita. Toliau kalbama apie rašybą, mūsų kalbos tyrinėtojus nelietuvius ir knyga baigiama didžiausiais lietuvių kalbininkais — Jaunium, Jablonskiu, Būga.

Kaip matome, liečiama daug klausimų, kurie ir eiliniam skaitytojui nespecialistui gali būti įdomūs, nes su kalba paliečiama ir tautos praeitis bei jos santykiai su kitomis tautomis.

Suprantama, tokio pobūdžio ir tokios apimties knygoje leistis į smulkmenas ar tebediskutuojamas problemas būtų netikslu. Vis dėlto kai kurie "probleminiai" klausimai, kurių autorius neliečia, ir platesnės visuomenės skaitytojui būtų įdomūs. Pvz. autorius paliete mūsų kalbos senumo klausimą. Skaitytojui gali būti įdomu: kaipgi iš tikrųjų yra — ar mūsų kalba yra senesnė pvz. už vokiečių ar rusų kalbą, ar ne? Autorius teisingai pažymi, kad kalbos senumas reiškia jos lyčių senumą. Mūsų kalbos lytys laiko bėgyje mažiau tėra pikitusios, negu kitų kalbų; kai kurios jų yra tiesiog prokalbės senumo. Ryšium su tuo kaip tik ir kyla praktinis klausimas: ar lyčių senumas, jų "pilnumas" reiškia ir kalbos tobulumą? Eilinis skaitytojas ne kartą yra girdėjęs, kad kitos kalbos, neturinčios tokių pilnų lyčių, jau esančios apgadintos, išsigimusios. Tad ar mes turim stengtis savo senąsias, pilnąsias lytis išlaikyti, "užkonservuoti"?

Neliečia autorius nė kito dažnai keliamo klausimo: kurioms kitoms kalboms baltų kalbos yra artimiausios, "giminingiausios"? Dažnas juk sako, kad tokia artimiausia giminė esanti sanskrito kalba. Kiti vėl gretina baltų kalbas su slavų kalbom.

Galima būtų kelti klausimą, kiekgi tų baltų kalbų iš viso yra buvę? Būga buvo teigęs, kad baltų kalbų grupę sudaro, be lietuvių, latvių ir prūsų kalbų, dar kuršių, sėlių ir žiemgalių kalbos. Čiagi kaip tik pirmiausia reikėtų atsakyti į klausimą, kuo skiriasi kalba nuo tarmės ir kodėl sėlius ar žiemgalius sakome turėjus kalbas, o ne tarmes.

Bet šie visi klausimai liečia, tiesą sakant, ne tiek lietuvių kalbą, kiek baltų prokalbę, ir dėl to autorius ties jais tik stabtelia bendro vaizdo dėliai.

Pats dalyko dėstymas labai aiškus, suprantamas, nevartojama eiliniam skaitytojui nesuprantamų terminų. O jei kuris ir pavartojamas, tai ir paaiškinamas. Pati kalba ir rašyba šimtu nuošimčių jablonskinė. Autorius nėra linkęs į kokias naujoves. Jis pvz. visą laiką vartoja tą patį prieveiksmį **ilgainiui,** nors labai nevaizdingą. Jablonskio įdraustas, autorius ir dabar tebevengia posakių **laiko bėgyje, laikui bėgant** ir pan. Kiek pastebėjau, nuo jablonskinės skyrybos autorius atsišlieja tik žodžio **pavyzdžiui** neskyrimu kableliais.

Knygos gale yra literatūros sąrašas, rodyklės ir knygos turinio santrauka anglų kalba.

L. Dambriūnas

NAUJAS MALDYNAS

Kun. Stasys Yla: Sveika Marija — Mažasis maldynas, piešiniai dail. Telesforo Valiaus, išleido ir atspausdino Nekalto Pr. Seserys, Putname, 357 pusl.

Lietuvos katalikų gyvenime maldaknygė turi garbingą istoriją. Mūsų atmintis neša iki "Didžiojo Šaltinio", kuris paliko žymius pėdsakus Lietuvos religinėje kultūroje. Šalia jo plito plonesni maldų rinkinėliai, pateikti gimtąja kalba, nors savotiška rašyba. Stokojant laikraščių ir knygų, ilgą laiką maldynai padėjo lietuviui ne tiktai palaikyti ryšį su Augščiausiuoju, bet ir su pačiu spausdintu žodžiu. Iš maldaknygės paprastai buvo mokomasi rašto. Pažinus raides, pereinama prie litanijų ir mišių maldų. Pagal žmogaus pajėgumą maldaknygėje buvo sprendžiamas ir visas jo apsišvietimas. Senoj gadynėje maldynai davė vidinio impulso šviestis. Žmogus girdėjo, jog uoliai Dievo tarnybai rožančiaus būtų permaža, tad ir ne naujiena, kad maldingesnieji, ypač iš moterų tarpo, grynai religinių motyvų vedami, stengėsi išmokti rašto ir net pamokyti kitus.

To užsidegimo ypač matome spaudos draudimo laikotarpyje, kai buvo pažeistos ir maldaknygių teisės, įsakant vartoti nemėgstamus rašmenis. Tame pasikėsinime daugelio įžiūrėta abu pavojai — religijai ir tautybei, užtai smarkiai mestasi į kovą. Per sieną daugiausia buvo pergabenta maldaknygių. Religinis pakilimas skatino žmones aukotis ir neišsigąsti pavojų. Maldaknygė visai mūsų kovai už rašytą žodį uždėjo religinį antspaudą.

Atsikūrus Lietuvai, maldaknygių klausimas nenustojo aktualumo. Besiskaidrinanti lietuvių kalba ir kyląs religinis susipratimas jau buvo žymiai pralenkęs "Didžiojo Šaltinio" gadynę. Reikėjo naujų maldynų, kurių pagelba laisvas lietuvis prabiltų į savo Kūrėją. Nepriklausomoje Lietuvoje šios srities užžėlusius dirvonus plėšė Adomas Jakštas, kan. A. Sabaliauskas, Tėv. Pranciškus Bizauskas, O.F.M., kun. Jonas Kudirka ir kiti. Užjūryje plačiai pasklido prel. Juro ir kun. Pr. Juškaičio sudaryti maldynai. Tremties audrose gi labiausiai lietuviams melstis padėjo prel. F. Bartkus ir kun. Stasys Yla. Šio paskutiniojo parengtos maldaknygės susilaukėme ir Amerikoje. Tai "Sveika Marija" arba Mažasis Maldynas, kurį šį pavasarį išleido Nekalt. Pr. Seserų Kongregacija Putname.

Katalikas, išgirdęs apie naujo maldyno pasirodymą, turi teisės klausti, kuo jisai skiriasi nuo ankstesniųjų. Kartais gali susidaryti įspūdis, jog litanijos, liturginės bei atlaidinės maldos visuomet yra tokios pat, nežiūrint, kokioje maldaknygėje būtų atspausdintos. Tai tiesa — jų turinys, aišku, išlieka pastovus, bet labai gali skirtis maldaknygės kalba, medžiagos išdėstymas, išorinis apipavidalinimas. O be to, juk autoriui niekas nedraudžia įdėti ir savo parašytų arba iš kitur paimtų maldų, kurios dar nėra pasklidusios.

Kalbant apie kun. St. Ylos Mažąjį Maldyną, pirmiausia tenka pasakyti, kad jis savo turiniu ir visa išore yra pritaikytas šios gadynės lietuviui, išblokštam iš tėvynės ir žengiančiam per pasaulį su skausmu bei ilgesiu. Tuo, žinoma, nenorima teigti, kad anksčiau išleistos maldaknygės būtų svetimos lietuvio dvasiai, o tiktai pažymėti, kad šis maldų rinkinys yra naujas ir labai gražus įnašas lietuvių religinėn raštijon.

Kun. St. Yla gerai pažįsta šių dienų lietuvio sielą ir nujaučia, kaip ji galėtų kreiptis į savo Kūrėją. Tai yra bene vienintelis kunigas, kurias maldas. Jis randa kelią į skirtingiausių profesijų žmones ir pagelbsti jiems išsiskleisti maldoj. Tai negalima vadinti lengvu darbu. Rašant maldas, tenka kalbėti kitų vardu ir todėl, išėjus iš savo asmeninių nuotaikų, siekti visuotinumo. Kitaip malda nesužavės didesnio žmonių būrio ir liks grynai individuali. Kitas sunkumas, kuriant maldas, yra nuosaikumo išlaikymas. Čia daug lengviau kaip kur kitur išeiti į sentimentalumus, banalybes, retoriką. Be to, ir neatsargus vartojimas neįprastų vaizdų bei išsireiškimų kenkia maldos visuotinumui. Užtai kartais gražiausi eilėraščiai netinka maldaknygėms, kai tuo tarpu šiaip pasiskaitymui ir deklamavimui yra nepakeičiami.

Ši maldaknygė pirmiausia ir išsiskiria iš kitų naujomis maldomis, sumaniai parinktomis iš įvairių šaltinių ir paties autoriaus sukurtomis. Kur nėra Bažnyčios griežtai nustatytų, ten kun. St. Yla kuria savąsias. Ir tai jam sekasi. Jis, galima sveikinti, išvengia ir sentimentalumo, ir retorikos, ir banalybių. Naujieji išsireiškimai yra įdomūs, bet nuosaikūs ir daugumai prieinami. Dėl to ir joje randamas naująsias maldas galima vadinti visuotinėmis, t. y. savomis tiems, kuriems skirtas rinkinys, būtent šių dienų iš tėvynės ištremtiems lietuviams.

Šioje maldaknygėje skaitytojas ras kitokias rytines, vakarines maldas, pasiruošimus bei padėkojimus Komunijos metu, Kryžiaus Kelių, mišių maldas; maldas įvairiomis progomis ir į įvairius šventuosius. Įdomi yra visa serija asmeninių maldų, skirtų kalbėti jaunuoliams, sportininkams, kariams, kunigams, darbininkams, ūkininkams, gydytojams, teisininkams, menininkams, kalbėtojams, ligoniams, mirštantiems... Be to, autorius nepašykštėjo ir kitiems lietuviams rašytojams, ypač poetams, vietos. Jautriais jų žodžiais galės pasinaudoti tikintieji.

Naujas yra ir maldyno medžiagos suskirstymas. Turėdamas prieš akis apskritus metus, autorius padalija maldas į dienines, savaitines, mėnesines ir metines. Po to išrikiavo progines maldas, griežtai nesurištas su laiku, o labiau priklausančias nuo besimeldžiančiojo nuotaikos ir kitų aplinkybių. Šalia naujesniųjų maldyknygėje randamos ir visos įprastinės Bažnyčios maldos. Tik gal ne vienas pasiges mišparų, kurių čia neužtiks. O pravartu būtų buvę įdėti ir juos. Nors, tiesa, šios rūšies pamaldos kaikuriose vietose sekmadieniais nebelaikomos, tačiau 40 val. atlaiduose ir didesnėse šventėse tenka dar ir su jomis susidurti.

Žinoma, įpratusieji vartoti liturginę kan. A. Sabaliausko maldaknygę "Šlovinkime Viešpatį" ir prel. F. Bartkaus "Būk mums malonus" čia pasiges įvairumo mišių klausyme. Tad iš anksto nereikėtų pamiršti, jog kun. St. Ylos maldaknygė visu savo pobūdžiu skiriasi nuo paminėtųjų. Jas rengdami autoriai, ypač kan. A. Sabaliauskas, pirmoje vietoje statė prieš akis šventąją mišių auką — kun. St. Yla, ją taip pat atitinkamai išskirdamas, kruopščiai pasigilino į kitas meldimosi progas. Minėtos dvi maldaknygės yra liturginiais pagrindais sudaryti mišiolėliai, šioji gi — įvairiausių maldų rinkinys, kuriame pati apimtis teleido paduoti tik du mišių klausymo būdus. Vienok, kai pasaulyje liturginis judėjimas vis plečiasi, ruošiant naują "Sveika Marijos" laidą, pravartu bus pagalvoti, kaip įderinti kaitomąjį mišių klausymo būdą ir į šį maldyną, perdaug neišplečiant jo apimties.

Labai pagirtinos yra autoriaus pastangos išleisti savo maldaknygę gražia kalba ir meniškai apipavidalintą. Tiems reikalams buvo pakviesti žinomi specialistai — kalbinei pagelbai prof. Pranas Skardžius, meninei — dail. Telesforas Valius, kuris nupiešė antraštinį puslapį, ir skyrių pavadinimus, kaikuriuos papuošdamas vinjetėmis. Maldaknygėn įvesti

MOKSLAS

JONO DUNS SKOTO VEIKALŲ KRITIŠKĄ LAIDĄ SUTINKANT

Patobulėjus kritiškam teksto metodui ir išleidus daugybę garsiųjų viduramžių mokslininkų veikalų, buvo galvota paruošti spaudai ir Skoto veikalų kritišką laidą. Tuo tikslu jau 1927 metais buvo sudaryta ypatinga komisija, kuri dešimties metų bėgyje peržiūrėjo Europos didžiąsias bibliotekas, nufotografavo užsilikusius iš viduramžių Skoto veikalų rankraščius ir paruošė kelią naujai laidai. 1938 m. Skoto veikalų leidimo komisija, susidedanti iš 12 narių su T. K. Balič priešakyje, pradėjo tiesioginį darbą. Po kruopštaus dvylikos metų triūso, Šventųjų Metų proga pasirodė spaudoje pirmieji du Skoto veikalų tomai, apimą prologą ir dvi pirmąsias Ordinacijos distinkcijas.

Šia proga norime patiekti keletą žinių apie senąsias pagrindinio Skoto veikalo laidas, jo likimą rankraščių tradicijoje ir apie kritiškosios laidos tikslą bei metodą.

Vos išradus spaudą, tuoj buvo pradėta leisti ir Skoto pagrindiniai veikalai. 1472 m. išėjo dvi pirmosios Sentencijų knygos, paruoštos Vandelinio ir Trombettos. Sekančiais metais pasirodė ir trečioji. Tos laidos tačiau buvo labai netobulos. Leidėjai nesulygino įvairių skirtingų rankraščių. Jie tik perspausdino vieną kurį, pripuolamai atrastą. Be to, jie nekreipė dėmesio į rankraščio laukuose pažymėtas pastabas ir tekste įterptus priedus (additiones), neturinčius sąryšio su kontekstu. Kai kuriuos priedus jie visai išmetė, kitus nukėlė į knygos galą. Panašiu metodu sekė ir Tomas Penketh, 1477 m. išleidęs visas keturias Skoto Sentencijų knygas. Ne kitaip pasielgė ir Gratianas iš Briksijos 1490 m. bei P. Bagnacavallo 1497 m., išleidę tas pačias knygas.

Toks sauvališkas elgesys su pagrindiniu Skoto veikalu nepatiko patiems skotistams. Dėl to garsusis ano laiko skotistas T. Mauricius iš Porto 1506 m. ėmėsi atitaisymo darbo. Tikrumoje jis tik perspausdino vieną, jo nuomone, geresnių Skoto Sentencijų tekstų, pridėdamas laukuose rastas pastabas ir priedus tekste. Jo metodu sekė A. de Fantis, davęs 1520 m. naują Skoto Sentencijų laidą. Bet ir šios laidos pasirodė netinkamos: grubus ir neapdirbtas tekstas, įterpti priedai, neturį sąryšio su kontekstu, ne visiems suprantamos pastabos laukuose darė tekstą susipainiojusį ir sunkiai prieinamą skaitytojui. Tad nestebėtina, kad D. Giner 1603 m. paruošė naują Sentencijų laidą. Jis išlygino savo nuožiūra teksto neaiškumus, išmetė tai, kas jam atrodė nereikalinga, padarė tekstą aiškų ir prieinamą publikai. Dar sauvališkiau pasielgė Cavellus, davęs kritišką Skoto Sentencijų laidą. Tekstas, tiesa, bet labai nutolęs nuo originalo.

Tokiame stovyje buvo pagrindinis Skoto veikalas — Sentencijų knygos iki 1639 metų, kada L. Waddingas išleido visus jo veikalus. Iki Waddingo laikų buvo įsivyravusi nuomonė, kad Skotas aiškinęs Petro Lombardo Sentencijas Paryžiaus ir Oksfordo universitetuose. Waddingas iš to padarė išvadą, kad Skotas parašė tik du komentarus į P. Lombardo Sentencijų knygas. Vieną jų jis pavadino "Opus Oxoniense", kitą gi — "Reportatio Parisiensis". Šiam paskutiniam jis davė Reportatos vardą, nes nesuprato žodžio "reportatio" prasmės viduramžių rankraščių terminologijoje. Jo nuomone, Skotas pakartojo arba pertvarkė Paryžiaus komentaruose tai, ką buvo parašęs Oksfordo komentaruose. Benagrinėdamas įvairius viduramžių rankraščius, kuriuose buvo nurašytos Skoto Reportatos, Waddingas pastebėjo labai didelį skirtumą tarp jų. Nesigilindamas į skirtingumo priežastis, jis pasirinko savo nuožiūrą tik vieną jų, kitas gi atmetė kaip neautentiškas. Šių dienų išorinės teksto kritikos pagalba pri-

---

kaikurie nauji žodžiai, kaip "rožinis" vietoj rožančiaus, "devindienis" vietoj novenos, rodo autoriaus pažangumą ir bažnytinėje terminologijoje.

Spaustuvės darbas atliktas gražiai. Nesigailėta darbo kaikuriuos puslapius paįvairinant dviem spalvom.

Kun. Stasio Ylos maldynas "Sveika Marija" išėjo labai tinkamu laiku. Jį, galima sakyti, iššaukė pats gyvenimas. Seniau išleistos maldaknygės baigia išsisemti, o pasaulyje išblaškyti lietuviai katalikai šiandien taip pat turi savo reikalavimus ir religinėje srityje. Kun. St. Yla maloniai atėjo jiems į pagalbą su nauju maldynu, kuris tikrai daugeliui padės pakelti mintis į Dievą.

Tėv. L. Andriekus, O. F. M.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

IGNAS ŠEINIUS: Raudonasis Tvanas. Išleido Talka, New Yorkas, 1953. 327 p. Kaina $3.50.

KUN. VYTAUTAS JONAS BAGDANAVIČIUS: Žmonijos likimas šv. Jono Apreiškimo Knygoje. Su vysk. **V. Padolskio** pratartim. Išleido Lietuviškos Knygos Kluba, Chicago, 1953. 406 p. Kaina $3.50.

VICTOR RIMŠELIS, M. I. C.: Natura et Peccatum. Roma, 1952 m. 195 p.

Die Briefe Gedemins, von Dr. Herbert Spliet, Sinsheim 1953, 32 p.

ALEKSIS RANNIT: Seven Lithuanian artists. Supažindinama su šią vasarą Pr. Lapienės vasarvietėje Stony Brook, N. Y., parodoje išstačiusiais savo darbus dailininkais (A. Galdiku, V. K. Jonynu, V. A. Kašubomis, P. Kiaulėnu, P. Lape ir R. Viesulu). Duotos minėtų dailininkų reprodukcijos, 16 psl.

A. RINKŪNAS — Kregždutė, I dalis, elementorius, skaitymai, aplinkos pažinimas ir metodinės pastabos. Spaudė bendrovė "Žiburiai", Toronte, 92 psl., kaina $1.50.

J. GRABAU - GRABAUSKAS: Kelias į pasisekimą (apie etiketą Amerikoje), II laida, 144 psl., kaina $2.00. Gaunama pas J. Karvelį, 3322 S. Halsted St., Chicago 8, Ill. ir pas platintojus.

Literatūros Lankai, neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žodis, 1953 m. nr. 2, Buenos Aires.

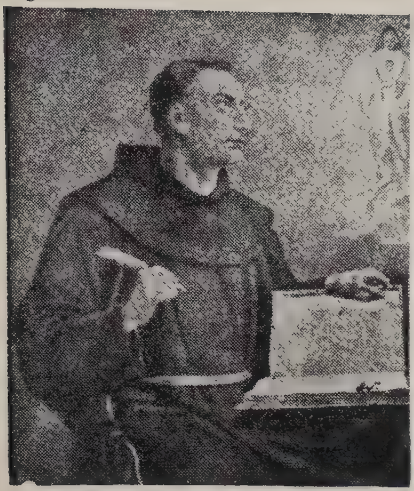
Lux Christi, biuletenis kunigams, 1953 nr. 3 (10). Straipsnių skyriuje: vysk. V. Brizgys — Archivysk. J. Skvireckas, kun. dr. V. Juozaitis — Iškrypimai mūsų žmonių pamaldume, kun. dr. Jurgis Prutenis — Masonai braunasi lietuvių tarpan, kun. dr. J. Vaišnora, M. I. C. — Vysk. J. Matulaitis traukia Tumą iš politikos. Įdomūs pamokslų ir apžvalginiai skyriai. Daug gražaus sąmojaus "Jumoro" puslapiuose.

Lietuva, Nr. 4, 1953.

Tėvynės Sargas, Nr. 1 (10), 1953.

Gabija, Nr. 4, 1953.

Santarvė, Nr. 4, 1953.

Jonas Duns Scotas, žymus vidurinių amžių teologas, dėl savo didelio įžvalgumo vadinamas "subtiliuoju daktaru".

eita aiškios išvados, kad "reportatio" viduramžių terminologijoje reiškia studentų užrašus, darytus paskaitų metu. Taigi, "Reportatio Parisiensis", kurią išleido Waddingas, nėra paties Skoto parašytas veikalas, bet paprasčiausi studentų užrašai. Dėl to toks didelis jų įvairumas ir skirtingumas. Kai kurias jų pats Skotas yra pataisęs, kitos gi nebuvo jo patikrintos. Jos pasiliko labai netikslios ir neretai net klaidingos.

Ne tik Reportatos sąvokoje ir jos prasmėje Skoto veikaluose Waddingas padarė esminę klaidą, bet ir apie "Opus Oxoniense", arba Oksforde parašytuose komentaruose. Bevartant įvairius viduramžių rankraščius, jis užtiko nemaža pastabų laukuose, kurios nurodo į Skoto "Ordinaciją". Nesuprasdamas to termino prasmės, Waddingas jį laikė sinonimu Oksfordo komentarams. Jo nuomone, Skotas paliko nebaigtas pirmą ir ketvirtą Sentencijų knygas, kurias sutvarkė jo mokiniai, papildydami trūkumus Oxoniensi et Parisiensi ordinatum ištraukomis. Dėl to "Ordinatio", sako Waddingas, "quia ex utraque Lectura Oxoniensi et Parisiensi ordinatum sive compactum". Tuo tarpu šiandie patobulinta teksto kritika teigia, kad "Ordinatio" reiškia pagrindinį Skoto veikalą, parašytą savo privačiam vartojimui iš Paryžiuje ir Oksforde laikytų paskaitų užrašų.

Waddingo pasirinktas kritiškas metodas mažai skyrėsi nuo pirmykščių Skoto raštų laidų. Tiesa, jis bandė palyginti senąsias laidas su keliais Vatikano bibliotekoje rastais kodeksais, bet tai darė labai prabėgomis. Jis nesuprato ir neįvertino rankraščiuose rastų pastabų, kurios kalba apie Skoto originalą, jo knygą, užrašus, priedus, pataisymus originale ir t. t. Waddingas išleido Skoto veikalus atbaigtus ir jo mokinių pataisytus, bet ne tokius, kokie jie išėjo iš Subtiliojo Daktaro rankų. Jo nuomonė apie Skoto veikalus buvo tapusi tradicinė, o jo išleista Subtiliojo Daktaro raštų laida buvo vienintelis skotistų šaltints per ištisus tris šimtmečius.

Tik šio šimtmečio pradžioje, išradus išorinės teksto kritikos metodą, pasirodė Waddingo nuomonės klaidingumas. Nufotografavus visus viduramžių rankraščius, kurie suima Skoto veikalus ir palyginus juos bei išstudijavus, buvo prieita galutinio sprendimo apie jo veikalų autentiškuma ir teksto originalumą.

Pagrindinis Skoto veikalas yra komentarai į Petro Lombardo Sentencijų knygas. jie pasiekė mus įvairiomis formomis Pirmoji, labai primityvi forma yra paties Skoto paskaitų užrašai, kurias laikė Paryžiaus ir Oksfordo universitetuose. Rankraščių tradicija juos vadina "Lectura prima" ir "Lectura secunda". Jie iki šiol tebėra viduramžių renkraščiuose.

Šiais užrašais naudojosi Skotas, diktuodamas savo asmeniniam sekretoriui naujus komentarus, kuriuos pavadino "Ordinatio" vardu. Kadangi pirmykštė Ordinacijos forma buvo skirta privačiam autoriaus vartojimui, ji buvo netobula ir pilna trūkumų. Joje atrandame ištisus klausimus, perrašytus iš vienų ar antrų užrašų, sutrumpintus ar išplėstus. Kartais autorius, nenorėdamas pažodžiui diktuoti kurio nors argumento, liepė sekretoriui padėti pastabą laukuose: apie tai jieškok užrašuose. Neretai ten užtinkame ir naujų argumentų. Netrūksta Ordinacijoje net tuščių vietų, kurias paliko pats Skotas, neturėdamas tuo metu gerai suformuluoto argumento. Jis tikėjosi vėliau ten sugrįžti ir papildyti. Taip suredaguotą Ordinaciją Skotas savo ranka taisė ir tobulino. Kai kuriuos klausimus jis išbraukė, pataisė, papildė naujais argumentais, naujomis pastabomis laukuose. Nelaukta mirtis nutraukė jo darbą. Skoto Ordinacija liko nebaigta ir neišleista viešam vartojimui.

Tuoj po Subtiliojo Daktaro mirties vienas jo mokinių, greičiausiai W. Alnwik, tęsė mokytojo pradėtą darbą. Jis užpildė tuščias Ordinacijos vietas turimais autoriaus raštais, perkėlė laukuose paliktus argumentus į tekstą ir, kiek galima geriau sutvarkęs patį tekstą, išleido jį publikai.

Ne visi tačiau buvo patenkinti tokiu Ordinacijos suredagavimu. Ji buvo perdaug artima pačiam originalui. Skaitytojai gi norėjo patogaus ir lengvai prieinamo teksto. Dėl to kiti redaktoriai ėmė jį tobulinti ir taisyti. Nėra tačiau ko stebėtis, kad taip sauvališkai buvo pasielgta su Skoto veikalais. Panašaus likimo susilaukė visi senovės ir viduramžių raštai. Pats Ovidijus prisipažįsta, kad jo Metamorphoseon "adhuc crescens et rude carmen, incorrectum populi pervenit in ora". Tai atsitiko todėl, kad jo mokiniai pavogė dar neatbaigtą poemą ir sauvališkai pataisę išleido viešumon. Panašiai buvo pasielgta su šv. Anselmo "Cur Deus homo" veikalu ir kitų skolastikų raštais. Tais amžiais nebuvo atsižvelgiama į autoriaus teises. Viduramžių mokslininkai naudojosi ana didžiąja laisve, kurią išreiškia vienas Vatikano bibliotekoje rastos Skoto Ordinacijos redaktorius: "Jei pastebėsi ką nors apleista ar nenaudinga, pataisyk. Pataisa bus naudinga ateinančioms kartoms". Šis redaktorius, kaip ir daugelis kitų, neatsižvelgė į tai, ką Skotas parašė savo originale, bet ką jame atrado sau naudinga. Dėl to pataisė jo tekstą, išlygino visus nesklandumus, įterpdamas jame naujų žodžių, suskaldymas sakinius, — trumpai, padarė Skoto tekstą naudingą. Kiti ėjo dar toliau: apleido net pastabas, paties autoriaus padėtas laukuose, ir paruošė skaitytojams lengvą ir švarų Skoto Ordinacijos tekstą.

Ne visus tačiau patenkino tokia Skoto Ordinacijos laida. Jau pirmaisiais dešmtmečiais po Subtiliojo Daktaro mirties (1308) kilo ginčų tarp jo pasekėjų ir prieštarautojų apie kai kurių mokytojo minčių autentiškumą. Joms įrodyti ne vienas nusigręžė nuo viešumai išleistų Skoto veikalų, kreipdamiesi į patį originalą. Tai davė progos objektyvios tiesos jieškotojams patikrinti išleistus Skoto veikalus su jo orginalu.

Asyžiaus miesto bibliotekoje atrastas rankraštis liudija, kad jo redaktorius turėjo prieš akis paties Skoto rašytą Ordinaciją. Tai vienas iš charakteringiausių viduramžių teksto kritikos pavyzdžių. Sekdamas savo laiko dvasia, redaktorius nedėjo pagrindu paties Skoto originalo, bet vieną jau suredaguotų laidų, artimiausių pirmajai laidai. Šią laidą jis palygino su Skoto originalu ir kitomis, dar labiau nutolusiomis nuo originalo laidomis. Teksto laukuose Asyžiaus kodekso autorius padėjo kritiškas pastabas, iš kurių galima susidaryti pilną vaizdą apie patį Ordinacijos originalą. Ten kiekvienas teksto sakinys kritiškai vertinamas, laukuose

padėtomis pastabomis: to nėra Skoto knygoje, tai Skotas išbraukė savo knygoje, čia Skotas pataisė, tai Skotas parašė laukuose, tai Skotas pridėjo savo ranka, Skoto knygoje taip yra ir t. t. Nors Asyžiaus kodeksas buvo didelis įnašas į Skoto Ordinacijos atstatymą, tačiau nebuvo lemiamas. Laukuose padėtos pastabos, nurodančios santykį su originalu, ne visų buvo suprastos ir įvertintos. Ne vienam sekančių redaktorių jos davė progos naujoms klaidoms. Taip tad, juo labiau dauginosi ranka rašytos Skoto Ordinacijos laidos, tuo jos tekstas labiau tolo nuo originalo.

Kritiškos laidos tikslas yra išleisti Skoto veikalus tokius, kokie jie išėjo iš paties autoriaus rankų. Nesvarbu, kad jie atrodys pilni trūkumų ir netobulumų. Nesvarbu net, ar juose užtiksime klaidų ir, šių dienų akimis žiūrint, net erezijų. Teksto kritika neieško autoriuje objektyvios tiesos, bet istorinės. Leidėjai seka principu, kad tiesa Bažnyčioje vystosi ir auga, jos paveldėtojams įsigyvenant į apreiškimą. Teigti, kad kuris Bažnyčios Daktaras pasiekė absoliučios tiesos, yra paneigti Šventosios Dvasios veikimą joje. Kiekvienas autorius turi būti vertinamas savo laiko dvasioje, kiek jis pajėgė įsigyventi į ją ir peržengti savo laiko dvasią.

Naujoji laida nori padaryti Skotą prieinamą visiems, kad nesikartotų prielaidinio sprendimo klaidos, esą, Skoto veikalų vienintelis tikslas buves sugriauti šv. Tomą Akvinietį. Dėl to nereikią skaityti Skoto. Pasižiūrėjus į Akvinietį, esą galima atspėti jo nuomonę. Tokių klaidų pilni šių dienų teologijos ir filosofijos vadovėliai. Tuo tarpu Skotas yra suvedęs į mokslinę sintezę šv. Pranciškaus Asyžiečio dvasią ir atbaigęs pranciškoniškąją mokyklą. Tiesa, kad Skotas yra aštrus kritikas. Be kritikos jis nebūtų pajėgęs sukurti taip nuostabios mokslinės sintezės. Jo kritika tačiau nesiekia tik vieno autoriaus. Naujoji laida parodo kaip Skotas vien pirmojoje Ordinacijos knygoje aštriai kritikuoja net 30 savo laiko autorių.

Šiam tikslui pasiekti Skoto veikalų leidėjai yra išdirbę savo metodą, patobulindami Lachmanno ir Dom Quintain išorinės teksto kritikos metodus. Nesurasdami Skoto rankraščio, turėjo jie pasitenkinti visu šimtu viduramžių ranka rašytų Ordinacijos laidų, kurios viena nuo kitos labai skiriasi. Pirmiausia leidėjai suskirstė visus rankraščius į šeimas, surasdami jų prototipus, o iš jų — artimiausio originalui. Kadangi Skoto rankraštis yra pražuvęs, jo vietą atstoja visi tie rankraščiai, kurie savo pastabomis nurodo į jį. Tokių Ordinacijos rankraščių leidėjai yra suradę virš 30. Sulyginus visas jų pastabas ir išstudijavus kiekvieną jų, lengva nustatyti, kuris artimiausias originalui. Tai pirmos klasės rankraščiai.

Sąryšyje su pirmos klasės prototipu buvo surastas ir trečios klasės rankraščių prototipas. Šie rankraščiai, kurių leidėjai panaudoja virš 20, visai nekreipė dėmesio į Skoto pastabas, apdirbdami tekstą savo nuožiūra skaitytojų patogumui. Kelio vidurį ėmė antrosios klasės rankraščiai. Juose sutinkame Skoto padėtas pastabas, tekstą gi randame savaip pertvarkytą. Suradus prototipus, buvo lengva leidėjams susekti kitų rankraščių klaidas ir jų priežastis. Iš visų prototipų pirmoje vietoje stovi Asyžiaus kodeksas. Leidėjai jį deda naujosios laidos pagrindu, ypatingai atstatant tas vietas, kurios buvo pažymėtos Skoto originalo laukuose. Ne visuomet juo sekama, atstatant tekstą. Yra kodeksų, kurie turi patikimesnį tekstą. Iš viso, leidėjai seka Griesbacho taisykle, pagal kurią nė vienu viduramžių rankraščiu negalima pasitikėti, kol išoriniai argumentai paliudija jį esant patikimą.

Iš čia suprantamas darbo sunkumas. Leidėjai turėjo išstudijuoti kiekvieną teksto žodį pusantro šimtmečio rankraščių tradicijoje, kad prieitų išvados jį išėjus iš Skoto rankų. Naujasis tekstas, jų įsitikinimu, labai mažu nuošimčiu skiriasi nuo Skoto originalo. Ir suradus paties Subtiliojo Daktaro rankraštį, nereikėtų padaryti esminių pakeitimų.

Tėv. B. Grauslys, O.F.M.

DĖL PAŠAUKIMO TOBULYBĖN

La vocation universelle à la perfection chrétienne selon St. François de Sales[1])

Labai atsidėjęs, pasigėrėdamas, perskaičiau tą kun. Dr. Vytauto Balčiūno disertaciją, kuri, tvirtai tikiuos, susilauks šilto aido platesniuose katalikų teologų sluogsniuose. Ir ji to visai verta: ji tinkamai užpildo rimtą teologinę spragą — pagaliau vieną kartą išsamiai atsako į klausimą, kokia buvo šv. Pranciškaus Saleziečio pažiūra į svarbų krikščionims klausimą, ar visi žmonės yra pašaukti į krikščioniškąją tobulybę, o jeigu taip, — tai ar griežta yra pareiga paklusti tam pašaukimui? Mat, šv. Pranciškus Salezietis yra vienas didžiausiųjų krikščioniškosios tobulybės praktikų bei teoretikų: už tatai Bažnyčia jį pakėlė net į Bažnyčios Daktarų garbę — tad jo nuomonė šituo klausimu daug sveria: reikia tik prisiminti Pijaus XI encikliką "Rerum omnium" 1923 metais apie šv. Pranciškų Salezietį (praėjus 300 metų po jo mirties).

Prieš šv. Pranciškui Saleziečiui pasirodant su savo nuostabiais veikalais apie krikščioniškąją tobulybę, katalikų pasauly (ne Bažnyčios mokyme, tik tikinčiųjų pažiūrose) buvo įsigalėjusi nuomonė, kad, girdi, tobulybė, arba šventumas, esąs nepaprastų, labai sunkių, beveik nežmoniškų, sopulingų apsimarinimų, mankštų ir pamaldų praktikavimas, vien retiems išrinktiesiems prieinamas, o šiaipjau žmonėms užtenka, jei jie šiaip taip išvengs amžinos pražūties, saugodamies mirtinų nuodėmių ir praktikuodami būtiniausiąsias dorybes, be kurių negali apsieiti vidutiniškai padorus žmogus; na, pagaliau — gal į krikščioniškosios tobulybės kalną tekopią vienuoliai ar kunigai.

Tą klaidingą praktinį nusistatymą radikaliai griauti ėmė šv. Pranciškus Salezietis raštais ir gyvu žodžiu. Jo knygos "Įvadas į pamaldų gyvenimą" ir "Dievo meilės traktatas" yra tarsi posūkio akmuo, nuo kurio prasideda palaimingas persilaužimas, vedąs plačias krikščionių mases į krikščioniškąją tobulybę. Man rodos, jis buvo viena iš priežasčių, kad per tuos tris šimtmečius tiek "paprastų" šventųjų liko iškelta į altoriaus garbę.

Bet nuostabus dalykas: nors Pranciškaus Saleziečio Filotėja bei Teotimas buvo labai augštai katalikų vertinamas ir plačiai skaitomas, nors jo nurodytasis tobulybės kelias buvo daug kartų augštų bei augščiausių autoritetų pagirtas ir daugybės dievobaimingų žmonių einamas, tačiau ano senojo prietaro, kad, girdi, siekti tobulybės esąs lyg kažkokių ypatingai pašauktųjų dalykas, vis dar ne visur ir ne visų aiškiai bei praktiškai nusikratyta. Štai, populiarioje rimtoje Noldino - Schmitto Moralinėje Teologijoje, 28 leidime, antrajame tome De Praeceptis (1944 m. Kerle, Muenchen) nieko nerandu apie visuotinę žmonių pareigą siekti tobulybės. Matyti, pasitenkinama tuo,

---

1) Taip pat žiūr. kun. P. C. recenziją šių metų "Aidų" 4 nr. — **Red.**

MENAS

ANTANO MONČIO "KRYŽIAUS KELIAI" LAONO MIESTE, PRANCŪZIJOJE

Jauno žmogaus kūnas ir veidas yra įdomus tik tiek, kiek raumenys, aptempti oda, duoda tam tikras formas. Suaugusio žmogaus veidas ir kūnas įgauna tam tikrų raukšlių, pagal kurias, kaip iš knygos, galima skaityti jo pergyvenimus. Daug kentėjusio žmogaus veidas ir šypsnis išreiškia skausmą. Tokiame daug kentėjusiame veide atsispindis liūdesys yra ilgų metų padarinys ir yra įbrėžtas ne tik į odą ir raumenis, bet ir į sielą. Todėl jis yra gilus — darąs didelį įspūdį, stipriai veikia. Ir geriausias artistas nesugebės atvaizduoti tokio liūdno veido, nors ir žinodamas visas taisykles, kaip reikia tai techniškai atlikti.

Dar sunkiau tai padaryti skulptoriui ar tapytojui su negyva medžiaga. Reikia būti liūdnam pačiam. Reikia tikrai giliai pergyventi. Reikia pažinti skausmą, liūdesį ir vargą. Mūsų tauta tai pažino. Įrodymas — mūsų r ū p i n t o j ė l i a i . Tai — liaudies kūriniai, primityviai atlikti, be jokių proporcijų ar anatomijos dėsnių. Mus žavi vien tik jų nedirbtinis ir neteatrališkas jausmas — liūdnumas ir kančia. Kančia be išverstų akių, be išsižiojusios burnos, be išsukinėtų rankų ar kojų. Tai dvasinė kančia, išreikšta neįgudusios rankos. Tai kūrinys žmogaus, kuris nežinojo, kas yra skulptūra ir net neturėjo uždavinio tai padaryti. Jis norėjo padaryti Dievo "mūką" — tai yra — Dievo Kančią, ir net tuos kūrinius vadindavo "mūkelėmis" arba "Dievo Kančiomis". Liaudies kūrėjas nežinojo net ir paprasčiausių taisyklių, kaip iškreipti veido muskulus, kad jie išreikštų skausmą. Be jokių žinių, be mokyklos, paimdavo peilį ir medį ir droždavo skausmą. Ne skulptūrą, o skausmą ir liūdesį. Lietuvis moka tyliai ir vienišas verkti. Taip ir drožėjas, prisiminęs savo vargus, droždavo skausmą, įsigyvendamas į savo kūrinį — ir verkdamas. Todėl tas skausmas išeidavo toks gilus ir todėl jį suprasdavo ne tik jis pats, bet ir kiti žmonės ir visa tauta, net ir kitos tautos.

Vėliau atsirado pas mus tikrų dailininkų ir skulptorių, kurie, išėję meno akademijas tėvynėje ir svetimuose kraštuose, kūrė mums naujas "Dievo Kančias". Buvo sukurti gražūs darbai, puikiai sukomponuoti, gražiai techniškai atlikti. Dievo Motinos su pervertomis krūtinėmis, Kristus ant kryžiaus su iškraipytomis rankomis ir kojomis ir su didžiausiais erškėčių vainikais ant galvos. Žmonės stebėjosi puikia technika, spauda kėlė dailininkų vardus, visi džiaugėsi jaunąja karta, naująja kultūra ir meno renesansu. Visi džiaugėsi, visi buvo patenkinti ir niekas neverkė: nei žmonės žiūrėdami, nei dailininkai "kurdami".

Dailininkai buvo išmokyti "kurti", o žmones buvo auklėjami žiūrėti ir suprasti. Turėjome daug išmokytų dailininkų, buvo daug parodų, visi tuo gėrėjosi, bet, tik grįždami iš parodų pro tą pačią pakrypusią pakelės koplytėlę, nusiimdavome kepurę prieš paprastutį, apipuvusį smūtkelį. Tik čia suprasdavom, kas yra skausmas ir kas yra Dievas, ir čia pravirkdavom. Ir kryžkelėje, prie pakrypusios koplytėlės, supratom, kad tik čia yra mūsų tikras skausmas, tikras pergyvenimas ir mūsų tautos lobis. Mes, mokyti žmonės, staiga supratome tai, ką paprasti mūsų tėvai buvo padarę. Iš džiaugsmo drebančiomis rankomis rinkome iš pakelių ir pastogių apibyrėjusius ir apipuvusius, bet dar pilnus jėgos ir skausmo mūsų tautos meno turtus — mūsų praeitį ir mūsų ateitį į geriausius rūmus — muziejus. Deja — nespėjome. Daug nelaimių užgriuvo mūsų šalį, viskam kilo pavojus pražūti liepsnose ir griuvėsiuose. Supratome, kad viską reikia gelbėti, bet jau buvo per vėlu. Arba jau viskas buvo sunaikinta, arba jau mums nepasiekiama, ir svetimi viską niekino, kas mums buvo šventa.

Vienas iš mūsų buvo laimingesnis už kitus. Tai Antanas Mončys, kurio skulptūra puošia bažnyčią žymiam Laono miesto. Jam pasisekė išgelbėti daug mūsų meno turtų ir įamžinti juos akmenyje, patalpinti tokiame krašte, kur jau stovi nuo seniausių laikų graikų ir romėnų, Egipto ir viso pasaulio meno turtai.

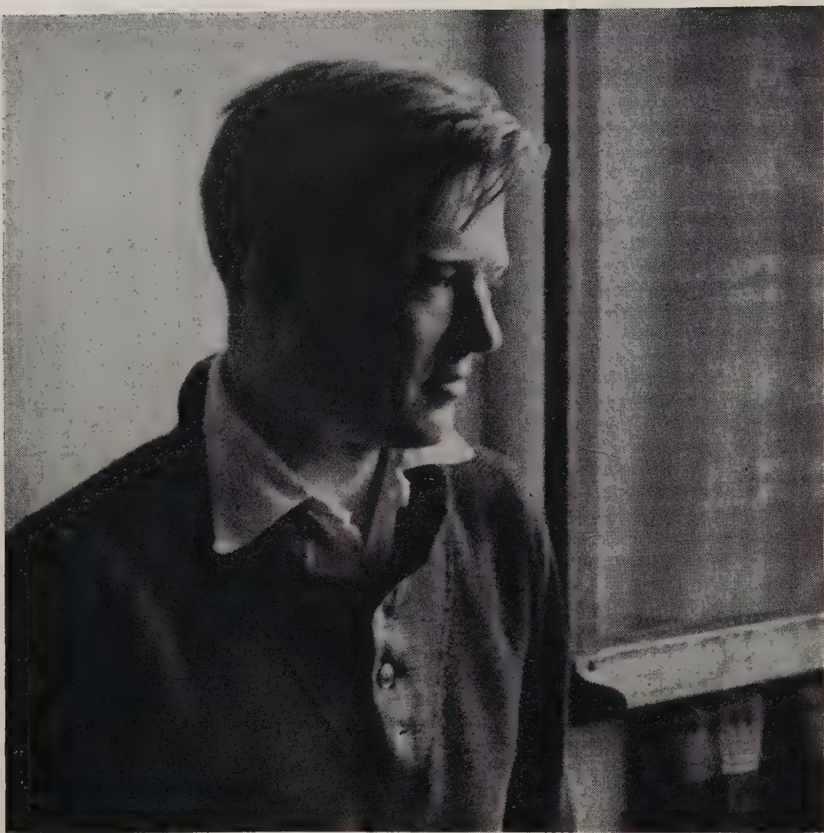
Prancūzų tauta priėmė mūsų tikrąjį meną, net ir visą savo šventovę jam paaukojo, išmesdama iš jos viską, kas buvo padaryta, bet nesukurta. Išmetė tuos Prancūzijos žmonių pagamintus darbus, už kuriuos savo laiku turėjo brangiai sumokėti. Priėmė lietuvio akmenis todėl, kad tie šalti prancūzų akmenys įgijo karštą lietuvio dievdarbio širdį, kad iš jų skausmas ir ašaros varvėjo. Iš jų veržėsi ašaros ne vieno, bet daugelio žmonių — visų lietuvių dievdarbių ir paprastų žmonių liūdesys, kančia ir Dievo meilė.

Suprato ir džiaugiasi prancūzai, gavę mūsų tautos turtą. O mes esame nuskriausti, nes grįžę Lietuvon, pasiilgsime mūsų Dievo, nerasime mūsų "smūtkelio" ir galvosime, kad sudegė, ar priešai sunaikino. Tačiau apsiriksime, nes Dievo niekas negali

---

kad juk apie tą klausimą specialiai kalba Theologia Spiritualis (Ascetica et Mystica) — tad veikale, skirtame vidutiniškajam žmogui, nėra ko apie tai kalbėti. O tačiau būtų daug ko jiems būtino pasakyti. Neradęs Noldino Moralinėj, kas būtų reikėję rasti, susidomėjau, begu rasiu geroj Dogmatinėj. Tad imu ką tik savo gautą iš Innsbrucko rimtą bei storą jėzuito prof. Dr. Lud. Lercher Institutiones Theologiae Dogmaticae ir jieškau, ką jis sako mums rūpimuoju klausimu. Randu apie tai IV/I tome (4 leidimas 1945 m.) vienui vieną puslapį 452-453, kur, kaip vien reikiant, cituojamas Šv. Raštas, Pijaus XI enciklikos Rerum Omnium, Divini Illius Magistri, Casti Connubii, iš teologų — moralistas A. Vermeersch ir spiritualistas J. de Guibert... O dyvai — šv. Pranciškus Salezietis visai ne! Suprantu: 26 tomus jo veikalų ne kiekvienas teologas gali perstudijuoti; betgi... Ką jau čia besakyti! Bažnyčios Daktaras, krikščioniškosios tobulybės klausimais vienas iš augščiausiųjų autoritetų, atrodo, turėtų būti teologų labiau paisomas! O jį geriau pažinti jiems kaip tik galės labai padėti kun. V. Balčiūno naujasis veikalas. Tik reikėtų jį pakišti teologams tiesiai po nosim, kad sužinotų tokį veikalą egzistuojant. Nežinau, ar kuklusis kun. Vytautas pasiuntė jį tokiems mėnesiniams, kaip America, Stimmen der Zeit, Etudes ir k. O tikrai būtų reikėję.

Kan. Mykolas Vaitkus

Antanas Mončys

nei sunaikinti nei pavogti. Dievas visados liks mūsų širdyse.

Nekaltas Mončys, kad jis išnešė iš Lietuvos koplytėlės tuos didžiulius akmenis, kurie gulėjo ant jo širdies. Nekaltas jis, kad, toliau nebepajėgdamas nešti tokios didžios naštos savo krūtinėje, paliko ją pakeliui. Daugelį metų jis ją nešiojo ir pavargo, o mums reikia džiaugtis, kad nesutrupino to lobio po gabaliuką, o padėjo į geriausią ant žemės muziejų — į Dievo namus Prancūzijoje, pasaulio meno centre.

Nesvarbu, kad tie namai ne Lietuvoje. Kaip Dievas mūsų visų, taip ir Jo Namai visiems atdari. Nors mums truputį liūdna, bet mes galime džiaugtis, kad svetimieji melsis prie mūsų smūtkelio. Ir tik dabar, praradę mūsų smūtkelį, mes suprasime, koks paprastas, koks didelis ir koks brangus Jis buvo. Prancūzai tą taip pat suprato. Jų spauda per savo meno kritikus tai įvertino. Daugelyje laikraščių buvo įdėti Mončio atvaizdai, jo darbų nuotraukos, o bažnyčios atidarymo proga — jo kūrinių įvertinimai.

Štai 1952 m. gruodžio 16 dieną "Union" rašo: "Jis išpildo akmenyje įvairias figūras Kryžiaus Kelių, kurie daro nepaprastai didelį įspūdį ir kurie su didele jėga traukia į save dėmesį . . . Kristaus galva, įvairiose padėtyse Kryžiaus Kelių kūrinyje, išreikšta paprastomis, bet giliai jaudinančiomis priemonėmis.

"Mončys taip pat sukūrė Marijos ir šv. Juozapo skulptūras, kurios yra pastatytos iš abiejų navos pusių. Linijos yra nepaprastai originalios, bet tai nė kiek nėra bažnyčios išniekinimas, kaip tai yra buvę kai kurios moderniose Belgijos ar kitų kraštų bažnyčiose. Ne — tai visai atvirkščiai. Ir mūsų geras Laono miestas tikrai gali didžiuotis, gal pirmas padaręs tai, ko kiti nedrįsta".

Tos pačios datos "La Depeche" rašo: "Mes matėme šį veikalą visumoje, kartu su daugeliu žiūrovų, ir kartu gėrėjomės. Mončys sumažino savo siužetą ligi minimumo ir paliko tik Kristaus veidą ir kryžių, ir tik kai kur palydėjo jį su Švč. Marija ar simboliniais daiktais. Neįmanoma išreikšti įspūdžio, suprasti, kas įgalino gimti šiuos įvairius paveikslus, tokius paprastus, tokius tyrus ir tokius nuoširdžius. Kristaus veidas, nepaprastai nuliūdęs, skausmo pilnas, vėliau verkiantis ir pilnas jėgos, nukankintas, pagaliau romus ir triumfuojantis, išreiškia visus Kryžiaus Kelių jausmus ir pergyvenimus. Visa tai atlikta nepaprastai nuostabiai, beveik pritrenkiančiai. Kryžius kartais atitolintas į antrąjį planą, kartais pastatytas su latrais ir Dievo Sūnumi, kartais gi vienas — sunkus ir masyvus užpildo šiuos vaizdus ir duoda dar gilesnį įspūdį.

"Tai yra neginčijamas šedevras. Mončys tikra to žodžio prasme liepė prakalbėti šiai negyvai medžiagai — akmeniui.

"Švč. Marijos ir šv. Juozapo statulos paprastomis ir tyromis linijomis primena kūrinius, kuriuos mes pratę vadinti "primityviais". Čia taip pat randame šiaurės krašto bruožų, krašto, iš kurio kilęs autorius. Iš jų sklinda ramumo įspūdis, nepaprastas švelnumas ir kartu drąsa bei pasiryžimas, ir tai jaudina visus. Mončys mums parodo (zakristijos rėmuose) dar visą eilę statulų, projektų molyje ar akvarelių. Ir čia viskas spinduliuoja giliu menininko temperamentu, kuris be jokių pastangų viską padaro "tikra", nes jis yra nuoširdus visoje savo kūryboje".

Baigsiu šį straipsnelį dažnai vartojamu posakiu: tai tik keletas ištraukų apie Mončio kūrybą iš daugelio prancūzų spaudos atsiliepimų.

Taip. Bet ir šie Kryžiaus Keliai yra tik keletas skulptūrų iš Mončio daugelio kūrinių.

Antanas Mončys gimė 1921 m. birželio 8 d. Žemaitijoje, Kretingos aps. Kretingos Pranciškonų Gimnaziją baigė 1941 metais. Studijavo architektūrą, kol vokiečiai uždarė universitetą, t. y. iki 1943 metų. Vokietijoje studijavo skulptūrą Meno Institute Freiburge. Jį baigė 1950 metais ir, gavęs prancūzų valdžios stipendiją, atvyko į Paryžių, kur vienus metus gilino studijas pas skulptorių O. Zadkine. Dabar, atsidavęs skulptūrai, vykdo užsakymus ir laisvai kuria.

Vytautas Kasiulis.
Paryžius, 1953

● Šią vasarą Argentinoje, Buenos Aires mieste įvykusioje bažnytinės grafikos parodoje buvo išstatyti ir du Telesforo Valiaus darbai, kuriuos ten pasiuntė Kanados Grafikų Sąjunga. Dabar dailininkas piešia viršelį spausdinamam Antano Maceinos veikalui "Saulės Giesmė".

VISUOMENINIS GYVENIMAS

PROŠVAISTĖ LIETUVOS LAISVINIMO BYLOJE

Viena iš pačių gražiausių prošvaisčių Lietuvos laisvinimo byloje yra vadinamoji Kersteno rezoliucija, kuri liepos 27 d. priimta JAV Atstovų Rūmuose. Po šio laimėjimo Amerikos Lietuvių Tarybos Sekretoriatas spaudoje paskelbė pranešimą, parodantį minėtos rezoliucijos raidą.

Iš ten sužinome, kad mintį kreiptis į Amerikos vyriausybę, prašant ištirti smurtu įvykdytą Pabaltijo kraštų įjungimą į Sovietų Sąjungą, pats pirmasis iškėlė adv. S. Briedis. Už ją tuojau pasisakė ALT Vykdomasis Komitetas savo posėdyje, įvykusiame 1952 m. gruodžio 12 d. Tada ALTas ėmėsi šiam sumanymui pravesti tolimesnių žygių. Keliuose suvažiavimuose ir privačiai buvo aptartas rezoliucijos paruošimo bei įteikimo būdas. Pasirodė, kad geriausių rezultatų bus galima pasiekti ne rėkiančia propaganda, o asmenišku kontaktu su įtakingais Amerikos politikoje asmenimis.

Rezoliuciją įteikti apsiėmė Kongreso atstovas Charles J. Kersten iš Wisconsino, kreipiantis Informacijos Centro direktorei M. Kižytei. Šiam sumanymui palankus pasirodė ir JAV prez. D. Eisenhoweris, kai jį kovo 26 d. aplankė Lietuvių Tarybos delegacija, vadovaujama minėto kongresmano C. J. Kersten. Bet prezidentas šiuo reikalu patarė pirma pasikalbėti su Valstybės sekretorium. Pasiuntus šiam rezoliucijos projektą ir paprašius paramos, iš Valstybės Departamento buvo gautas teigiamas atsakymas, kaikurie patikslinimai mūsų labui ir pažadas bendradarbiauti su būsima tyrimo komisija.

Gegužės 7 d. C. J. Kersten rezoliuciją įteikė Atstovų Rūmams, iš kur ji buvo perduota vadinamam Taisyklių Komitetui, kad iš ten balsavimo keliu būtų priimta. Tuo tarpu gi kreiptasi į abiejų partijų atstovus Kongrese, prašant jų paramos, ir susilaukta palankumo. Tačiau pastebėta kaikurie svyravimai iš Taisyklių Komisijos pirmininko ir Atstovų Rūmų daugumos lyderio pusės. ALTas rezoliucijai išjudinti surengė keletą delegacijų į Vašingtoną, o visuomenė kreipėsi į komisiją telegramomis. Taip rezoliucijai kelias į Kongresą buvo praskintas. Liepos 20 d. atsilankius Kerstenui komisijoje, buvo nutarta duoti rezoliucijai eigą — su kaikuriomis pataisomis, būtent, kad tyrinėjimai apims ne tik klastingą Lietuvos į Sovietų Sąjungą inkorporavimą, bet ir okupacijos metu padarytas niekšybes. Taigi rezoliucija liepos 20 d. vėl buvo įteikta Kongresui ir perduota Taisyklių komisijai. Liepos 22 d. įvyko komisijoje apklausinėjimas, kuriame dalyvavo ALTo ir Lietuvos Pasiuntinybės atstovai. Po to nutarta rezoliuciją įteikti Atstovų Rūmams. Liepos gi 27 d., taip pat dalyvaujant ALTo atstovams, rezoliucija buvo vienbalsiai priimta, o rugpjūčio 4 d. Atstovų Rūmų pirmininkas Martin paskyrė Kongreso narių komisiją, kurios uždavinys yra tyrinėti Pabaltijo valstybių užgrobimą ir okupacijos metu daromas niekšybes. Komisijai pirmininkauja Kongreso atstovas Charles J. Kersten, nariais parinkti: Fred Busbey iš Illinois, Alvin Bentley iš Michigano, Edward Benin iš Pennsylvanijos, Ray Madden iš Indianos, Thad. Machrowicz ir Thomas J. Dodd iš Connecticuto. Pirmininkas pasiryžęs darbą pradėti šį rudenį. Tuo reikalu bus aplankyta lietuvių ir apskritai pabaltiečių gausiau apgyventos vietovės.

Labai tenka džiaugtis, kad Amerikos Lietuvių Tarybos pastangos Lietuvos laisvinimo žygyje nūnai realizavosi dar vienu laimėjimu — Kersteno rezoliucija. ALTo valdyba šiame žygyje parodė daug apsukrumo ir pasišventimo. Pirm. L. Šimučiui, sekr. P. Grigaičiui, ižd. M. Vaidylai ir kitiems rezoliucijos reikalais ne kartą teko važinėti į Vašingtoną ir ten belstis į valdžios įstaigų bei įtakingų asmenų duris. Ją pravedant, savotiškai į lietuvių rankas perėjo visų trijų Pabaltijo valstybių kovos už laisvę iniciatyva amerikiečių akyse. Šiandien dar sunku tiksliai numatyti, kokios pasekmės bus, kai tyrimo komisija paskelbs savo darbo rezultatus. Bet jau dabar lengva įžvelgti, kad jos bus didelės.

Reikia linkėti, kad Kersteno rezoliucija, veikiant visiems lietuviams vieningai, atvertų duris ir į Jungtinių Tautų rūmus, kur galutinai būtų pasmerktas Rusijos nedoras žygis, pavergiant Pabaltijo valstybes.

L. A.

RUSIŠKOJI KASDIENYBĖ

Koks yra rusiškasis šios dienos žmogus? Kaip jis gyvena, ką jis savo viduje jaučia, kuo jis domisi? — Štai klausimai, kuriais dabar domisi daugelis, į kuriuos tačiau atsakyti yra nepaprastai sunku. Geležinė uždanga yra nusileidusi tarp Rytų ir Vakarų ir atskyrusi ne tik šių dviejų pasaulių politiką, ne tik jų dvasinę kultūrą, bet net ir pačią kasdienybę. "Paprastas žmogelis", kuris Vakaruose šiandien yra toks ryškus ir toks galingas, Rytuose yra virtęs savotiška paslaptimi.

O vis dėlto esama kelio į šią paslaptį. Esama kelio į rusiškąją kasdienybę, kurios neišreiškia joks oficialus mokslas, jokia propaganda, jokios partijos ar suvažiavimai. Tai grožinės literatūros kelias. Tiesa, literatūros veikalai Rusijoje taip pat yra rašomi pagal tam tikrą modelį. Jie turi skelbti "socialistinį realizmą" ir išugdyti žmogų "socialistinei statybai". Rašytojas Rusijoje yra "sielų inžinierius", kuris turįs pasaulį vaizduoti ne tokį, koks jis yra, bet tokį, kokis jis turi būti, pertvarkytas pagal marksizmo-leninizmo-stalinizmo principus. Todėl rusiškieji literatūriniai kūriniai savo pavidalu visi yra veikalai à la thèse. Jų uždavinys yra įrodyti ir mokyti. Patys savyje jie prasmės neturi. Jie yra vertinami tiek, kiek jiems pavyksta grožinėmis priemonėmis skelbti marksistines idėjas. Todėl ir kasdienybė šiuose kūriniuose paprastai yra suklastota. Rusiškasis žmogus nėra toks, kokį mes randame sovietų literatūroje.

Kas tačiau skaito rusiškuosius dabarties romanus ir sugeba propagandą atskirti nuo pergyventų pasisakymų bei vaizdavimų, gali pastebėti, kad rusiškoji kasdienybė vis dėlto glūdi šių veikalų pagrinduose; kasdienybė savotiškai paslėpta, baili, persekiojama, tačiau neišnaikinta ir neperkeista. Ir juo rašytojas yra talentingesnis, juo tokios nemeluotos

kasdienybės jo kūryboje yra daugiau. Taip pat reikia pastebėti, kad karo metu sovietai savo kontrolės vadžias buvo kiek atleidę. Todėl ir rašytojai galėjo pasisakyti kiek laisviau. Šiuo atžvilgiu veikalai, sukurti 1941-45 metais, yra ypač reikšmingi, nes tik 1946 metų antroje pusėje kontrolinės vadžios buvo vėl stipriai suvaržtos. Įdomų bandymą atskleisti sovietiniuose romanuose rusiškąją kasdienybę padarė jėzuitas tėvas Robertas B o s c prancūzų žurnale "Etudes". Pasinaudodamas Veros Panovos, Ažajevo, Babajevskio, Šolochovo romanais, jis mėgino apibūdinti rusiškąjį žmogų ne tokį, kokį mums jį rodo visuotinė sovietų tendencija, bet tokį, kokį **netyčiomis** jį atvaizduoja talentingi pasakotojai.

Nors sovietų rašytojai yra įpareigoti rodyti visados tą patį žmogaus idealą ir prie jo skaitytoją vesti, vis dėlto jie yra priversti **pradėti** paprasto žmogelio gyvenimu ir tik paskui jį kelti ligi marksistinių augštybių. Šita tad būtinybė ir padaro, kad kasdienybė **kaip išeities punktas** virsta šaltiniu rusiškajam dabarties žmogui pažinti.

Pirmas klausimas, kuris kyla, sklaidant šią kasdenybę, yra: koki akstinai apsprendžia dabartinio ruso gyvenimą bei veikimą? — Išanalizavęs daugiausia V. Panovos veikalus, tėvas Bosc atsako, kad pagrindinis akstinas dabarties rusiškajam žmogui yra **turto ir nuosavybės troškulys.** Beveik visi jos romanų veikėjai nori praturtėti, turėti pinigų, įsigyti namelius. Sutikdami iš karo grįžtantį ir tėvų palikimą peveldėjusį Lukašiną, draugai jį sveikina ne todėl, kad jis išsaugojo gyvybę, bet kaip tik todėl, kad jam teko turto: "Dabar tu esi savininkas, tavo namai yra didesni, negu mūsų. Tu galėsi juos išnuomoti vasarotojams ir turistams. Tu būsi turtingas" (romane "Kružilka"). Darbas rusiškajam dabarties žmogui nėra nei vertybė savyje, nei būdas kurti socialistinį gyvenimą, bet **priemonė uždirbti pinigų.** Todėl privatinės direktorių sekretorės laisvomis valandomis nurašinėja rankraščius, patikrina sąskaitų knygas, duoda stenografijos ir mašinraščio pamokas, kad tik daugiau pelnytų. Paprastas rusiškasis žmogelis stengiasi visokiais būdais kovoti su skurdu, nė nemanydamas susitaikyti su komunistų skelbiama tikrove kaip auka būsimajam rojui. Kapitalistinė dvasia jame yra pasilikusi tokia pat, kaip ir kiekviename, kuriam graso rytdienos netikrumas. Sovietų rašytojai tai regi ir supranta, tačiau yra priversti šią dvasią atvaizduoti tokią, kokia ji yra. "Yra žmonių", sako Ažajevas, — "kurie jau ketvirtis šimtmečio gyvena socializmo krašte ir kurie vis dėlto nedaug šio socializmo savyje turi."

Augštesnieji pareigūnai — technikai, direktoriai, valdininkai, gaudami gerą atlyginimą, yra laisvi nuo medžiaginių rūpesčių, todėl jų veikimo akstinas yra kitoks, būtent: **valdžios troškulys.** Veros Panovos raštuose nėra nė vieno augštesnio pareigūno, kuris šio troškulio neturėtų ir savo įtakos jam patenkinti nenaudotų. Visi jie nori prasimušti į pačias pirmąsias vietas, turėti savo valdžioje kuo daugiausia valdinių, įsakinėti, vadovauti, teisti. Kiek paprastuose žmonelįuose yra stipri kapitalistinė turto dvasia, tiek augštesniuose pareigūnuose yra nenugalėta individualistinė savisąmonės dvasia. Paprasti rusai nenusilenkia ekonominei socializacijai, augštesnieji nepasiduoda kolektyvo vadovavimui. Tai yra būdinga, nes su šiomis dviem "ydomis" komunistų partija kaip tik ypatingai kovoja. Vis dėlto sovietiški romanai rodo, kad ligi šiol šioji kova yra buvusi nesėkminga.

Bažnyčia rusiškojoje kasdienybėje nebevaidina jokio vaidmens. Popai, starecos, archiriejai yra iš jos išbraukti. Nėra šventų kelionių į garsius vienuolynus, nėra elgetaujančių keliauninkų, kaip juos aprašinėja Dostojevskis; nėra patyčios iš popų; nėra anų nepabaigiamų filosofavimų apie amžinuosius klausimus, kuriems taip buvo atsidėję Ivanas ir Aliošа Karamazovai "Sostinės" svetainėje. Tačiau tai nereiškia, kad Bažnyčios vaidmuo yra absoliučiai išnykęs. Ne, atsako tėvas Bosc, bet **jis yra perimtas komunistų partijos.** Komunistų partija šiandien yra tikroji rusiškoji bažnyčia. Iš dabartinių romanų jauste jausti, kaip komunistų partija reikalauja **iš visų,** ne tik iš savo oficialių narių, atverti jai savo vidų (komunistinės išpažintys ne tik viešai, bet ir privačiai), atskleisti savo praeitį, nusilenkti partijos sprendimui, net jeigu tam reiktų didelės asmeninės aukos; kaip ji ekskomunikuoja nesutinkančius su jos linija ir šaukiasi "pasaulinės valdžios" sudrausti neklaužadoms. Komunistų partija "yra tikrasis šio pasaulio išganymo aparatas; ji yra savyje sujungusi visas religines vertybes", sako tėvas Bosc. Tai, kas yra vadinama klerikalizmu, komunistų partijoje yra išvystyta ligi augščiausio laipsnio. Todėl rusiškojoje kasdienybėje išsilaiko tik tie, kurie, šiai "bažnyčiai" nusidėję, nuoširdžiai gailisi ir prašo jos atleidimo. Tokių "nuodėmių" ir tokių "atgailų" yra pilni dabartiniai sovietiškieji romanai.

Jaunimas rusiškojoje kasdienybėje gyvena ta pačia dvasia, kaip ir kitur. Jis yra nesykį heroiškas, tačiau ne darbe ir atsidėjime kolektyvui, kaip nori komunizmas, o **karo žygiuose.** Civilinis heroizmas rusiškojo jaunimo nežavi. Oficialūs rusiškieji auklėtojai yra priversti prisipažinti, kad jų patarimai nenugali "šeimos slėgiančios atmosferos". Šeimos dvasia ir jos įtaka priaugančiajai kartai yra Rusijoje ligi šiol nenuveikta. "Mūsų papročiai yra pats reakcioneriškiausias dalykas mūsų egzistencijoje", — sako Ažajevas viename romane. Viena tačiau reikia pabrėžti: **rusiškoji jaunimo kasdienybė doriniu atžvilgiu nėra palaida.** Tėvas Bosc konstatuoja, kad sovietiniuose romanuose "meilės moralė yra labai švari". Panova vaizduoja asmenis, karo metu ir jau susirišusius moterystės ryšiu anksčiau su kita puse. Nors atrodo, kad jie yra sukurti iš tikro vienas antram ir, vaduojantis moderniniu nusistatymu, turėtų nutraukti ankstesnius vedybinius ryšius, tačiau Panova leidžia jiems nugalėti šią pagundą ir grąžina juos į ankstesnes šeimas. Apskritai **sovietiniame romane meilės istorijos užima labai nereikšmingą vietą.** O jeigu jų viena kita ir pasitaiko, tai jų išsprendimas visados yra palenktas kolektyvo reikalui. Šiuo atžvilgiu sovietiškasis romanas ir jo vaizduojamoji kasdienybė stipriai skiriasi nuo vakarietiškojo gyvenimo.

Meilės stoka tiek literatūroje, tiek gyvenime atsiranda gal kaip tik todėl, kad moters vaidmuo sovietuose yra labai savotiškas. **Moteris čia neturi laiko mylėti ar būti mylima.** Išvaduota iš ankstesnio uždarumo šeimoje, šiandien ji yra priversta stoti į varžytynes su vyru ir išsikovoti vietą gyvenime. Jai yra atdaros visos durys į visas profesijas. Užtat ji nebegyvena namuose, bet eina į pasaulį ir čia rungiasi. **Fabrikas ir biuras pakeitė moteriai šeimos židinį.** Sovietiškoji moteris šiandien net nebesupranta, kaip ji galėtų grįžti atgal į namus ir čia skleisti savo moteriškumą. Kai Panovos romane "Kružilka" darbininkas Lukašinas rengiasi būti tėvu, jis pasiūlo savo žmonai pasilikti namuose ir atsidėti naujagimiui, nes, esą, jis pakankamai uždirbąs visiems išmaitinti. Tačiau žmona nė girdėti nenori. Ji niekados nepaliksianti fabriko, niekados nesutiksianti būti "išlaikoma". Ji greičiau eisianti pasikarti, negu virsianti **šeimininke.** Dabartinė rusiškoji moteris yra ištraukta iš na-

PASTABOS

DU KLAIDINGI KELIAI

Tenka pripažinti, — sako Pijus XII savo paskutinėje Kalėdų kalboje, — kad mūsų laikų pasaulis jau nesugeba bendrosios tvarkos dėsnius pritaikyti konkrečioms, nuolat kintančioms atskirų individų ir tautų gyvenimo sąlygoms. Išsigelbėjimą tikimasi surasti arba kažkokioj griežtai apribotoj, nelanksčioj, visą pasaulį apimančioj santvarkoj, kažkokioj sistemoj, kuri turėtų veikti su visu tikrumu, tarsi naudodama išbandytus vaistus, kažkokioj naujoj socialinėj formulėj, išreikštoj šaltais teoretiniais paragrafais, arba krypstama į kitą kraštutinumą, išsivadavimą patikint spontaniškoms vitalinio instinkto jėgoms, o gersniu atveju jausminiams individų bei tautų impulsams. Abu šie keliai yra klaidingi, nes jie nepaiso dieviškosios išminties parodyto pavyzdžio. "Laukti išsigelbėjimo iš sausų formulių, medžiagiškai pritaikintų socialinei santvarkai, būtų prietarai, nes tuo joms teikiama beveik stebuklinga galia, kurios turėti jos negali; iš kitos pusės, sudėti viltis vien tik į pavienio individo vitalinio veikimo kūrybines galias yra priešinga Dievo planams, kuris yra kiekvienos tvarkos Viešpats".

Atkreipęs dėmesį į vieną ir į antrą nukrypimą, popiežius nori sugriauti tą iliuziją, kad išgelbėjimas turįs išplaukti iš žmonių ir daiktų vieningos organzacijos, turinčios augščiausią gamybinį pajėgumą. Šio socialinės santvarkos technicizmo šaknys glūdi milžiniškose moderniosios pramonės įmonėse. Nors, be abejonės, jos yra nuostabus kūrybinių žmogaus galių laimėjimas, tačiau, pilnai pripažįstant jų nuopelnus ekonominėje srityje, negalima stambaus gamybinio organizmo pavyzdžiu formuoti visą modernųjį socialinį gyvenimą. Tai būtų priešinga giliai asmeninei tendencijai tų institucijų, kurias pats Tvėrėjas yra davęs žmonių bendruomenei. "Moterystė, šeima, valstybė, privati nuosavybė pačia jų prigimtimi siekia suformuoti ir išvystyti žmogų kaip asmenį ir padaryti jį pajėgų laisvu bendradarbiavimu bei asmeniniu atsakingumu prisidėti prie socialinio gyvenimo išlaikymo ir jo, taip pat asmeninio, vystymosi. Dievo Tvėrėjo išmintis taigi yra priešinga tai neasmeninio vieneto sistemai, kuri kėsinasi į žmogaus asmenį, socialinio gyvenimo šaltinį ir tikslą, į Dievo paveikslą giliausioje jo būtyje".

V. K-as

SPAUDOS ETIKOS REIKALU

Sekdamas mūsų spaudą, didelis optimistas būti negali. Spaudos etika neabejotinai smunka. Mano įspūdis yra, kad prieš ketvertą metų, kai dipukai tik tesirinko į Ameriką, mūsų spaudos lygis buvo augštesnis.

Spaudos etikos smukimas reiškia ne ką kita, kaip pačios visuomenės moralės smukimą, ir tai ne bet kokios visuomenės, o pačios rinktinės. Jei atsiranda spaudos bendradarbių, kurie nesivaržydami jokiomis padorumo taisyklėmis rašo, jei redakcijos tokius rašinius deda kad ir "laisvos tribūnos" skyriun, jei visuomenė dėl nepadorių rašinių neprotestuoja, tai visa tai rodo, kad autoriai, redaktoriai ir pati visuomenė nepadoriems dalykams yra jau nebejautrūs.

Būdinga mūsų spaudai yra ir tai, kad jos bendradarbiai dažnai skelbia augštus idealus, skelbia krikščioniškos ar kitokios etikos būtinumą, bet patys jos nesilaiko ir aiškiai ne tų skelbiamų idealų link žygiuoja. Per dažnai matom, ypač iš poleminių straipsnių, kad autoriui ne tiek rūpi tiesa ir teisingumas, visuomenės ar lietuvybės reikalai bei kiti svarbūs dalykai, bet, pirmiausia, asmeninė garbė, asmeninis ar grupinis reikalas, "priešo" parbloškimas ir panašūs dalykai. Jeigu publicistui tikrai rūpėtų demokratija, kaip jis skelbiasi, tai vakar buvęs vadizmo šalininku šiandien neprikaišiotų totalizmo siekimų tiems, kurie niekad nėra valdę. Nuoširdus tolerancijos šalininkas nereikalautų, kad tik jo pažiūra būtų pripažinta teisinga. Dievo ir krikščioniškos etikos gynėjas, jei šie dalykai jam tikrai rūpėtų, niekintų ir nešmeižtų kitų pažiūrų žmonių, nes Dievas ir krikščioniška etika tai daryti draudžia.

Kad neatrodyčiau tuščiažodžiautojas, štai keletas būdingų faktelių, tik vienos savaitės laikotarpyje pastebėtų, ir tai tik keliuose laikraščiuose. Štai skautas rašo apie kitą skautą: "Vyr. sktn. A. Saulaitis, krikdemas. Siekia valdžios, ordinų, Augsburgo suvažiavimo "Višinskis", dabar žemina Tarybos autoritetą, velka

---

mų ir nebenori į juos grįžti. Pasėkos — **reta šeima yra gausi.** Dviejų vaikų sistema šiandien Sovietų Sąjungoje yra kasdieninis, beveik sisteminis dalykas. Vyras ir žmona fabrike arba biure, sena močiutė namuose, vaikai darželyje — štai sovietinės dabartinės šeimos vaizdas.

Apibūdinant bendrai rusiškąją kasdienybę, kaip ji vaizduojama dabartiniuose sovietų rašytojų veikaluose, reikia iškelti dvi pagrindines jos žymes: 1. tautinio jausmo atbudimą bei gimtosios šalies meilę ir 2. savotišką religinį - mistinį mesianizmą. Tėvas Bosc pastebi, kad rusiškosios gamtos grožis, rusiškosios žemės platybės užima sovietiniuose romanuose labai daug vietos. Tai yra savotiška scena, kurioje vyksta rusiškojo žmogaus gyvenimas. Tiesa, čia nerandame **rasinio** išdidumo, kuris toks ryškus buvo vokiečių nacionalsocialistų veikaluose. Priešingai, **rusiškoji savo krašto meilė yra sujungta su tautų brolybės idėja.** Tačiau ši brolybė tegalinti įvykti tiktai socialistiniame mesianizme. Rusija, kaip ir senoji žydų tauta, jaučiasi esanti pašaukta duoti pasauliui naują būties formą, kildinti iš savęs išganymą, atpirkti žemę. Izraelitiškasis exodus prasidėjęs 1917 metų revoliucija. Ir šis įvykis, kaip ir Izraelio perėjimas per Raudonąją Jūrą, kasmet yra švenčiamas didelėmis iškilmėmis: **tai komunistinės Velykos.** Jos skelbia būsimąjį rojų, kada visame pasaulyje būsianti sukurta socialistinė bendruomenė ir iš žmogaus būsianti galutinai išguita individualinė jo samonė. "Visa Rusija yra tapusi milžiniška žydija", — baigia tėvas Bosc savo įdomius samprotavimus. Šis mesianizmas rodos, kad religinis jausmas rusiškąjame žmoguje nėra dingęs. Jis teberusena jo sieloje, tik komunizmas jam yra davęs naują linkmę. Užuot kreipęs jį į anapus, jis palenkė jį į žemę, supasaulino ir tuo būdu priešais krikščionybę pastatė naują 'religiją' su jos 'bažnyčia' — komunistų partija, ir su jos išrinktąja tauta — socialistine bendruomene. Galimas daiktas, kad dabartinis sovietų antisemitizmas kaip tik ir yra instinktyvios pastangos nuveikti savo varžovą — Izraelį šiose mistinėse mesianistinėse rungtynėse, nes žydija ir šiandien tebelaiko save išrinktąja tauta ir mėgina atlikti savotišką vaidmenį žmonijos gyvenime. (Atpasakota, kai ka papildant ir paryškinant, iš 'Herder — Korrespondenz' Jahrg. 6, nr. 3, S. 134-36).

A. Mc.

iš savo galvos ir partijos padiktuotas intrigas. Pretenduoja į Pirmijos pirmininko postą. Jam nerūpi lietuviška skautija, bet partinė karjera". Štai krikščioniškas ir demokratiškas žurnalas kovoja su savo "priešu": "Tačiau neišmanėliu apsimetęs, labai netauriais argumentais "apsiginklavęs", lyg ans Cervanteso didvyris - baidyklė, p. J. Katilius - V. Vaitiekūnas nori pats save įtikinti bei pasižvejoti didesnių už save patį neišmanėlių". Štai ir dar vienas pavyzdėlis: "Joks Maskvos pasamdytas agentas negebėtų pravesti tokios pražūtingos destruktyvinės akcijos, kaip ją pravedė "tautinės minties" vyras tautininkų **Dirvoje".** Jeigu prisiminsime, kad jau anksčiau vienas katalikiškas laikraštis kitų katalikų politines pažiūras lygino su Stalino pažiūromis, tai gauname vaizdą, kuris labai optimistiškai nenuteikia.

Jei kas pasakytų, kad spaudoj tokie žodžiai kaip karjeristas, Višinskis, baidyklė, neišmanėlis, Maskvos agentas, stalinistas ir panašūs nėra labai blogi, nėra užgaulūs, kad tai yra natūralus ir normalus dalykas, tai aš atsakyčiau, kad su tokiu ginčytis nėra ko, nes tai būtų ginčas dėl skonio. Aš tik konstatuoju, kad mūsų tėvai, paprasti kaimiečiai, nuo tokio "mandagumo" labai draudė. Jiems tai buvo negražu ir nepadoru. Šiandien šitaip "kovoja" skautas prieš skautą, katalikas prieš kataliką, lietuvis prieš lietuvį, ir visi jie pretenduoja į padoraus lietuvio ir inteligento vardą.

Kai šitaip yra, kai publicistai, užuot rimtai kritikavę kitų idėjas ar veiksmus, ima niekinti pačius asmenis, ima plūsti užgauliausiais žodžiais, tai moralinio jautrumo nenustojusios visuomenės pareiga yra į tai reaguoti. Priėjau išvadą, kad atskirų asmenų reagavimas tokiu atveju nėra labai efektyvus. Kova su nepadorumu spaudoj turėtų būti organizuota. Amerikoj kovai su nepadorumu yra organizacija, vadinama Padorumo Legionu (Legion of Decency). Siūlyčiau kovai su nepadorumu spaudoj orgnizuoti lietuvišką Padorumo Legioną. Jam turėtų priklausyti visokių organizacijų, visokių pažiūrų žmonės, kurie nuoširdžiai nori tarnauti tiesai ir teisingumui, kuriems rūpi spaudos ir apskritai visuomeninių santykių etika ir kurie turėtų pakankamai pilietinės drąsos vienodu mastu vertinti visų žmonių žodžius bei darbus — tiek savųjų, savos ideologijos ar grupės, tiek ir kitų.

Tikiu, kad dar mūsų visuomenėje tiesą ir padorumą mylinčių žmonių yra, kad jie nebus abejingi mūsų spaudos ir apskritai visuomeninių santykių etikos reikalui ir kad į šį mano kvietimą organizuotis atsilieps.

L. Dambriūnas

NAUJAS IMIGRACIJOS ĮSTATYMAS

Kaip žinoma, Kongresas priėmė naują imigracijos įstatymą, vadinamą **"Refugee and Relief Act of 1953".** Pagal šį įstatymą, iš Europos galės atvykti dar **214,000** asmenų. Įstatymas galios trejus metus ir tris mėnesius — iki **1956 m. gruodžio 31 d.**

Noriu pažymėti svarbiausius to įstatymo punktus, liečiančius lietuvius pabėgėlius iš Lietuvos, Klaipėdos krašto ir Mažosios Lietuvos.

Pirmiausia bus leista įvažiuoti **35,000 pabėgėlių iš Rytų Europos,** dabar gyvenančių Vokietijoje, Austrijoje ir vakarinėje Berlyno zonoje.

Bus suteiktos vizos 10,000 asmenų, gyvenančių NATO valstybėse — Europoje ir Švedijoje. Anglijoje gyvenantieji šiuo įstatymu negalės pasinaudoti.

Taip pat bus įleista 35,000 vokiečių iš Rytų Europos, dabar gyvenančių Vakarų Vokietijoje.

Kiekvienas pabėgėlis, norintis gauti vizą į Jungtines Valstybes, privalo turėti buto ir darbo garantiją, suteiktą Amerikos piliečio. Garantijose turi būti pažymėta:

1. Buto ir darbo vieta (adresas) ir 2. darbo rūšis bei atlyginimas.

Kelionę laivais apmokės Tarptautinis Emigracijos Fondas, kuriam padės Amerikos vyriausybė. Kelionės išlaidas nuo uosto iki gyvenamosios vietos, paskolos formoje, apmokės šalpos organizacijos. Tam reikalui JAV iždas skiria 5 milijonus dolerių.

Šio įstatymo vykdymas pavesta Valstybės Departamentui ir JAV konsulatams Europoje.

Turintieji giminių ir pažįstamų arba norintieji padėti likusiems Europoje lietuviams tremtiniams atvykti į Ameriką, prašomi siųsti Balfui buto ir darbo garantijas.

Daugiau informacijų šiuo reikalu suteiksiu vėliau.

Kan. prof. J. B. Koncius
BALF pirmininkas

TAUTININKŲ DĖMESYS RELIGIJAI

Kai rengiant Lietuvių Tautinės Sąjungos sąskrydį Vašingtone buvo paskelbta, jog į programą įeina mišios su pamokslu, savaime kilo klausimas, kas jas laikys ir tars religinį žodį į susirinkusius. Teirautasi buvo ne todėl, kad dvasininkai, atlikdami religinius patarnavimus, būtų linkę diferencijuoti tikinčiuosius, bet daugiausia todėl, kad paskutiniais metais tautiškoji ir jai gimininga spauda labai skaudžiai užgauliojo katalikybę. Jos priekaištai jau nesiribojo bažnytinės organizacijos kritika, bet skverbėsi giliau — net iki dogminės srities pažeidinėjimų. Atsimename juk, kaip pačiame Lietuvių Tautinės Sąjungos organe "Dirvoje" ne per seniausiai puoselėta protėvių religijos gyveniman grąžinimo idėja. Nepaslaptis, jog tuo buvo siekiama sudaryti įspūdį, kad senovės tikyba lietuviams yra parankesnė. Ar tai nebuvo Dievo apreikštos religijos pažeminimas ir net paneigimas? Tuo pačiu įsibėgėjimu "Vienybėje" buvo išsireikšta, kad jau nesą skirtumo tarp teologijos ir mitologijos. O vienok, kai reikėjo viešai pasirodyti saviesiems ir svetimtaučiams, ta ilgai girta senovės lietuvių tikyba nebuvo galima pasinaudoti. Sąskrydžio organizatoriai pasiryžo programon įtraukti mišias su pamokslu.

Tai labai sveikintinas dalykas, kuris rodytų, jog ateityje tautiškoje spaudoje nebebus švaistomasi katalikybei užgauliais žodžiais. Mus itin džiugina faktas, kad, pagal spaudos pranešimus, buvo sujaudinti vašingtoniečiai svetimtaučiai, kai sąskrydžio dalyviai, prasidėjus mišioms, šv. Mato katedroje klaupėsi ir giedojo "Pulkim ant kelių". Niekados neprileistume, kad tie žmonės, kurių didžioji dauguma priklauso Lietuvių Tautinei Sąjungai arba jai prijaučia, tai būtų darę propagandos tikslais — norėdami geriau pasirodyti svetimtaučiams. Gal vienas kitas ir taikėsi prie bendros nuotaikos, bet apie daugumos nuoširdumą jokiu būdu netiktų abejoti. Tik iš oficialaus pasirodymo ta ir kita proga bažnyčioje plauktų išvada, jog tautiškosios spaudos atviri įžeidinėjimai katalikybės turėjo būti labai skaudūs daugeliui jos narių, ypač kurie toje iškilmėje klausė mišių šv. Mato katedroje Vašingtone. Negalima juk logiškai įsivaizduoti, kad žmonės, viešai išpažįstą Kristų ir Jį garbiną, galėtų džiaugtis ar bent nepaisyti, kai Jis ir Jo mokslas žemiau statomas už mitologiją.

Gera pamoka Lietuvių Tautinei Sąjungai šioje srity buvo ir sąskrydžio pirmininko gen. Alberto C. Wedemeyerio programinė kalba. 1950 m. Bronys Raila, "Dirvos" 13 nr. recenzuodamas pranciškonų išleistąjį "Metraštį", piktinosi Vliko pirmininko prel. Mykolo Krupavičiaus straipsniu, laikydamas jį "sakykliniu" ir "davatkišku". Kodėl? Nagi, kad M. Krupavičius, kalbėdamas apie Lietu-

vos išlaisvinimą, viltis dėjo į Visagalio Apvaizdą. Minėtame "Dirvos" numeryje buvo pacituoti net šie žodžiai, kurie, pasak recenzento, tiktų jam kaip prelatui ar privačiam asmeniui, bet ne kaip Vliko pirmininkui: "Be Dievo pagalbos mes nieko negalime padaryti, o ypač bejėgiai esame nuveikti tokius didelius ir sunkius uždavinius, kaip išvadavimas savo tėvynės iš bolševiko žvėries nagų". Dabar paklausykime, ką Lietuvių Tautinės Sąjungos sąskrydyje pasakė gen. Albertas C. Wedemeyeris, kuris dalyvavo ne kaip privatus asmuo, bet kaip Jungtinių Amerikos Valstybių valdžios atstovas. Jis pasakė lietuviams: "Aš užtikrinu juos, kad jų kovoje už laisvę jie turi mūsų moralinę ir veiksmingą paramą. Visi amerikiečiai tiki ir medžiasi, kad lietuvių tauta ir visos kitos tautos, pavergtos anapus geležinės uždangos, netrukus laimės savo nesiliaujančią kovą už laisvę. **Dieve, laimink jus".**

Ar tai ne ta pati Dievo pagelbos būtinybė ir maldos svarba iškeliama ir Vliko pirmininko straipsnyje, ir gen. Alberto Wedemeyerio kalboje? Bet, ačiū Dievui, šio paskutiniojo žodis tautiškoje spaudoje nebuvo palaikytas "sakykliniu" ir "davatkišku". Tai irgi geras ženklas.

Apskritai, apžvelgus Lietuvių Tautinės Sąjungos sąskrydžio Vašingtone religijai parodytą dėmesį, būtų pagrindo manyti, kad ir jos spaudoje nebesikartos katalikybės įžeidinėjimai.

L. A.

SMERKTINAS IŠSIŠOKIMAS

Šių metų "Naujienų" 169 nr. "Laisvosios Tribūnos" skyriuje buvo atspausdintas tariamas Skautų Vyčių atsišaukimas, kaip pažymi redakcija, atsiųstas dienraščiui vieno skautų veikėjo. Atsišaukimas, kaip ir paprastai tokio turinio rašiniai, paleistas anonimiškai nepridedant skelbėjų parašo nė paskelbimo datos. Tokiu atveju, žinoma, pačiai "Naujienų" redakcijai krinta didelė atsakomybės dalis.

Atsišaukimo turinys ir jo tonas yra taip įžūlūs, kad nenoromis primena komunistiškąją spaudą, kai ji prabyla, pasinešusi sulikviduoti kokį nors nepatinkantį asmenį. Ir tame rašiny, kurio autoriumi greičiausiai yra ne kolektyvas, o vienas ar keli nejaučią savo žodžiams atsakomybės asmenys, labai keistų kaltinimų pažerta lietuvių dvasiškijai, ateitininkams ir, kas įdomiausia — vyriausiam dvasios vadui vyr. sktn. kun. dr. J. Vaišnorai, M. I. C., dvasios vadui Amerikoje sktn. kun. J. Vaišniui, S. J., vyr. skt. A. Saulaičiui, sktn. Kuprioniui. Tie asmenys kaltinami "juodu darbu" ir raginami pasitraukti iš skautų eilių.

Atsišaukime pilna nepagrįstų tvirtinimų, kaip antai, jog anuomet Švietimo Ministerija perėmusi skautus savo globon, kad apsaugotų juos nuo iš visų pusių, neišskiriant net Bažnyčios, daromų neteisybių. Labai skaudžiai skamba ir išsigalvoti kaltinimai ateitininkams, lyg tai šios organizacijos nariai neturėtų teisės stoti į skautų broliją. Bet labiausiai pasibjaurėtinas yra užsipuolimas savo dvasios vadų. Tam vyrukui arba jų grupelei, kurie tą atsišaukimą surašė, gerai reikėtų pasigilinti į skautų ideologiją. Tada pamatytų, kokios yra skautų pareigos drausmės, artimo meilės ir religijos atžvilgiu. Jeigu dar yra geros valios, galėtų pasimokyti, kaip reikia gerbti vyresniuosius. Žinoma, pasilieka didelė abejonė, ar iš viso šį rašinį sudėjęs asmuo arba keli asmenys priklauso skautų organizacijai.

Skautų vadovybė po šio nedarnaus atsišaukimo gana ilgai tylėjo, norėdama geriau ištirti padėtį. Pagaliau rugpiūčio 20 d. LSB JAV Rajono Skautų Vyčių Skyriaus Vedėjas pasktn. Vaidevutis A. Mantautas spaudoj pareiškė, kad "š. m. liepos 20 d. "Naujienose paskelbtas anonimiškas skautų vyčių atsišaukimas yra skautų vyčių vadovybei nežinomų asmenų darbas, padarytas be jos noro ir leidimo . Ten dar pažymima, jog "neseniai įvykusiame JAV Rajonų ir Kanados Skautų Vyčių Sąskydyje minėtas atsišaukimas buvo griežtai pasmerktas ir kaipo toks jokiu būdu neatstovauja nei skautų vyčių, nei skautiškos vadovybės nuomonės".

Po to viso dabar taip ir pasilieka neaišku, kuo būtų galima pateisinti šio rašinio paskelbimą spaudoj.

M. Gendrutis

ATITAISYMAI

Pr. Skardžiaus straipsnyje "Kunigas ir dvasininkas (dvasiškis)", išspausdintame Aidų Nr. 5, atitaisytinos kelios žymesnės korektūros klaidos: užuot sen. island. **hring** (215 psl.), **šeimyna: šeimykštis** (t. p.), **dvasiškija** "clergy, churchman" (216 psl.), **gyslatas** (221 psl.), **XVII.** amžiaus pavardės (t. p.), **popiežiškas** su **popiežiškiu** (223 psl.) turi būti **hringr, šeimynykštis,** churchmen, **gyslotas, XVI amžiaus, popiežininkas** su **popiežiškiu.**

ĮVYKIAI

• Pabaltijo tautų atstovai tremtyje paruošė kaikurioms pas aulio valstybėms memorandumą, įspėdami apie Sovietų Sąjungos naują politinę taktiką ir iškeldami Lietuvai, Estijai ir Latvijai komunistų padarytas skriaudas. Memorandume sakoma, jog vadovaujantieji šių trijų valstybių veiksniai laiko savo pareiga "prašyti kiekvieną laisvą tautą, kad ji bet kokioms deryboms su Sovietais sąlyga statytų Lietuvos, Latvijos ir Estijos išlaisvinimą".

• Birželio 18-24 dd. Romoje tarp ministerio S. Lozoraičio ir Vliko pirm. prel. M. Krupavičiaus įvyko pasitarimas Lietuvos laisvinimą liečiančiais klausimais. Pasitarime dalyvavo Vykdomosios Tarybos pirm. K. Žalkauskas ir Lietuvos min. prie Šv. Sosto S. Girdvainis. Buvo svarstyta, kokių žygių turi imtis Lietuvos laisvinimo veiksniai šiuo laikotarpiu, išdiskutuotas JT žadamas įteikti memorandumas, iš diplomatų ir Vliko atstovų sudaryta komisija paruošti Lietuvos nepriklausomybės gynimo medžiagai, tartasi sušaukti lapkričio mėnesį JAV lietuvių politinę konferenciją, paliesti tarp Vliko ir LDš bendradarbiavimo klausimai. Visur prieita susitarimo. Nuomonių skirtumai pasireiškė tik neoficialių atstovų prie valstybių skyrimo klausime. Dipl. šefas nori šia teise naudotis vienas, Vlikas gi — kad tai būtų atliekama sutartinai su juo.

• Bendrasis Amerikos Lietuvių Šalpos Fondas, susitaręs su Amerikos Lietuvių Bendruomenės laikinuoju organizaciniu komitetu, įsteigė bendrą komisiją, kuri rūpinsis Vasario 16 gimnazijos Vokietijoje rėmimu. Į komisiją Balfo ir Loko paskirti šie asmenys: prel. Jonas Balkūnas, Elena Devenienė, Albertas Ošlapas, Albinas Trečiokas, Pranas Vainauskas. Komisija pirmininku išsirinko Praną Vainauską, sekretorium A. S. Trečioką. Liepos 17 d. įvyko pirmas posėdis, kuriame aptartas gimnazijos rėmimo planas ir paprašyta Vokietijos Lietuvių Bendruomenės Krašto Valdybos atitinkamų žinių apie perkamą gimnazijai nuosavybę.

• Amerikoje suorganizuotos lietuvių vaikų stovyklos šiemet pasižymėjo ypatingu gausumu. Pranciškonų vedamoje vaikų stovykloje Kennebunk Port buvo per 90 berniukų. Tiek pat mergaičių turėjo ir Nekalto Prasidėjimo seserų stovykla Putname. Jėzuitų vedamos berniukams ir mergaitėms vasaros stovyklos Chicagos pusėje taip pat buvo gausios.

● Vašingtone liepos 27 d. Kongreso atstovo Charles J. Kersteno kabinete buvo sukviesta spaudos konferencija, kurioje didžiųjų spaudos agentūrų atstovai ir įvairių dienraščių korespondentai buvo supažindinti su Kongreso priimta rezoliucija Pabaltijo pavergimo klausimu. Konferencijoje dalyvavo ir ALTo Vykdomosios Tarybos nariai.

● Ateinančiais metais sueina 100 metų nuo Marijos Nekalto Prasidėjimo dogmos paskelbimo. Šis jubiliejus bus iškilmingai minimas viso pasaulio katalikų bažnyčiose. Apie jo pravedimą lietuvių katalikų tarpe svarstys Kunigų Vienybės seimas Chicagoje. Tuo reikalu pranešimą padarys prel. Pranciškus M. Juras. Lietuviai pranciškonai Kennebunk Porto vienuolyne pastatytą Liurdo grotą dedikavo šiam įvykiui atminti. Grotos projektą padarė J. Mulokas.

● Amerikos Lietuvių Tautinė Sąjunga karaliaus Mindaugo 700 metų sukakčiai paminėti liepos mėn. Vašingtone surengė sąskrydį. Posėdžiai ir meninė programa vyko Statler viešbutyje, o pamaldos šv. Mato katedroje. Sąskrydyje dalyvavo Amerikos prezidento atstovas gen. Albertas C. Wademeyeris, pasakydamas lietuviams labai palankią kalbą, Lietuvos ministeris Vašingtone P. Žadeikis, žymūs Amerikos politinio gyvenimo asmenys ir būrys lietuvių, daugiausia Tautinės Sąjungos narių arba jai prijaučiančių. Meninę dalį išpildė Čiurlionio ansamblis, vedamas A. Mikulskio, simfoninis orkestras, vedamas Jeronimo Kačinsko, operos solistė Vincė Jonuškaitė ir pianistas Andrius Kuprevičius. Katedroje pamaldų laiku pamokslą pasakė prel. Cartwright. Ta proga buvo surengta lietuvių dailininkų paroda. Svetimtaučius su mūsų istorija supažindino dr. Marijos Gimbutienės istorinės Lietuvos žemėlapiai, bei archeologinės iškasenos. Meno parodos organizavimui vadovavo dail. V. K. Jonynas. Sąskrydžio tikslas buvo populiarinti Lietuvą svetimtaučių tarpe. Sąskrydis laikytinas pasisekusiu.

● Liepos 13-15 dd. Vokietijoje savo būstynėje posėdžiavo Vyr. Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas. Jame pirmą kartą dalyvavo ir Maž. Lietuvos rezistencijos atstovas E. Simonaitis ir naujas Vienybės Sąjūdžio atstovas dr. Vl. Literskis. Tarp kitų dalykų buvo svarstyta politinės lietuvių veiksnių konferencijos sušaukimo klausimas. Į konferencijai organizuoti komisiją iš VLIKo pusės atstovais įėjo VLIKo ir Vykdomosios Tarybos pirmininkai, o iš diplomatijos šefo pusės — S. Lozoraitis, S. Bačkis ir Gerutis.

● Šiemet Kunigų Vienybės seimas rengiamas Chicagoje rugsėjo 16-17 dd. Marijos Augštosios Mokyklos patalpose. Spaudoj paskelbta plati seimo darbų darbotvarkė. Dalyvaus ir abu lietuviai vyskupai.

● Gegužės 18 d. buvo duota eiga Romoje Ritų Kongregacijoje arkivysk. Jurgio Matulevičiaus bylai. Ta proga šios kongregacijos prefektas kard. Klemensas Micara paskelbė atsišaukimą, klausdamas informacijų apie garbingąjį velionį.

● Šiemet liepos mėnesį suėjo 30 metų, kai pradėjo veikti New Yorke Lietuvos konsulatas. 1926 m. jam duotas generalinio konsulato vardas.

● Lietuvių Dantų Gydytojų Tremtyje Sąjungos valdyba rūpinasi, kad lietuviai gydytojai, baigę mokslą ne Amerikoje, gautų teisę dirbti savo specialybėje. Visi dantų gydytojai prašomi registruotis pas valdybos sekretorę dr. J. Dobienę, 322 N. Kilpatrick Ave., Chicago 44, Ill.

● Augsburge gyvenę lietuviai lietuviško kryžiaus atnaujinimui suaukojo 61 dol. Kitą išlaidų dalį padengė kunigaikštis Fuggeris, kuris buvo prisidėjęs ir prie šio kryžiaus statymo.

● Kanados Liet. Kat. Kunigų Vienybės valdyba kreipėsi į Kanados lietuvius, kviesdama sudaryti komitetus arkivysk. Juozapo Skvirecko 80 metų amžiaus sukakčiai paminėti.

● Vilniaus Krašto Lietuvių Sąjungos valdyba JAV taip pasiskirstė pareigomis: pirm. adv. A. Juknevičius, sekr. teis. P. Visčinis, ižd. dr. M. Alseikaitė-Gimbutienė. Garbės teismą sudaro Vikt. Biržiška, sekr. O. Lemešytė-Galvydienė ir narys St. Dirmantas. Sąjungon priimami Vilniaus krašte gimę ir gyvenę lietuviai, o taip pat ir sąjungos tikslams prijaučiantieji nevilniečiai.

● Papildant Ateitininkų Federacijos vyriausiąją valdybą, moterų ir mergaičių referente pakviesta M. Galdikienė, spaudos reikalams — Paulius Jurkus, gen. sekretoriaus pareigoms — kun. V. Dabušis.

● Birželio mėnesį Balfo centran prisiųsta per 4,000 dolerių aukų, įskaitant ir nario mokestį. Daugiausia gauta iš Illinois valstybės lietuvių.

● Vilniaus radijas pranešė, kad bolševikinė raudona vėliava Lietuvoje nebevartojama. Ji pakeista nauja vėliava iš trijų spalvų — raudonos, baltos ir žalios. Raudonosios dalies viršutiniame kairiajame kampe išpieštas auksinis pjautuvas ir kūjis, o jų viršuje — penkiakampė žvaigždė.

● Toronto lietuvių Prisikėlimo parapijos bažnyčiai statyti nupirktas sklypas. Dabar daromi paties pastato projektai. Parapijai vadovauja Tėvai Pranciškonai. Pastoracijos sąlygos geros. Žmonės remia naująją parapiją. Manoma greit pradėti statybos darbus.

● Liepos mėnesį Šveicarijoje, Saas vietovėje, ne per toliausia nuo Zuericho, vasarinėje stovykloje atostogas praleido 82 lietuviai vaikai iš Vokietijos, daugiausia Diepholzo gimnazijos mokiniai. Atostogavimui sąlygos sudarytos palankios. Rugpjūčio mėnesį amerikiečių zonoje atidaryta vasarinė stovykla 150 lietuvių vaikams netoli Augsburgo. Britų zonoje 80 vaikų stovyklavo Eteyerbergo pušyne.

● Laisvosios Lietuvos Komiteto pirm. Vaclovas Sidzikauskas liepos 21 d. politiniais reikalais išvyko į Europą. Pasinaudodamas vasaros atostogomis, rugpjūčio 26 į Europą išvyko ir prof. Juozas Brazaitis.

● Socialistų internacionalo trečiasis kongresas Stockholme priėmė nariais Estijos, Latvijos ir Lietuvos socialistų partijas.

● Pirmas Lietuvių Enciklopedijos tomas, apimąs raidę A, jau baigiamas spausdinti. Dabar redaguojamas antras tomas. Jis apima raidę B. Enciklopedijos redakcija prašo siųsti jai turimas nuotraukas Lietuvos vietovardžių, prasidedančių šia raide. Jos bus grąžintos. Siųsti prašoma šiuo adresu: Lietuvių Enciklopedija, 366 W. Broadway, So. Boston 27, Mass.

● Balfo centras praneša, kad per pirmą pusmetį šiemet į Europą lietuviams tremtiniams pasiųsta 118,738 svarai maisto ir kitokių gėrybių. Siuntimo išlaidas apmokėjo Amerikos valdžia.

● A. Ružancovas, Lietuvių Bibliografinės Tarnybos direktorius ir bibliografinio biuletenio "Knygų Lentyna" redaktorius, šiemet sulaukė 60 metų amžiaus. Jo nuopelnai šioje srityje yra labai dideli. Savo pamėgtoje specialybėje sukaktuvininkas uoliai dirbo nepriklausomoje Lietuvoje ir tremty. Jo triūsą ypatingai tenka vertinti šiandien, kai kultūrinis gyvenimas tiek daug sutinka kliūčių ir pats darbas eina sunkiose sąlygose.

● Pianistas Andrius Kuprevičius, koncertavęs Amerikos ir Kanados lietuvių kolonijose, į Argentiną ruošiasi grįžti spalio mėnesio pradžioje. Rugsėjo 13 d. Marijos Augštosios Mokyklos auditorijoje Čikagoje bus jo atsisveikinimo koncertas.

● Dail. Kazys Varnelis šią vasarą baigė dekoruoti Marijonų Kolegijos koplyčią Marianapolyje. Jai keletą baraljefų padarė skulptorius Vytautas Kašuba.

"AIDAI" SKIRIA LITERATŪROS PREMIJĄ

Mėnesinis kultūros žurnalas "Aidai", leidžiamas TT. Pranciškonų, pamečiui skirs po vieną $500.00 premiją už premijos komisijos geriausiu pripažintą grožinės literatūros ir mokslo veikalą. Šiuo skelbiama jos taisyklės:

1. 1954 metais antrą kartą premija bus skiriama už grožinę literatūrą: poeziją, noveles, apysakas, romaną ar dramą.
2. Už premijos komisijos geriausiu pripažintą veikalą skiriama premija nebus skaldoma tarp atskirų autorių.
3. Premijos komisija vertins 1952-1953 m. pasirodžiusius viešumon grožinės literatūros kūrinius ir tais metais parašytus, bet dėl dabartinių sąlygų negalėjusius būti išspausdintais kūrinius tų autorių, kurie juos prisiųs komisijai.
4. Eilėraščių rinkinys, skiriamas premijai, turi sudaryti nemažiau 32—48 puslapių knygą, jeigu ji būtų išspausdinta. Novelių ar apysakų rinkinys turi būti nemažiau kaip 100 puslapių dydžio spausdintos knygos.
5. Paskutinė data kūriniams įteikti 1954 metų sausio 1 d. Siųsti šiuo adresu: Ant. Vaičiulaitis, 85-64 144 st., Jamaica 35, N. Y.
6. Premijuotą kūrinį, jei jis būtų parinktas iš viešumon dar nepasirodžiusių veikalų, autorius sutinka dalinai ar ištisai spausdinti per "Aidus".

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis

Redakcijos nariai — T. Leonardas Andriekus, O. F. M., Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas

Meninė priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Redakcijos adresas Antanas Vaičiulaitis, 85-64 144th St., Jamaica 35, N. Y.

Dailininko adresas — Telesforas Valius, 84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada

Administracijos adresas — Aidai, 680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

